

**DİNÎ TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI GELENEĞİNE
AİT İKİ CÖNK (İNCELEME-METİN)**

Erdem AK

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı
Prof. Dr. Gülhan ATNUR
2025
Her Hakkı Saklıdır.**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ (FOLKLOR) BİLİM DALI

Erdem AK

ORCID ID: 0009-0001-7091-8015

DİNÎ TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI GELENEĞİNE AİT İKİ CÖNK
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Gülhan ATNUR

ERZURUM – 2025

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"DİNÎ TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI GELENEĞİNE AİT İKİ CÖNK (İNCELEME-METİN)"** adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun/...../.... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun/...../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun/...../.... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

31.01.2025

Erdem AK

Aslı Islak İmzalıdır

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Gülhan ATNUR danışmanlığında Erdem AK tarafından hazırlanan “DİNÎ TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI GELENEĞİNE AİT İKİ CÖNK (İNCELEME-METİN)” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı (Folklor) Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 31.01.2025

Kabul / Ret – İmza

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN
Atatürk Üniversitesi

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Gülhan ATNUR
Atatürk Üniversitesi

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK
Erzurum Teknik. Üniversitesi

Aslı Islak İmzalıdır

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
ÖN SÖZ.....	VIII
KISALTMALAR	XI
TABLolar DİZİNİ	XII
GİRİŞ	1
I. AMAÇ, KAPSAM, MATERYAL VE YÖNTEM	3
II. CÖNK TERİMİNİN KÖKENİ, TANIMI VE CÖNKLERİN ÖNEMİ	5
A. 668/1 Numaralı Cöngün Özellikleri	13
B. 06 Mil Yz Cönk 333 Numaralı Cöngün Özellikleri	16

BİRİNCİ BÖLÜM

CÖNKLERDE ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1.1. CÖNKLERDE TÜR VE ŞEKİL.....	23
1.1.1. Nazım Şekilleri.....	23
1.1.1.1. Koşma.....	23
1.1.1.2. Destan	24
1.1.1.3. Gazel.....	26
1.1.1.4. Kaside	27
1.1.1.5. Mesnevi	27
1.1.1.6. Murabba.....	28
1.1.2. Nazım Türleri	29
1.1.2.1. Bînamaz-nâme	29
1.1.2.2. Dua-nâme	29
1.1.2.3. Gazavat-nâme	30
1.1.2.4. İlahî.....	31
1.1.2.5. Mahşer-nâme	32
1.1.2.6. Maktel.....	32
1.1.2.7. Methiye.....	33

1.1.2.8. Miraç-nâme.....	33
1.1.2.9. Münâcât	34
1.1.2.10. Na't.....	35
1.1.2.11. Pend-nâme (Nasihat-nâme)	35
1.1.2.12. Ramazan-nâme	36
1.1.2.13. Salat-nâme	37
1.1.2.14. Şathiye	37
1.1.2.15. Şefaât-nâme	38
1.1.2.16. Şikâyet-nâme	38
1.2. CÖNKLERDE MUHTEVA.....	39
1.2.1. Din.....	39
1.2.1.1. İtikat.....	39
1.2.1.1.1. Allah.....	39
1.2.1.1.2. Melekler	40
1.2.1.1.2.1. Cebrâil	41
1.2.1.1.2.2. Azrâil.....	41
1.2.1.1.2.3. İsrâfil	42
1.2.1.1.2.4. Mûnker, Nekir	42
1.2.1.1.3. Kitaplar	43
1.2.1.1.4. Peygamberler	43
1.2.1.1.4.1. Hz. Âdem	44
1.2.1.1.4.2. Hz. Şit.....	45
1.2.1.1.4.3. Hz. İdris.....	45
1.2.1.1.4.4. Hz. İbrahim	45
1.2.1.1.4.5. Hz. İsmail	46
1.2.1.1.4.6. Hz. Yakub	46
1.2.1.1.4.7 Hz. Yusuf	46
1.2.1.1.4.8. Hz. Eyyûb.....	47
1.2.1.1.4.9. Hz. Mûsâ	48
1.2.1.1.4.10. Hz. İsa	48
1.2.1.1.4.11. Hz. Süleyman	49
1.2.1.1.4.12. Hz. Yûnus.....	49

1.2.1.1.4.13. Hz. Muhammed.....	49
1.2.1.1.5. Ahiretle İlgili Kavramlar	50
1.2.1.1.5.1. Ahiret.....	50
1.2.1.1.5.2. Âhir zaman	51
1.2.1.1.5.3. Haşr, Mahşer	51
1.2.1.1.5.4. Cennet	52
1.2.1.1.5.5. Cehennem.....	53
1.2.1.1.5.6. Kabir, Kabir Azabı	53
1.2.1.1.5.7. Sırat Köprüsü	54
1.2.1.1.6. Kaza, Kader, Hayır, Şer	55
1.2.1.1.7. İbadet	56
1.2.1.1.7.1. Kelime-i Tevhid	56
1.2.1.1.7.2. Namaz, Kıyam, Kible, Tesbih, Dua, Salavat	56
1.2.1.1.7.3. Zekât.....	58
1.2.1.1.7.4. Hac, Kâbe	58
1.2.1.1.7.5. Oruç, Ramazan.....	59
1.2.1.1.8. Ayet.....	59
1.2.1.1.9. Diğer Dinî Mefhumlar	60
1.2.1.1.9.1. Şeytan.....	60
1.2.1.1.9.2. Günah, Cürüm	61
1.2.1.1.9.3. Nûr.....	62
1.2.1.1.10. Dinî Şahsiyetler	62
1.2.1.1.10.1. Dört Halife	62
1.2.1.1.10.2. Şehid-i Kerbelâ.....	63
1.2.1.1.10.3. Hz. Fatıma	63
1.2.1.1.10.4. Hz. Hızır	64
1.2.1.1.10.5. Hz. Hamza.....	64
1.2.1.1.10.6. Bilâl-i Habeşî	65
1.2.1.1.11. Dinlerle İlgili Mefhumlar.....	65
1.2.1.1.11.1. Küfür, Kâfir, İmân.....	65
1.2.1.1.11.2. Müslüman.....	66
1.2.1.1.11.3. Ümmet.....	67

1.2.1.1.11.4. Mezhep	67
1.2.1.1.11.5. Abdest	68
1.2.1.1.11.6. Cami, Mescit	68
1.2.1.1.11.7. Minare, Mihrab	69
1.2.1.1.11.8. Haram, Helal	69
1.2.1.1.11.9. Fâsık, Müfsid, Münâfık	70
1.2.1.1.11.10. Huri, Gilman	70
1.2.2. Tasavvuf	71
1.2.2.1. Vahdet-i Vucut ve Tevhid	71
1.2.2.1.1. Tevhid	71
1.2.2.1.2. Vahdet ve Kesret	71
1.2.2.1.3. Cemâl, Dîdâr	72
1.2.2.1.4. Nişân	73
1.2.2.1.5. Pinhân	73
1.2.2.1.6. Sır	74
1.2.2.1.7. Gönül	74
1.2.2.1.8. Aşk	75
1.2.2.1.9. Cân	76
1.2.2.1.10. Vücûd	76
1.2.2.1.11. Akıl	77
1.2.2.1.12. Nefs	77
1.2.2.2. Tasavvufî Mertebeler ve Kavramlar	78
1.2.2.2.1. Sabır	78
1.2.2.2.2. Terk	79
1.2.2.2.3. Nazar	79
1.2.2.2.4. Niyâz	80
1.2.2.2.5. Münâcât	80
1.2.2.2.6. Sıdk	81
1.2.2.2.7. İhsân	81
1.2.2.2.8. Şükr	82
1.2.2.2.9. İnâyet	82
1.2.2.2.10. Himmet	83

1.2.2.2.11. Halvet.....	83
1.2.2.2.12. On Sekiz Bin Âlem	84
1.2.2.2.13. Havf, Recâ	84
1.2.2.2.14. İki Cihân	85
1.2.2.2.15. Tevekkül	85
1.2.2.2.16. Hikmet	86
1.2.2.2.17. İhlâs.....	86
1.2.2.2.18. Tövbe	86
1.2.2.2.19. Dünya.....	87
1.2.2.3. Tarikat İle İlgili Mefhumlar.....	88
1.2.2.3.1. Mürşid, Mürid.....	88
1.2.2.3.2. Dergâh.....	88
1.2.2.3.3. Zikir	89
1.2.2.4. Bazı Mutasavvıflar	89
1.2.2.4.1. Hallâc-ı Mansûr	89
1.2.2.4.2. Necmeddin-i Kübrâ.....	90
1.2.2.4.3. Veysel Karanî	90

İKİNCİ BÖLÜM CÖNK METİNLERİ

2.1. CÖNK 668/1	91
2.2. CÖNK 06 MİL YZ CÖNK 333	155
 SONUÇ.....	205
KAYNAKÇA	212
ŞİİR İNDEKSİ.....	219
EKLER.....	222
ÖZGEÇMİŞ.....	252

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİNÎ TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI GELENEĞİNE AİT İKİ CÖNK
(İNCELEME-METİN)

Erdem AK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülhan ATNUR

2025, Sayfa: 252+XII

Jüri: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Başkan)

Prof. Dr. Gülhan ATNUR

Doç. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK

Türk toplumunda kültür aktarımı, kadim zamanlardan günümüze farklı şekillerde sağlanmıştır. Yazının sözlü kültür aktarımında bir form olarak ortaya çıkması, yazılı kültürün oluşmasında çeşitli tarz ve durumları da beraberinde getirmiştir. İşte cönkler de sözlü kültürün yazıya aktarılmasında kendine özgü şekli, yapısı ve muhtevası açısından farklılık arz eden yazılı kültürün formlarından biridir. Halk bilimi açısından ayrı bir ehemmiyet arz eden cönkler, şekil ve muhtevaları yönünden halk bilimi ve edebiyatı başta olmak üzere, diğer disiplin ve alt disiplinlerin araştırma ve inceleme kaynakları arasında yer almaktadır. Bizim de çalışma konusu olarak cönkleri tercih etmemizdeki en temel neden, cönklerin ihtiva ettiği bu geniş sahada gün yüzüne çıkmayı bekleyen iki cöngü kültür dünyamıza kazandırmaktır. Bu nedenle Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı geleneğine ait iki cönk Latin alfabesine aktarılarak şekil ve muhteva açısından incelenmiştir.

Çalışmamız, Erzurum Yazma Eser Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu'nda 668/1 ve Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz Cönk 333 yer numarasıyla kayıtlı cönklerin Latin alfabesine aktarılarak şekil ve muhteva yönünden tetkikiyle sınırlıdır. Cönklerin Latin alfabesine aktarılarak şekil ve muhtevalarının tahlili üzerine yapılmış olan bu çalışma; Giriş, Birinci Bölüm, İkinci Bölüm, Sonuç, Kaynakça ve Eklerden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi belirtilmiş, cönk terimi ve cönkler hakkında bilgi verilerek çalışma kapsamında olan iki cöngün nüshaları ayrı başlıklar altında tavsif edilmiştir. Birinci Bölüm'de cönklerde yer alan şiirler tür, şekil ve muhteva yönünden tahlil edilmiştir. İkinci Bölüm'de ise Latin alfabesine aktardığımız cönk metinleri verilerek dipnotlarda şiirlerin tür ve şekil özellikleri ayrıntılı şekilde açıklanmış, şiirlerin aidiyetleri araştırılarak varyantlarına ulaşılabilen şiirler belirtilmiş, iki cönte de ortak şiirler dipnotlarda gösterilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmayla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cönk, sözlü kültür, yazılı kültür, el yazması, halk bilimi.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****TWO CÖNK BELONGING TO THE RELIGIOUS SUFI TURKISH LITERARY
TRADITION (EXAMINATION-TEXT)****Erdem AK****Advisor: Prof. Dr. Gülhan ATNUR****2025, Pages: 252+XII****Jury: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Chairman)****Prof. Dr. Gülhan ATNUR Dilaver DÜZGÜN****Assoc. Prof. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK**

Cultural transfer in Turkish society has been achieved in different ways from ancient times to the present. The emergence of writing as a form in the transmission of oral culture has brought about various styles and situations in the formation of written culture. Here, cönks are one of the forms of written culture that differ in terms of their unique shape, structure and content in the transfer of oral culture to writing. Conks, which are of particular importance in terms of folklore, are among the research and analysis sources of other disciplines and sub-disciplines, especially folklore and literature, in terms of their form and content. The main reason why we chose cönks as the subject of study is to introduce two cöngs waiting to come to light in this wide field of cönks to our cultural world. For this reason, two cönks belonging to the Religious-Sufi Turkish Literature tradition were transferred to today's alphabet and examined in terms of form and content.

Our study is limited to the examination of the cönks in terms of form and content by transferring them to today's alphabet, registered with the location number 668/1 in the Erzurum Manuscript Library Manuscripts Collection and 06 Mil Yz Cönk 333 in the National Library Manuscripts Collection. This study was conducted on the analysis of the contents of the Cönks by transferring them to today's alphabet; It consists of Introduction, First Part, Second Part, Conclusion, References and Appendices. In the introduction, the purpose, scope and method of the study are stated, information about the term cönk and cönks is given, and the copies of the two cöngs within the scope of the study are described under separate headings. In the First Chapter, the poems in the cönks were analyzed in terms of genre, form and content. In the Second Chapter, the cönk texts that we transferred to today's alphabet are given, the genre and form characteristics of the poems are explained in detail in the footnotes, the poems whose variants can be found by researching the belongings of the poems are stated, and the poems common to both cönk are shown in the footnotes. In the conclusion section, a general evaluation of the study was made.

KeyWords: Cönk, oral culture, written culture, manuscript, folklore.

ÖN SÖZ

İnsanı diğer insanlardan ayırt eden en temel özellik, sahip olduğu millî kimliğidir. Millî kimliğin oluşması, tarihsel akış içerisinde ortak geçmişten gelen müşterek düşünce ve hissiyatın yine ortak bir gelecek tasavvuruna dönüşmesiyle mümkündür. İşte bu hissiyat ve düşüncenin ortaya çıkması, gelişmesi ve muktedir olması millet varlığına en önemli katkıyı sağlayan millî kültür öğelerinden en başta dil, din, dünya görüşü, eğitim, sanat ve tarihin inanç ve felsefesiyle mümkündür. Bu durumu inşa edebilmenin yegâne harcı ise kuşkusuz “dil”dir. Zira dil, kültürün en önemli taşıyıcı araçları arasındadır.

Tarihin seyri içerisinde bakılacak olursa milletlerin kendilerine mahsus şahsiyetlerinin oluşmasında millî kültürün önemi yadsınamaz bir gerçektir. Millî kültürün şekillenmesinde ise inanç, dil, sanat, tarih gibi birçok bileşenden söz edilebilir. Bu bileşenlerin hemen hepsi, insanın insan olma özelliğinden kaynağını alarak onun maddi ve manevi ihtiyaçlarından doğmuş, toplum sathında müştereken kabul görmüş ve benimsenmişlerdir. Millî kültürün oluşumu ve aktarımı açısından bu kabullenme ve benimsenme durumu, aslında akıl ve bilgi süzgecinden geçmiş tecrübenin duyguyla harmanlanarak gelecek nesillere taşınmasıdır. İşte bu akıl ve bilgi süzgecinden geçen tecrübenin müşterek bir duygu olarak aktarımı, millî kültür inşasının ve muhafazasının en önemli dayanağıdır.

Türk toplumunda kültür aktarımı, kadim zamanlardan günümüze farklı şekillerde sağlanmıştır. Bu aktarım şekillerinden biri de sözlü gelenek mahsullerinin cönkler aracılığıyla kayıt altına alınmasıdır ki sözlü kültürün yazılı kültüre aktarılması noktasında cönkler, geleneğin devamı anlamına gelmekte ve söz konusu aktarımı somut bir hâle büründürmesi bakımından son derece kıymetlidir. Halk bilimi açısından ayrı bir ehemmiyet arz eden cönkler; şekil ve muhtevaları yönünden halk bilimi ve edebiyatı başta olmak üzere, diğer disiplin ve alt disiplinlerin araştırma ve inceleme kaynakları arasında yer almaktadır.

Cönkler; zengin içerikleriyle tarihsel serüvenimize şahitlik eden, geçmişimize ışık tutan, tüm yönleriyle araştırılıp incelenmesi gereken önemli kültür hazinelerimizdir. Biz de millî kültür dünyamıza az da olsa katkı sağlayacağımızı düşünerek Erzurum Yazma Eser Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonunda 668/1 yer numarasıyla kayıtlı olan ve Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz Cönk 333 yer numarasıyla kayıtlı olan

iki cöngü çalışmamıza taşıdık. Bu doğrultuda Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı geleneğine ait mevzubahis iki cöngü Latin alfabesine aktarmak suretiyle her iki cöngü de şekil ve muhtevaları bakımından incelemeye çalıştık.

Cönklerin Latin alfabesine aktarılarak şekil ve muhtevalarının tahlili üzerine yapılmış olan bu çalışma; Giriş, Birinci Bölüm, İkinci Bölüm, Sonuç, Kaynakça ve Eklerden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın amacı, kapsamı, materyal ve yöntemi belirtilmiş, cönk terimi ve cönkler hakkında genel bilgiler verilerek çalışma kapsamında olan iki cöngün nüshaları da ayrı başlıklar altında tavsif edilmiştir. Birinci Bölüm’de cönklerde yer alan şiirlerin muhteva özellikleri Mustafa Tatcı’nın *Yûnus Emre Külliyyâtı (Yunus Emre Divanı İnceleme)* eserindeki inceleme yöntemi esas alınarak tahlil edilmiş ve cönklerin tür, şekil ve muhtevaları hakkında geniş bilgiler verilmiştir. İkinci Bölüm’de Latin alfabesine aktardığımız cönk metinleri verilerek dipnotlarda şiirlerin tür ve şekil özellikleri ayrıntılı şekilde açıklanmış, şiirlerin aidiyetleri araştırılarak varyantlarına ulaşılabilen şiirler belirtilmiş, iki cönte de ortak şiirler dipnotlarda gösterilmiştir. Sonuç kısmında çalışmayla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada yararlanılan kaynaklar Kaynakça kısmında gösterilmiştir. Ekler kısmında ise cönklerin eski harfli metinleri okurların dikkatine sunulmuştur.

Metin, Latin harflerine aktarılırken yazı diline bağlı kalınarak orijinal metinde yazıldığı gibi aktarılmıştır. İncelemede esas alınan görüntüler üzerinde varak numaralandırması tarafımızdan yapılmıştır. Metin bölümünde şiirlerin tür ve şekil yönünden incelemesi yapılırken dipnotlar tercih edilmiştir. Şiirin son mısraına verilen dipnot numarası şiirin tür ve şekil incelemesine, şiir başlığı ya da başlık olmayan şiirlerde şiirin ilk mısraına verilen numara ise şiirin aidiyet tespitine yöneliktir. Ağız özelliklerinden dolayı anlaşılması güç olan kelimeler, kafiye nedeniyle yapılan takdim-tehirler, terennüm nedeniyle doldurma olan kısımlar yine dipnotlarda gösterilmiştir.

Eldeki çalışmanın şekillenmesinde öncelikle süreç boyunca bilimsel birikiminden sürekli istifade ettiğim, sabır ve hoşgörüsünü bir an olsun eksik etmeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Gülhan ATNUR’a teşekkürü bir borç bilirim. Değerli görüş ve katkılarıyla çalışmanın son hâlini almasını sağlayan değerli jüri üyelerim Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN ve Doç. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK’a müteşekkirim. Çalışmamızın ana materyallerini teşkil eden cönklerin bugüne ulaşmasını titizlikle

sağlayan Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına teşekkürlerimi sunarım. Yine çalışmanın şekillenme sürecinde gerek akademik tecrübeleri gerek kişisel kütüphaneleri ve dokümanlarından sürekli yararlandığım Prof. Dr. Ümit KILIÇ, Prof. Dr. Özkan DAŞDEMİR, Doç. Dr. Serkan ERDAL, Doç. Dr. Selçuk AYDIN ve Dr. İrfan Okan GÜLER'e teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamız esnasında Arapça metinlerin Türkçeye tercümesi hususunda yardımlarını esirgemeyen Salih SİNANOĞLU'na teşekkür ederim. Bilhassa çalışmanın tashihi hususunda beni bir an olsun yalnız bırakmayan Dr. Ömer Faruk KARATAŞ'ın yanı sıra kendilerini ihmal etmeme rağmen beni sürekli çalışmaya teşvik eden kıymetli eşim ve çocuklarıma minnettarım.

Erzurum-2025

Erdem AK

KISALTMALAR

Bk.	Bakınız.
bs.	Baskı.
C.	Cilt.
Çev.	Çeviren.
Ed.	Editör.
Haz.	Hazırlayan.
Hz.	Hazreti.
mm.	Milimetre.
s.	Sayfa.
S.	Sayı.
TÜYEK	Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
vd.	Ve diğerleri.

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo B.1. Cönklerde Yer Alan ve Aidiyeti Tespit Edilen Mahlaslar.....	21
Tablo B.2. Cönklerde Yer Alan Aruz Kalıpları	22

GİRİŞ

Sözün var oluşundan çok uzun zaman sonra icat edilmiş bir sistem olarak yazı, duygu ve düşünce süzgecinden geçen sözün dilde vücut bulması ve o şekliyle kayıt altına alınmasındaki en önemli unsurdur. Asırlar boyunca kültür aktarımında aktif rol oynayan söz, yazının icadı ile yeni ve ehemmiyetli bir yer olan yazılı kültürle tanışmış ve varlığını sadece dilden kulağa değil bunun yanı sıra ele ve göze de hasretmiştir. Yazı, çeşitli şekillerde işlevini yerine getirmeye başlamış ve tarihsel süreç içerisinde farklı muhtevalarda eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Yazının ortaya çıkmasıyla birlikte vücut bulan bu eserler, kendine özgü bir kültür ortamı meydana getirmiş ve kültür aktarımı açısından da yeni bir yelpaze oluşturmuştur. Yazılı kültür ortamı oluşmadan evvel sözlü kültür ortamıyla aktarılan halka ait pratikler, ritüeller, bilgiler, yaratmalar, inanışlar gibi kültürel unsurlar yalnızca insan hafızasında tüm berraklığı ile mukimken yazılı kültürün insan hayatına girmesiyle birlikte kültür aktarımını sağlayan mahfillere bir yenisi eklenmiş ve kültür aktarımında artık yazılı kültür de işlevsellik kazanmıştır.

Yazılı kültür ortamında meydana getirilmiş eserler, toplum tarafından insan hafızasına yüklenen aktarım mesuliyetinin yükünü bir nebze olsun hafifletmek suretiyle söz konusu mesuliyete ortak olmuştur. Milletlerin payidar olabilmeleri için kültürlerini muhafaza edip gelecek nesillere aktarmaları kaçınılmaz bir gereklilik, her fert için de millî bir ödevdir. Tarihin seyri içerisinde ortaya konulan her eserin müellifinin, müstensihinin, mürettibinin bu sorumluluk doğrultusunda eserler ortaya koyduğunu düşünmemiz pek tabii mesnetsiz olacaktır. Fakat geleneğin süzgecinden geçerek günümüze ulaşan kültür dünyamıza ait her eseri, bu bilinçle muhafaza ederek gelecek nesillere ulaştırmamız onların geçmişin tecrübe ve gücüyle geleceğe dair bir ufuk oluşturmaları anlamında muhakkak ki gerekli ve elzemdir.

Türk edebiyatı sahasında geçmişten günümüze pek çok yazılı kaynak meydana getirilmiş ancak bunların sadece bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. İşte bu yazılı kaynaklar arasında önemli bir yere sahip olan cönkler, kültürel kodlarımız açısından birer hazine niteliğindedir. Cönklerin muhteva açısından çok yönlü ve çok çeşitli oluşları, bunların özelde halk bilimi genelde ise Türk edebiyatı açısından titizlikle incelenmesini gerekli kılmaktadır. Belli bir zümre veya sınıfa ait olmayan cönkler, toplumun çeşitli

kesimlerinde yaşayan kişiler tarafından tertip edilmeleri açısından da ayrı bir kıymete sahiptir.

Cönkler, her ne kadar yazılı kültür ortamının bir tezahürü olarak ortaya çıkmış olsalar da asıl meydana gelişlerinin sözlü kültür ortamında olması, onları ayrıca değerli kılmaktadır. Zaten tarih boyunca sözlü kültür ortamında üretilen bu malzemeler, insan hafızasında muhafaza edilip çağlar boyu çeşitlenerek günümüze ulaşmıştır. Bu çeşitlenme yazılı kültür ortamına aktarılırken de devam etmiştir.

Görünüm olarak kendine özgü forma sahip olan cönkler, aslında muhtevaları açısından da bir o kadar kendine özgüdür. Çünkü cönklerin içerisinde hayatın pratiklerine dair birbirinden bağımsız birçok içeriğe rastlamak mümkündür. Bu nedenle cönkleri sadece şiirlerden oluşan bir tertip olarak düşünmemiz mümkün değildir. Cönkler, müretteplerinin duyuş ve zevklerinin bir tezahürü olarak ortaya çıktığından bünyelerinde barındırdıkları malzeme de bu duruma göre farklılık göstermektedir. Hatta zaman zaman birden çok kişi tarafından kaleme alınmaları da aynı cönk içerisinde birbirinden farklı hissi ve fikri durumları bir arada barındırmaktadır. Bütün bu durumlar değerlendirildiğinde, cönklerin tertip edildikleri dönemin kültür ürünlerini barındırma niteliği, halk bilimi açısından cönklerin önemini ayrıca ortaya koymaktadır.

Folklor ürünleri açısından ehemmiyet teşkil eden cönklerin aynı zamanda anonim halk şiiri, âşık şiiri, tasavvuf ve divan edebiyatı gibi Türk edebiyatının çeşitli şubelerine dair mahsulleri barındırması, cönkleri bu yönüyle de önemli kılmaktadır. Ayrıca cönkler, tertip edildikleri dönemin dil özelliklerine ilişkin de ciddi fikirler edinebileceğimiz eserlerdir.

Genel itibarıyla şiirlerin yoğunlukta olduğu cönklerde, şimdiye kadar bilinmeyen şiir ve şairlere ulaşmak mümkün olmakla beraber, bilinen şiirlerin varyatlarına, bilinen şairlerin daha önce rastlanmayan şiirlerine, bununla birlikte daha önce tesadüf edilmeyen türkü, ninni, mani, hikâye, atasözü, deyim gibi mahsullere de ulaşmak mümkündür.

Cönkler, bir anlamda da genel olarak ait olduğu dönemin, özel olarak ise o dönemde ait olduğu muhitin fikriyatını ve hissiyatını bünyesinde barındıran birer panorama hususiyeti taşır. Yukarıda sayılan tüm hususlar nedeniyle cönkler üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Geçmişe ışık, geleceğe ise projeksiyon teşkil eden bu çalışmalardan önemli birçok kazanım elde edilmiştir.

Bizim de çalışma konusu olarak cönkleri tercih etmemizdeki en temel neden, cönklerin ihtiva ettiği bu geniş sahada gün yüzüne çıkmayı bekleyen iki cöngü kültür dünyamıza kazandırmaktır.

İki cönkte de eş metinleri bulanan beş şiire tesadüf edilmiştir. Bu şiirler çalışmamızın İkinci Bölümü'nün Metin başlığı altında dipnotlarda gösterilmek suretiyle belirtilmiştir. Bu şiirlerden 2'si Âşık Yunus'a, 1'i de Yûnus Emre'ye aittir. Şiirler her ne kadar eş metinler olmasına rağmen hacim ve içerik bakımından varyantlaşmanın da bir gereği olarak farklılıklar arz etmektedir. Bu durum varyantlaşmaya örnek teşkil etmesi açısından dikkate değerdir. İki cönkte Yûnus Emre'ye ve diğer Yûnuslara ait mahlasların zikredildiği toplam 23 şiir mevcuttur. Mahlası zikredilmeyen fakat kaynaklarda Yûnus Emre'ye ait olduğu tespit edilen 5 şiir de eklendiğinde sayı 28'ye ulaşmaktadır. İki cönkte de Yûnus Emre öğretisine ait şiirlerin çoğunlukta oluşu bize 19. asırda Yûnus Emre ekolünün hâlen devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Cönklerde yer alan şiirlerin tamamının muhteva açısından aynı minvalde olmasına rağmen tertip açısından 668/1 numaralı cönk, yalnızca manzumelerden oluşmaktayken, 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte mazumelerin yanı sıra müstakil şekilde tertip edilmiş dua ve salavatlar da bulunmaktadır. 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte dikkatimizi çeken başka bir husus ise bazı şiirlerin sonunda bulunan “*Tamam oldu yazının intihâsı gerek oldu kâtibe şerbet pârası*” ifadesidir. Bu ifade bizi cöngün para karşılığında yazıldığını düşünmeye sevk eden bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmamıza iki cönk konu edildiği için burada bir karşılığa meydan vermemek adına cönklerin nitelikleri; nüsha tavsifleri kısmında tür, şekil ve muhteva açısından geniş şekilde izah edilmiştir.

I. AMAÇ, KAPSAM, MATERYAL VE YÖNTEM

Sözlü kültür, insanoğlunun toplumsal ya da bireysel ihtiyaçlarının sonucu ortaya çıkmış, kendine özgü aktarım dinamikleri olan, geniş kapsamlı bir müştereklik arz eden maddi ve manevi öğelerin bütünüdür. Sözlü kültür ürünlerinin aktarım şekillerine yazının icadı ile yeni bir form eklenmiştir demek yanlış olmayacaktır. Yazının sözlü kültür aktarımında bir form olarak ortaya çıkması, yazılı kültürün oluşmasında çeşitli tarz ve durumları da beraberinde getirmiştir. İşte cönkler de sözlü kültürün yazıya aktarılmasında

kendine özgü şekli, yapısı ve muhtevası açısından farklılık arz eden yazılı kültürün formlarından biridir.

Türk edebiyatı açısından büyük önem taşıyan cönkler hususunda şimdiye kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar genellikle cönklerin Latin alfabesine aktarılacak suretiyle muhteva ve dil açısından incelenmesine yöneliktir. Fakat yapılan bu çalışmalar, incelenmeyi bekleyen cönklerin çok az bir kısmına karşılık gelmektedir. Kültür dünyamızın en önemli ürünlerini ihtiva eden cönklerin bir an evvel incelenerek edebiyat dünyamıza kazandırılması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmamızın amacı, sözlü kültürün aktarım araçlarından biri olan yazılı kültürün tesiriyle oluşturulmuş Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı geleneğine ait iki cöngün Latin alfabesine aktarılarak şekil ve muhteva açısından incelenmesidir.

Çalışmamız, Erzurum Yazma Eser Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonu'nda 668/1 ve Millî Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz Cönk 333 yer numarasıyla kayıtlı cönklerin Latin harflerine aktarılarak şekil ve muhteva yönünden tetkikiyle sınırlıdır.

Öncelikle Erzurum Yazma Eser Kütüphanesi Koleksiyonlarında bulunan cönkler içerik ve okunabilirlik yönünden taranmış ve Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunan 668/1 yer numarasıyla kayıtlı cönk, mürekkep dağılmalarından dolayı okunabilirlik yönünden her ne kadar zorlayıcı olsa da zengin içeriği gözetilerek çalışılmasına karar verilmiştir. Fakat varak sayısının az oluşu nedeniyle çalışmaya içerik açısından da uygun düşecek bir başka cöngün daha dâhil edilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır. Bu nedenle Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Yazma Eserler Veri Tabanı'nda bulunan kataloglar taranmak suretiyle içerik açısından uygun düşecek bir cönk araştırması yapılmış ve Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunan 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cöngün içerik açısından uygunluğu tespit edilmiş ve çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmamızda nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Elde edilen bilgiler betimsel olarak şekil ve muhteva yönünden tasnif edilmiştir. Çalışmamıza konu iki cönk karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve varyantlaşmalar tespit edilmiştir. Varyantlaşmaların tespit edilebilmesi için - halk bilimi araştırmaları için uygun olmadığı düşüncesinden hareketle- edisyon kritik yöntemi kullanılmamıştır.

Çalışmamıza konu teşkil eden iki cöngün de dijital görüntüleri Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Yazma Eserler Veri Tabanı'ndan temin edilmiştir. Cönklerin dijital görüntülerinin elde edilmesinden sonra, cönk metinleri Latin alfabesine aktarılmış, şekil ve muhteva açısından tahlil edilerek eldeki çalışma ortaya çıkarılmıştır. İki cöngün de muhteva açısından Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı dairesinde oluşları, cönkleri muhteva açısından birlikte inceleyebilmemize zemin hazırlamıştır.

Metin, Latin harflerine aktarılırken tarafımızdan eklenen ifadeler köşeli parantez [] içinde verilmiştir. Mürekkep dağılması nedeniyle tahrif olmuş okunamayacak durumda olan kısımlar () ile şiirlerde eksik olan mısralar ise (...) ile gösterilmiştir. Metinde hemzede ('), ayında ('), kaf u nun da ise (ñ) kullanılmıştır. Okunuşunda şüphe edilen kelimelerin yanına (?) işareti konulmuştur.

II. CÖNK TERİMİNİN KÖKENİ, TANIMI VE CÖNKLERİN ÖNEMİ

Cönk kelimesinin kökeni hakkında birçok çalışma yapılmış ve yapılan çalışmalarda araştırmacıların genelinin ittifak ettiği bir görüş ortaya konulamamıştır. Bu konuda araştırmacıların üç görüş ekseninde fikir beyan ettiklerini Duygu Kayalık Şahin'in "Cönk Terimi ve Cönkler Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi" adlı makalesinde ve M. Emin Altınışık'ın *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler* adlı eserinde görmekteyiz. Bu üç görüş de cönk kelimesinin kökeninin Asya olduğu konusunda ittifak etmektedir. Yalnız Altınışık ve Kayalık Şahin'in bu görüşleri tasniflerinde Cava ve Malaya dilleri ile Türkçe üzerinde birliktelik sağlanırken üçüncü görüşü, Altınışık Çinçe¹ olarak tasnif ederken Kayalık Şahin Hintçe² olarak sınıflandırmıştır.

Cönk kelimesinin kökenine dair tasnifte ilk görüş olan Cava ve Malaya dillerinden geldiği düşüncesini Orhan Şaik Gökyay, *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*'nda "Cönkler Üzerine" adlı makalesinde: Cava ve Malaya dillerinde Junk/djonk/cönk şeklinde kullanıldığını, buradan Türkçeye cönk, Farsçaya cünk, İngilizceye junk, Fransızcaya jongue, Portekizce ve İspanyolcaya junco³ olarak geçtiğini ifade etmiştir.

¹ Muhammet Emin Altınışık, *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik)*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2023, 22.

² Duygu Kayalık Şahin, "Cönk Terimi ve Cönkler Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi" *Turkish Studies*, 2015, 10 (12), 709-726.

³ Orhan Şaik Gökyay, "Cönkler Üzerine", *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, Say Yayınları, İstanbul 1984, 106-107.

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük*'te Malezya⁴ dilinden, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*'nde cönk kelimesinin Cava, Malezya dillerinden ya da Saskritçeden⁵ geldiği belirtilmiştir.

İkinci görüş olan Türkçeye ait bir kelime olduğu hususunu, *Divanü Lûgat-it Türk*'te Çiğilce kutu, çömçe anlamlarına gelen çöngök⁶ kelimesinin telaffuzunun cönk, cöng, veya cong/çonk şeklinde olabileceğine dair düşünceler mevcut olduğunu⁷ Dursun Yıldırım, *El Yazması Bir Kitap Türü: Cönk/Cöng Kayıp Saraybosna Cöngü Bağlamında* adlı eserinde ifade etmiştir. Aka Seyyid Muhammed Ali'nin *Ferheng-i Nizam* adlı eserinde cönk kelimesinin Türkçe olduğu görüşü Gökyay tarafından aktarılmaktadır.⁸ Mahmud Mes'ud Koman'ın cönk kelimesinin Türkçe bir kelime olduğu, Türklerden Çinlilere, Çinlilerden Japonlara ve onlardan da Hintliler ve Avrupalılara geçtiği düşüncesini Saim Sakaoğlu, "Cönklerin Kültür Tarihimizdeki Yeri"⁹ adlı bildirisinde belirtmiştir. Şakir Ülkütaşır, "Cönk'lerin Değeri" adlı makalesinde cönk kelimesinin Türklerden Çinlilere, onlardan Japonlara, oradan Hintlilere Hintlilerden de Avrupa dillerine geçtiğini ifade etmiştir.¹⁰

Çinceye ait bir kelime olduğu hususundaki üçüncü görüşte Laufer'in cönk kelimesinin köken bakımından Çin kaynaklı olduğunu belirterek zamanla Türkçeleştiğini¹¹ söylediğini Altınışık, *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler* adlı eserinde dile getirmiştir. Qiū Yìhào, "13-15. Yüzyıllardaki Batı Yazmalarında Görülen "Jung" Terimi Üzerine" adlı makalesinde cönk kelimesinin geçtiği en eski kaynağın, Tarihçi Reşîdüddin (1247-1318) tarafından derlenen "Tarih Seti: Hind, Sind ve Keşmir

⁴ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* (11. bs.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, 471-472.

⁵ *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü 1. Cilt*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, 567-568.

⁶ *Divanü Lûgat-it Türk*, Kâşgarlı Mahmud, (Çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, 158.

⁷ Dursun Yıldırım, *El Yazması Bir Kitap Türü: Cönk/Cöng Kayıp Saraybosna Cöngü Bağlamında*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2013, 16.

⁸ Gökyay, 108.

⁹ Saim Sakaoğlu, "Cönklerin Kültür Tarihimizdeki Yeri", *Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu*, Elazığ 1986, 219-226.

¹⁰ Şakir Ülkütaşır, "Halk Edebiyatı Araştırmalarında Cönklerin Değeri", *Türk Kültürü*, Sayı: 60, Ankara 905-908.

¹¹ Altınışık, 22-24.

Tarihleri” adlı eser olduğu ve gemi anlamında kullanıldığını belirterek sözcüğün kökenin Çince olduğunu ve zung kelimesinden geldiğini belirtmiştir.¹²

Bunların yanı sıra cönk kelimesinin kökeninin Hasan Amîd’in *Ferheng-i Amîdî* adlı eserinde ve Ferîdûnkâr’ın *Ferheng-i Cedîd Farsî be-Farsî* adlı eserinde Hintçe olduğu bilgisi Gökyay tarafından bildirilmektedir.¹³

Duygu Kayalık Şahin, izah edilen bu görüşleri, yukarıda dile getirdiğimiz makalesinde farklı yönlerden eleştirilere tabi tutarak aydınlatılması gereken hususlara dikkat çekmiş, cönk kelimesinin menşeinin ancak yapılacak yeni çalışmalarla daha net şekilde ortaya konulabileceğini ifade etmiştir. Kayalık Şahin’in bu düşüncelerinden sonra cönk kelimesinin menşei üzerine çalışma yapan Muhammet Emin Altınışık, *Yeni Tarama Sözlüğü*’nde “yukarı kaldırmak” şeklinde ifade edilen cöngeltmek [cöngeltmek, cöngeltmek] sözcüğü ve cöng-cönk sözcüğü bir arada düşünüldüğünde kutuyu yukarı kaldırmak ifadesinin ortaya çıkacağına işaret eder. Bunun da kutuyu belli bir yüksekliğe kaldırmak değil de cönklerin kapağını yukarı doğru kaldırılmak ile alakalı olabileceğini, dolayısıyla bu durumun “cönk” kelimesinin menşei için ihtimaller dâhilinde ele alınabileceğini vurgular. Ayrıca cönk kelimesine yüklenen gemi anlamının muhtevaya ilişkin olduğunu oysa cöngün bir kitap şekli taşıdığını, yine benzer şekilde cönk kelimesinin Türkçe tung kelimesinden geldiğini, zaman içerisinde değişime uğrayarak cöng/cöng şeklini aldığını söyleyerek de bu husustaki görüşlerini ortaya koymuştur.¹⁴

Bu hususta en son yapılan çalışma ise Mustafa Argunşah’ın “Harezmi Türkçesi Kuran Tercümesi’nde Arapça Fülk ‘Gemi’ Kelimesine Verilen Anlamlar” adlı makalesidir. Argunşah, makalesinin cönk kelimesinin kökeniyle ilgili kısmında şimdiye kadar yapılan çalışmalarda izah edilen görüşlerden yola çıkarak cönk kelimesinin 14. yüzyıl başlarında Farsça cung kelimesinden Türkçeye girdiğini, bu kelimeye Türkçe metinlerde ilk defa 1337 yılında istinsah edilen Meşhed 293 numaralı Kuran Tercümesi’nde rastlandığını belirtmiştir. Buna ilaveten cönk kelimesinin Batı dillerine Malayca’dan geçtiği üzerine araştırmacıların hemfikir olduğunu fakat köken dilindeki özgün şekli için aralarında bir uzlaşının olmadığını altını çizmiştir. Köken itibarıyla

¹² Qiū Yihào, “13.-15. Yüzyıllardaki Batı Yazmalarında Görülen“Jung” Terimi Üzerine”, (Çev. Zemiire Gulcalı), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Ankara 2012, 19 (2), 135-147.

¹³ Gökyay, 108.

¹⁴ Altınışık, 22-24.

kelimenin Malayca'dan ziyade Çince olduğuna dair fikirlerin akla daha yatkın olduğunu, Türkçe ve Farsçaya ensiz, dar ve içinde birçok şairin şiirlerinin bulunduğu şiir defterleri anlamıyla 15. yüzyıldan sonra benzetme yoluyla geldiğini belirterek bu konudaki görüşlerini dile getirmiştir.¹⁵

Cönk kelimesinin kökeni için yapılan izahatlar yukarıda verilmiştir. Cönge dair tanımlar ise aşağıda verilmiştir.

İslâm Ansiklopedisi'nde cönk terimi “*türlü konuların, özellikle çeşitli şairlerden seçilmiş şiirlerin yazılı olduğu kitap veya defter; büyük gemi, fakirlerin kullandığı satrançlı çul ve kilim, büyük nesne*”¹⁶ şeklinde ifade edilmiştir.

Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü'nde cönk, “*içinde halk şiirlerinin ve türkü, mani, destan, fıkra, hikâye, dua, hutbe gibi yazanı belli olmayan anonim manzum ve mensur ürünlerin yer aldığı, aşağıdan yukarıya doğru açılan, çoğu meşin kaplı/ciltli el yazması defter mecmua*”¹⁷ biçiminde ifade edilmiştir.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te “*Fars. cüng < Malay. cong “dibi düz yelkenli gemi” Boyu eninden uzun olup uzunlamasına açılan yazma halk şiiri mecmuası*”¹⁸ olarak ifade etmiştir.

Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Türkçe Sözlük*'te “cönk” teriminin anlamı, iki şekilde verilmiştir: “*I. Edebiyat, Saz şairlerinin, kendilerinin veya başkalarının şiirlerini derledikleri, uzunlamasına açılan, deri kaplı defter, sığırdili. II. (Malezya dilinden) esk. Büyük yelkenli gemi.*”¹⁹

Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü'nde “cönk” maddesinin tanımı şu şekildedir: “*Âşık edebiyatı alanında önemli bir yazılı kaynağı olan cönkler çoğunlukla âşık edebiyatı ürünlerini içeren; uzunlamasına açılan, ensiz, uzun defterlerdir.*”²⁰

¹⁵ Mustafa Argunşah, “Harezmi Türkçesi Kuran Tercümesi'nde Arapça Fülk ‘Gemi’ Kelimesine Verilen Anlamlar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2022, 11(3), 921-941.

¹⁶ Orhan Şaik Gökyay, “Cönk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VIII, 73-75.

¹⁷ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Perşembe Kitapları, İstanbul 2001, 82.

¹⁸ İhsan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2008, 501.

¹⁹ Türk Dil Kurumu, 471-472.

²⁰ Erman Artun, *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler Motifler-Kavramlar*, Karahan Kitabevi, Adana 2014, 114.

Mehmet Kanar'ın *Farsça-Türkçe Sözlüğü*'nde "conk" terimi, "*gemi, fotoğraf albümü, cönk, şiir mecmuası ve şiir albümü*"²¹ şeklinde tarif edilmektedir.

Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*'nde cöngü: "*Başta halk şairlerinin şiiri olmak üzere çeşitli folklorik bilgilerin kaydedildiği ve uzunlamasına açılan (tulanî), sırtı dar, ensiz deri kaplı defter*"²² olarak ifade eder.

Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*'nde cönk terminin Cava dilinden olduğunu belirterek "*çoğunlukla âşık edebiyatı, halk edebiyatı ve folklor ürünlerinin yer aldığı, uzunlamasına açılan, ensiz, dar, uzun, anonim yazma mecmualarına verilen ad*"²³ olarak tanımlamıştır.

Yukarıda görüleceği üzere cönk terimi için araştırmacılar tarafından birçok tanım yapılmıştır. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi kimi cöngü şekil kimi muhteva kimi ise hem muhteva hem de şekil yönünden vasıflandırmıştır. Muhammet Emin Altınışık, cönk terimini hem şekil hem de muhteva açısından kapsayan bir tanım teklifini: "*Mürettibinin zevk ve meşrebine göre herhangi bir dilde yazılan; muhteva ve konu açısından hiçbir sınırlaması olmayan, manzum ya da mensur her türden metni ihtiva edebilen; ciltlenişi bakımından kodeks kitapların aksine uzunlamasına açılan el yazması, taş baskı veya matbu eserlere cönk denir*" şeklinde ilim âlemine sunmuştur.²⁴

Kültür dünyamız için her biri birer hazine değerinde olan "*cönkler, Türk kültürünün tapusudur; bize ait olan kültürün atalarımız tarafından adımıza tescil edilmiş belgeleridir.*"²⁵ Saim Sakaoğlu'nun cönklerin önemini ortaya koyan bu düşüncesi aynı zamanda cönklerin kültürümüz adına bir hüviyet niteliği taşıdığının da bir ifadesidir. Kültür ürünlerimizi bünyesinde barındıran "*halkiyat örneklerinin bulunduğu yazılı kaynakların başında gelen cönkler, metot yönünden modern olmasa bile ilk derlemelerin bulunduğu yerler olarak önemlidirler.*"²⁶ İfadesiyle Koz, sözlü kültürün yazılı hâle getirilmesinde cönklerin ilk derleme eser olma yönlerini vurgulamıştır.

²¹ Mehmet Kanar, *Farsça Türkçe Sözlük*. Say Yayınları, İstanbul 2010, 572.

²² Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, 192.

²³ Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010, 106-107.

²⁴ Altınışık, 28-29.

²⁵ Saim Sakaoğlu, "Cönklerin Kültür Tarihimizdeki Yeri". (Ed. Tuncer Gülensoy) *Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu Bildirileri*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 5-6 Mayıs 1986, 219-226.

²⁶ M. Sabri Koz, "Cönk", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, II, 83-85.

Müjgan Cunbur da cönklerin “*folklor ürünlerinin bulunabileceği başlıca kaynak*”²⁷ olduğuna dikkat çekerek halk bilimi araştırmaları açısından cönklerin önemini belirtmiştir. M. Şakir Ülkütaşır, cönklerde yalnızca halk edebiyatımızın ürünlerine değil insan hayatına dair başka birçok durumu ifade eden kayıt ve bilgilere rastlamamızın mümkün olduğunu, saz ve tekke şiirine ait müstakil örneklerin görülebileceği gibi divan şiirine ait muhtelif ürünlere de rastlanabileceğini dile getirmiştir.²⁸

Cönklerin ihtiva ettikleri ürünler hususunu “Cönkler Üzerine” adlı makalesinde geniş şekilde izah eden Orhan Şaik Gökyay, cönkleri birçok yönüyle tetkike tabi tutarak cönklerde manzum mensur ürünlerin yanı sıra insan ve hayvan hastalıklarına karşı reçeteleri de muhtelif örneklerle ortaya koymuş ve bu örneklerle cönklerin kültür hayatımız için önemini vurgulamıştır.²⁹

Murat Uraz, “Cönkler ve Sefineler” adlı makalesinde cönk ve sefineleri düzenleyicileri ve muhtevaları açısından incelemeye tabi tutarak ne tür ürünler barındırdıkları hakkında bilgiler vermiş, cönk ve sefinenin mana bakımından aynı şeyi ihtiva ettiklerini yalnız muhteva bakımından ayrıldıklarına dikkat çekmiştir. Ayrıca cönkleri, meraklıları tarafından meydana getirilen halk şiiri ve ilgi alanlarına giren çeşitli sözleri yazdıkları defter olarak dile getirirken yazı yazmayı bilmeyen meraklıların da bunları kâtiplere yazdırdıklarından bahseder.³⁰

Hikmet Dizdaroğlu, “Cönklerin Güvenilirlik Derecesi II” adlı makalesinde cönklerle bir başka açıdan bakarak cönklerde yer alan ürünlerin teyide muhtaç olduğunu, bunların çeşitli denetleme ve irdeleme safhalarından geçirildikten sonra bir kaynak olarak kabul edilebileceği iddiasını çeşitli örneklerle destekleyerek izah etmiştir.³¹

Orhan Yavuz, “Türk Edebiyatında Cönkler, Hususiyetleri ve Dili” adlı makalesinde, cönklerin çeşitli özelliklerinden bahsederek araştırmacılar tarafından dikkatle incelenmelerinin Türk edebiyatı için önemini vurgular. Cönkleri muhteva

²⁷ Müjgan Cunbur, “Folklor Araştırmalarında Cönklerin Yeri”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*. Başbakanlık Basımevi, Ankara 1974, 69-73.

²⁸ M. Şakir Ülkütaşır, “Halk Edebiyatı Araştırmalarında Cönk’lerin Değeri”, *Türk Kültürü*, 1967, S.60, 905-907.

²⁹ Orhan Şaik Gökyay, “Cönkler Üzerine”, *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, Say Yayınları, İstanbul 1984, 107-173.

³⁰ Murat Uraz, “Cönkler ve Sefineler”. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 1977, 17 (337), 8057-8059.

³¹ Hikmet Dizdaroğlu, “Karacaoğlu’nın Bir Şiiri Üstüne: Cönklerin Güvenirlik Derecesi II”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 1978, 17 (342), 8213-8214.

bakımdan dört başlıkta tasnif ettiği bu makalesinde, cönklerin tetkiki sonucu elde edilen malzemenin daha önce yayınlanmış eserlerle karşılaştırılarak daha doğru sonuçlara ulaşılabileceğini örneklerle izah eder.³²

Doğan Kaya, “Kültürümüzde Cönklerin Önemi ve Sivas Kaynaklı Cönkler” adlı makalesinde, cöngün ne olduğunu “*Başta halk şairlerinin şiiri olmak üzere çeşitli folklorik bilgilerin kaydedildiği ve uzunlamasına açılan, sırtı dar, ensiz, deri kaplı defter*” olarak ifade eder. Bunlara biçimlerinden dolayı ‘sığırdili’ ve ‘danadili’ adının da verildiğini, sözlü folklor ürünlerini ihtiva etmeleri açısından da en önemli başvuru kaynakları arasında yer aldıklarını dile getirir.³³

Ali Duymaz, “Sözün Yazılaşması Yazının Sözleşmesi: Cönkler” adlı makalesinde, cönk kelimesinin kullanımının ilk olarak 15. yüzyılda görüldüğünü, bilindiği kadarıyla en eski cönk örneğinin de bu yüzyıla ait olduğu ifade etmiştir. Cönklerin birincil sözlü kültür döneminde ortaya çıktıklarını yalnız ikincil sözlü kültür döneminde unutulma kaygısı nedeniyle yazılı hâle geldiklerini belirtmiştir. Bir başka dikkatle cönklerin kitapla söz arasında bir yerde olduklarını, kitaptan ziyade onları bir defter olarak görmenin aynı zamanda içinde barındıkları bilgiler açısından kolektif hafızadan bireysel hafızaya geçişin somut örnekleri olarak da değerlendirilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Cönklerin sözün yazıya geçirilirken birçok niteliğiyle birlikte yazıya aktarılmasını da bir nevi sözün yazılı hâle gelirken yazının da sözleşmesi olarak değerlendirmiştir.³⁴

Dursun Yıldırım, *El Yazması Bir Kitap Türü: Cönk/Cöng Kayıp Saraybosna Cöngü Bağlamında*, adlı eserinin Birinci Bölüm’ünde Türklerin yazı ve kâğıtla olan serüveninden bahsetmiş, çalışmasının İkinci Bölüm’ünde ise cönk sözcüğünün tarihsel serüvenine dair bilgiler vermiştir. Cönk kelimesinin gemi anlamından yola çıkarak cönkleri kültür ve edebiyat ürünlerimizi taşıyan birer gemiye benzeterek cönklerin her birinin bir kültür hazinesi değeri taşıdığını ifade etmiştir.³⁵

³² Orhan Yavuz, Türk Edebiyatında Cönkler, Hususiyetleri ve Dili, *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul 1988, 54, 117-131.

³³ Doğan Kaya, “Kültürümüzde Cönklerin Önemi ve Sivas Kaynaklı Cönkler”. (Ed. Şaban Tutucu ve Osman Kavaklıoğlu), *Kültürümüz ve Kitap Sempozyumu Tebliğleri*, Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları, Sivas 4-6 Mayıs 2007, 254-363.

³⁴ Ali Duymaz, “Sözün Yazılaşması Yazının Sözleşmesi: Cönkler”, *Millî Folklor*, 14 (111), 2016, 14-27.

³⁵ Yıldırım, 24.

M. Fatih Köksal, “Cönklerde Divan Şiiri, Divan Şiirinde Cönkler” adlı makalesinde, divan şiirinde cönkleri değerlendirirken aynı zamanda cönklerde divan şiirini değerlendirmiş ve cönklerde yer alan divan şiirlerinin halk ve tekke şiiri sayılarına yakın olmasına dikkat çekerek cönklerin divan şiiri mahsulleri açısından da önemini ortaya koymuştur.³⁶

Hamiye Duran, “Dana Dili Terimi ve Cönk Araştırmacılarının Karşılaştığı Bazı Problemler” adlı makalesinde, cönklerin elde edilmesi, kayıtlanması, dijitale aktarılması, saklanması gibi hususlardan kaynaklı problemleri dile getirmiştir. Ayrıca cönklerin geneline dair sistemli bir yapının olmayışına, aidiyetlerinin bilinmemesine vurgu yaparak hangi cönkte karşımıza neyin çıkacağını belli olamadığını vurgulamıştır.³⁷

Tuğçe Erdal, “Sözlü Kültür ve Yazılı Kültür Bağlamında Cönk ve Mecmûalarda Fuzûlî Mahlaslı Şiirler” adlı makalesinde sözlü kültür ile yazılı kültür arasındaki geçirgenlikten bahsederken sözlü kültürün yazılı kültüre olan etkisi üzerinde durur. Yazılı kültür geleneği ile yetişen şairlerin eserlerinin hatta mahlaslarının sözlü kültürün idrakiyle cönk ve mecmualarda yer almasını sözlü kültürün yazılı kültüre olan etkisi olarak değerlendirmiştir.³⁸

Bayram Durbilmez, “Halk Edebiyatı Metinlerini Okurken Karşılaşılan Sıkıntılar” adlı makalesinde, cönklerin halk edebiyatının yazılı kaynakları arasında ilk sırada olduğunu, bu kaynakların sözlü kültür ortamında oluştuklarını dile getirir. Cönklerde imlâ hatalarının çok fazla oluşunu cönklerin sözlü kültür ortamında oluşmalarına ve oluşturan kişilerin de yeterince eğitilmiş olmayışlarına bağlar. Cönklerin birden fazla kişi tarafından yazılmış olabileceğini ifade ederken onların Latin alfabesine aktarılırken sadece Osmanlı Türkçesi okumayı bilmenin de yeterli olmayacağını, bunun yanı sıra mahallî kelimeleri bilmenin yani mahallî kültüre de hâkim olmanın gerektiğini dile getirir.³⁹

³⁶ M. Fatih Köksal, “Cönklerde Divan Şiiri, Divan Şiirinde Cönkler”. *Millî Folklor*, 2016, 14 (111), 28-40.

³⁷ Hamiye Duran, “Dana Dili Terimi ve Cönk Araştırmacılarının Karşılaştığı Bazı Problemler”, *Millî Folklor*, 2016, 14 (111), 41-51.

³⁸ Tuğçe Erdal, “Sözlü Kültür ve Yazılı Kültür Bağlamında Cönk ve Mecmûalarda Fuzûlî Mahlaslı Şiirler”. *Millî Folklor*, 2014, 26 (102), 17-28.

³⁹ Bayram Durbilmez, “Halk Edebiyatı Metinlerini Okurken Karşılaşılan Sıkıntılar”, *II Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına)*, Kayseri 2010, 132-139.

İbrahim Sona, “Yazılı Kaynaklarda, Kültürel Hafıza Cönkler” adlı makalesinde, cönk kelimesinin klasik edebiyat ürünlerinde hangi anlamlarda kullanıldığını açıklarken cönk kelimesinin benzetme unsuru olarak da kullanıldığını örnekleriyle ifade eder.⁴⁰

Duygu Kayalık Şahin, “Türk İslâm Edebiyatı’na Kaynaklık Bakımından Cönklerin Önemi: “06 Mil Yz Cönk 59” Numaralı Cönk Örneği” adlı makalesinde, cönkleri Türk-İslâm Edebiyatı’na kaynak teşkil eden başvuru kaynağı olarak incelemiştir. Hazırlanan divanlarda neşri bulunmayan şiirlere, kaynaklarda bulunmayan şiirlere cönklerde rastlanabileceğine dikkat çekmiştir. Hatta üzerinde çalışma yapılmış fakat bu çalışmalarda yanlış aktarılmış kelime veya mısraların düzeltilmesinde, vezinleri bozuk olan şiirlerin tamir edilmesinde, metinlerde eksik kalmış yerlerin tamamlanmasında ve disiplinler arası çalışmalara cönklerin kaynaklık edebileceğini örneklerle izah etmiştir.⁴¹

Günay Kut, “Bir Cönk Üzerine” adlı makalesinde cönklerin öneminden bahsederken onların özel bir dikkat ve titizlikle incelenmesi gerektiğini “*teker teker yaprak yaprak gözden geçirilmediği sürece içinde neler olduğu hakkında bilgi edinmeye imkân yoktur*” sözleriyle ifade eder.⁴²

A. 668/1 Numaralı Cöngün Özellikleri

175x125 mm ebadında olan cönk, 28 varaktan müteşekkildir. Kâğıttan biraz daha kalın bir mukavvadan yapılmış cilde sahip olan cöngün sırt kısmı iple dikilmek suretiyle bir araya getirilmiştir. Varaklarında numara bulunmamaktadır. Kapak şeklinde düzenlenmiş olan kısmın iç tarafına cöngün içerisinde de bulunan bir şiirden “Beyt” başlığıyla iki dörtlük yazılmış, dörtlükler parantezle belirtilmiştir. Kapağı takip eden 1^a varağında ise Arap alfabesini oluşturan harfler sırası üzerine yazılmıştır. Tamamı manzumelerden oluşan cönk, nesih hat ile yazılmış ve harekelidir. Herhangi bir müstensih ya da temellük kaydı bulunmayan cönte bir tarih kaydına da rastlanmamaktadır. Yalnız 14^a varağında kayıtlı İlahî başlıklı şiirin 4. satırındaki “*Ola Sultân Mahmud mensûr muzaffer an-karîb*” ifadesinden ve cönte kayıtlı diğer şiirlerle mahlaslardan yola çıkarak

⁴⁰ İbrahim Sona, “Yazılı Kaynaklarda, Kültürel Hafıza Cönkler”, *Millî Folklor*, 28 (111), 75-86.

⁴¹ Duygu Kayalık Şahin, “Türk İslâm Edebiyatı’na Kaynaklık Bakımından Cönklerin Önemi: “06 Mil Yz Cönk 59” Numaralı Cönk Örneği”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 3(1), 2017, 148-166.

⁴² Günay Kut, “Cönkler Üzerine”, *Halk Kültürü*, 1987, 3, 75-87.

19. yüzyılda yazılmış olabileceği kanaati hâsıl olmuştur. Bu kanaatimizin gerekçelendirmesi Sonuç adlı bölümde izah edilmiştir.

İlk varağı “*Hâzâ Beyân-ı Münâcât*” diye başlayan cönkte toplam 48 adet şiir, 4 adet de beyit bulunmaktadır. Şiirlerin başlıkları bir istisna hariç (15^b varağında kayıtlı Pendnâme-i Hakkı Efendi) hep ilahî diye yazılmıştır.

Cönkte bulunan şiirlerin sadece 20’sinde mahlas bulunmaktadır. Bunların 9’u Yûnus, 1’i Miskin Yûnus, 1’i Yûnus Emrem, 2’si Miskin, 1’i Hakkı, 1’i Şerif, 1’i Derviş, 1’i Âşık, 1’i Seyyid Ahmed, 1’i Fakîr diğeri de Hafız mahlasıdır. Geri kalan 28 şiir ve 4 beyitte ise mahlas bulunmamaktadır. Mahlas bulunmayan şiirlerden 8’inin aidiyeti tespit edilmiştir. Buna göre 3 şiirin Âşık Yûnus’a, 1 şiirin Yûnus Emre’ye, 1 şiirin Şeyyad Hamza’ya, 1 şiirin Niyâzî Mısrî’ye, 1 şiirin İbrahim Hakkı Erzurumî’ye, 1 şiirin de Âşık Ömer’e ait olduğu tespit edilerek Metin başlıklı bölümde kaynak referansları belirtilmek suretiyle dipnotlarda gösterilmiştir. Bununla birlikte şiirde mahlası Âşık olarak zikredilen bir şiirin Âşık Yûnus’a, mahlası Hafız olarak zikredilen bir şiirin de Aziz Mahmud Hüdâyî’ye aidiyeti tespit edilerek ilgili dipnotlarda gösterilmiştir. Cönkte yer alan şiirler 13 ile 19. asırlar arasında yaşamış şairlere aittir.

Her varağın satır sayısının aynı olmadığı cönkte, varaklar genellikle 14 satırdan oluşmaktadır. Sadece 1^b varağı diğerlerinden oldukça fazla bir şekilde, 19 satır olarak yazılmış, bundan başka 14 satır haricinde olan varakların hepsi 15 satır olarak tertip edilmiştir.

Varakların tamamında şiirler mevcuttur. Mensur bir metin veya farklı herhangi bir ifade yer almamakla birlikte şiirlerin bitiminde cönklerde alışlagelmiş tamam oldu, temmet, tamam gibi ifadelerle yalnızca 26^b ve 27^a varaklarında temmet şeklinde yer verilmiştir. Şiir başlıkları yukarıda belirttiğimiz üzere bir istisna hariç İlahî diye yazılmış ve bu ifadenin yazım şekli (ﻋ harfinin kuyruğunun satır boyunca uzatılması) şiirleri birbirinden ayırma unsuru olarak da kullanılmıştır.

Mısraları birbirinden ayırmak için duracak diye ifade ettiğimiz güneş motifine benzer bir işaret kullanılmıştır. Mısralar cöngün ilk varağından son varağına kadar bu şekilde ayrılmıştır.

Sayfa numarası verilmeyen cönkte mürettip tarafından varağın b kısmından sonraki varağın a kısmına geçişte, sayfa sonlarının sol alt kısmında kendinden sonraki varağın ilk

kelimesini yazmak suretiyle varakların takibini sağlamıştır. Cönk, müşir veya ayak da denilen bu kelimelerin takibi yapılarak kontrolden geçirilmiş fakat cöngün varak tertibinin doğru bir şekilde tanzim edilmediği tespit edilmiştir. Bu tespit şiirlerin bütünlüğünün kontrol edilmesiyle de teyit edilmiş ve bütün hâlinde yer alması gereken iki şiirin varakların yanlış tertip edilmesi nedeniyle birbirlerinden farklı yerlerde olduğu görülmüştür. Cönk bu bakımdan yeniden ele alınarak müşirlerin takip edilmesiyle olması gereken tertibe oturtulmuştur. Fakat çalışmamız esnasında TÜYEK veri tabanından elde edilmiş görüntüler kullanıldığı için teyidi açısından kafa karışıklığına neden olmaması adına metin incelemesi orijinal görüntülere tarafımızdan verilen varak numaraları üzerinden yapılmıştır. Bu nedenle bütünlüğü etkilenen iki şiir Metin kısmında dipnotlarda belirtilmiştir. Cönk varaklarının orijinal görüntüleri esas alınarak tarafımızdan verilen varak numaralarına göre olması gereken tertibi şu şekildedir: 1^{ab}, 16^{ab}, 17^{ab}, 6^{ab}, 18^{ab}, 19^{ab}, 2^{ab}, 3^{ab}, 4^{ab}, 5^{ab}, 7^{ab}, 8^{ab}, 9^{ab}, 10^{ab}, 11^{ab}, 12^{ab}, 13^{ab}, 14^{ab}, 15^{ab}, 20^{ab}, 21^{ab}, 22^{ab}, 23^{ab}, 24^{ab}, 25^{ab}, 26^{ab}, 27^{ab}, 28^{ab}. Çalışmamızda referans alınan görüntüler ekler kısmında verilmiştir.

Varaklarda mısraları ayırmak için kullanılan güneş şekline benzer motiften başka bir süsleme veya cetvel bulunmamaktadır. Sade ve tekdüze bir şekle sahip olan varakların satırları genellikle sık bir şekilde tertip edilmiştir.

Varakların genelinde çeşitli nedenlerle oluşan mürekkep dağılmaları -zor da olsa- okunmaya elverişli olmakla beraber bazı varakların aşırı şekilde mürekkep dağılmasına maruz kalması bahse konu yerlerin okunabilmesine imkân vermemektedir.

Cöngün tamamı siyah mürekkeple yazılmış olup farklı bir renk kullanılmamıştır. Krem renkli kâğıt zeminine sahip olan cöngün tertibinde farklı bir yazı karakterinin mevcut olmayışı tek bir kişi tarafından yazılmış olduğu kanaatine varmamıza neden olmuştur.

Cöngün tamamının aynı kişi tarafından yazılmış olduğu kanaatimize rağmen kullanılan imlâda birlik olmadığı görülmüştür. Şöyle ki aynı kelimenin farklı şekillerde yazılmış olduğu, çoğu yerde düzlük-yuvarlaklık uyumunun gözetilmediği tespit edilmiştir.

Cönkte yer alan şiirlerin 37'si hece, 10'u ise aruz vezniyle yazılmıştır. Bu şiirlerin 37'si koşma, 2'si gazel, 1'i kaside, 2'si mesnevi, 1'i murabba, 1'i musammat gazel, 4'ü de mütekerrir murabba nazım şekliyle yazılmıştır. Cöngün 26^a varağında kayıtlı olan bir

şiiirin kusurlu yapısı tür, şekil ve vezin tespitine imkân vermemiştir. Bunların yanı sıra cönkte atasözlerinden mütevellit 4 müstakil beyit yer almaktadır. Cönkte en çok kullanılan nazım türü ise ilahîdir. Cönkte 1 salat-nâme, 1 duâ-nâme, 4 münâcât, 1 gazavat-nâme, 1 nâ't, 1 pend-nâme, 2 şefaât-nâme, 1 şikâyet-nâme, 2 ramazan-nâme, 33 de ilahî nazım türü kullanılmıştır.

Cönkte yer alan şiirlerin genelinin vezni bozuktur. Bu da bize şiirlerde şekilden ziyade terennüme önem verildiğini göstermektedir. Şiirlerde yer yer terennümden kaynaklı vezne muhalif doldurma ifadelerin kullanılması da bu durumun bir göstergesidir. Şiirlerde yer alan doldurma ifadeler Metin başlıklı bölümde dipnotlarda belirtilmiştir.

Cönkte yer alan şiirlerin tamamı, muhtevaları açısından Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı geleneğine aittir. Bu da bize cöngün mürettibinin gelenek içerisinde biri olduğunu veya bu daireye mensup kişilerle sıkı ilişkiler içerisinde olduğunu göstermektedir.

B. 06 Mil Yz Cönk 333 Numaralı Cöngün Özellikleri

112x180 mm ebadında olan cönk, 28 varaktan müteşekkildir. 24^a varağından sonraki varaklar boştur. Cönkte kartal filigranlı kâğıt kullanılmıştır.⁴³ Kahverengi meşin cilde sahip olan cöngün varakları bir bez yardımıyla deri kaba yapıştırılmak suretiyle bir araya getirilmiştir. Varaklarında numara bulunmakta olup bu numaralar varaklar için değil 1 numara Besmele-i Şerîf'ten başlayarak yazılmış olan tüm Arapça dua, zikir ve şiir başlarına verilmiştir. Bu durum son varağa kadar devam etmemekte 18^a varağında 36 numara ile sona ermektedir. Kapağın hemen ardından birinci varak, arada herhangi bir boş varak olmadan tertip edilmeye başlanmıştır. Nesih hat ile yazılmış olan cöngün son varağı hariç diğer varakları harekelidir. Son varak ise rika yazı türünde tertip edilmiş olup harekesizdir. Herhangi bir müstensih ya da temellük kaydına rastlanmayan cönkte ilk varaktan başlayarak devam eden varakların birçoğunda Hicrî 1274 tarih kaydı bulunmaktadır. Bu kayıt genellikle temmet ifadesinin üstünde “sene 1274” olarak kaydedilmiştir. Yalnızca 21^a varağında 4 Safer 1295 tarih kaydı yer almaktadır. Hâliyle

⁴³ Bu bilgiler Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığının veri tabanından elde edilmiştir.

bu da bize cöngün tertip edilme serüvenin en az yirmi iki yıl sürdüğünü düşündürmektedir.

Her varağın satır sayısının aynı olmadığı cönkte, varakların geneli 12 satırdan oluşmakla birlikte varaklarda satır sayıları 10 ile 17 arasında değişmektedir. En çok satır sayısı 17 satır ile 4^a varağında mevcut olup en az satır sayısı ise 10 ile 24^a varağındadır. Varaklarda satırlar, 4^a'dan başlanılarak cetvel çizgiler arasına alınmış, sayfa ortasından iki uzun çizgi yardımıyla da bir sütun oluşturulmuş ve bu sütunlara da duracaklar yerleştirilmiştir. Bu çizgilerin intizamlı olmayışı bir mıstar yardımı olmadan göz kararı ya da cetvel veya cetvel işlevi görebilecek başka bir malzeme kullanılarak çizildiğini düşündürmektedir. Varak ortalarında boş satıra rastlanmamakla birlikte 8^a ve 16^a varaklarının son satırları, 20^b varağının ise son iki satırı çizgilerle belirlenmiş olmasına rağmen boş bırakılmıştır.

Cetvel çizgileri kullanılmayan varaklarda mısraları birbirinden ayırmak için duracak diye ifade edilen güneş motifine benzer bir işaret kullanılmıştır. Mısralar cöngün ilk varağından, çizgi kullanılan varaklarda da dâhil olmak üzere, 24^a varağına kadar (bu varak hariç) bu şekilde tertip edilmiştir. 24^a varağında satırların ayrılmasına yardımcı olan herhangi bir çizgi bulunmamakta sadece sayfayı iki sütuna ayıran iki uzun çizgi bulunmaktadır.

Varakların genelinde şiirler mevcuttur. Cönkte şiir harici mensur bir metin bulunmamakla birlikte 1^a, 3^b, 4^b, 7^b varaklarında birer Arapça dua; 4^a varağında Kelime-i Tevhîd, 5^b varağında ise salavatlar mevcuttur. Bunların dışında 3^a, 3^b ve 4^a varaklarında birer defa “*tamam oldı yazının intihâsı gerek oldı kâtibe şerbet pârası*” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca 4^b varağında kayıtlı bir şiirde şeytan kelimesinin baş aşağı yazıldığı tespit edilmiştir. Şiirlerin tamamına yakınının sonunda temmet, tamam veya her ikisinin de birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Cönk, genellikle siyah mürekkeple yazılmış olup bazı yerlerde kırmızı mürekkebin de kullanıldığı görülmektedir. Cetveller kırmızı mürekkeple çizilmiş, duracaklar ise hem siyah hem kırmızı mürekkeple bazen de ikisi birlikte kullanılarak oluşturulmuştur. Şekil ve çizgilerin dışında metin olarak kırmızı mürekkep daha çok başlıklar ve temmet ifadelerinde kullanılırken başlıksız olan şiirlerin ilk satırlarında, eyzan ifadelerinde, birkaç yerde Allah ve Hz. Muhammet lafızlarında bu lafızların telmihlerinde, 7^a

varağında kayıtlı bir şiirin de mısralarının ilk kelimelerinde kullanılmıştır. Cöngün tertibinde birbirine yakın iki yazı karakterinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. 1^a varağından 19^a varağı da dâhil olmak üzere aynı kişinin kaleminden nesih hatla yazıldığı, 19^b varağından itibaren 23^b varağı da dâhil olmak üzere yine nesih hat ile fakat başka bir kişinin kaleminden çıktığı fark edilmektedir. Cöngün yazılı son varağı olan 24^a varağına ise rik’a yazı türü ile muhtemeldir ki cönge üçüncü bir kişi tarafından bir şiir eklenmiştir.

Cöngün tamamının aynı kişi tarafından yazılmamış olduğu düşüncemizi destekler mahiyetteki bir diğer delil ise imlâda birliğin olmaması, yer yer aynı kelimenin farklı şekillerde yazılmış olması, çoğu yerde düzlük-yuvarlaklık uyumunun gözetilmemesidir. Kelimelerin yazılışında yapılan hata yahut mükerrer yazılmak üzere olan kelimenin mürettip tarafından fark edildiğini düşündüğümüz 9^a, 5^b, 14^b ve 18^b varaklarında, yanlış yazılan yahut mükerrer yazılan kelimenin daire içerisine alındığı tespit edilmiştir. 14. varakta ise mürettip yanlış yazdığını düşünmüş olacak ki yazdığı ifadenin altını ve üstünü çizmek kaydıyla okunabilecek şekilde mürekkebi silik hâle getirmiştir.

İlk varağı “*Beni Âbid Gördükde*” lafzı ile başlayan cönkte toplam 40 şiir, 4 müstakil beyit, 4 dua, 2 salavat, 1 de Kelime-i Tevhîd bulunmaktadır. Şiirlerin 13’ünün başlığı İlahî, 8’inin başlığı İlahî Şerif, 2’sinin başlığı Muhammediye, 2’sinin başlığı Kaside, 1’inin başlığı Kâbe İlahîsi’dir. Geriye kalan 14 şiirde ise başlık bulunmamaktadır. Başlık bulmayan şiirlerin genelinde mürettip ilk mısraları kırmızı mürekkep ile yazmak suretiyle yeni bir şiire geçtiğini belirgin hâle getirmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz 5^{ab} varağında kayıtlı müstakil beyitlerden üçü art arda yazılmıştır. Muhtevaları açısından öğretici bir üslubun olduğu görülmüş ancak aralarında şekil yönünden bir benzerlik tespit edilemediğinden şiir olarak değil de beyit olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Diğer beyit olarak incelemeye tabi tutulan 10^a varağında kayıtlı beyit, bir şiirin başında yer almaktadır. Ancak şiirle şekil ve muhteva açısından birlik arz etmediğinden şiire dâhil edilmemiş müstakil beyit olarak değerlendirilmiştir.

Cönkte bulunan şiirlerin sadece 16’sında mahlas bulunmaktadır. Bunların 4’ü Âşık Yûnus, 2’si Devriş Yûnus, 3’ü Yûnus, 1’i Yûnus Emrem, 1’i Şeyh Cemali, 1’i Devriş Dede, 1’i Sâdıkî, 1’i Şid, 1’i Eroğlu, 1’i de Derûnî’dir. Geri kalan 24 şiirde ise mahlas bulunmamaktadır. Şiirlerde mahlas zikredilmeyen fakat aidiyetleri yönünden tespiti

yapılan şiirlerin 1'i Âşık Yûnus'a, 1'i Kaygusuz Abdal'a aittir. Şid mahlasıyla zikredilen şiirin Emir Sultan'a, Derûnî mahlasıyla zikredilen şiirin de Seyranî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 8^b varağında kayıtlı *kıl namazı* redifli şiir, kaynaklarda Kağızmanlı Cemal Hoca'ya atfedilmektedir.

Cönkteki şiirlerin 30'u koşma, 2'si destan, 3'ü gazel, 4'ü kaside nazım şekilleriyle yazılmıştır. 1^b varağında kayıtlı bir şiirin ise nazım şekli şiirin yapısının çok kusurlu olması nedeniyle belirlenememiştir. Şiirlerde hece ve aruz vezinleri kullanılmış olup bunların 30'unda hece, 6'sında aruz kullanılmıştır. 1^b, 11^a, 19^a, 20^b varaklarında bulunan toplam 4 şiirin kusurlu yapıları nedeniyle vezni belirlenememiştir. Şiirlerde nazım türü olarak en fazla ilahî tercih edilmiştir. Cönkte, 4 salat-nâme, 2 methiye, 2 münâcât, 1 bînamaz-nâme, 1 mahşer-nâme, 1 maktel, 1 miraç-nâme, 1 pend-nâme, 1 ramazan-nâme, 1 şathiye, 25 de ilahî nazım türü mevcuttur.

Cönkte yer alan dualar (1^a, 3^b, 4^b, 7^b) ve salavatların (5^b, 9^{ab}) başında; bunların okunmasının faydalı olacağından bahseden, hangi aralıklarla kaç defa okunması gerektiğini belirten ifadeler yer verilmiştir.

Cönkteki şiirlerin ekseriyetle vezinleri bozuk olmakla birlikte dörtlüklerde ve beyitlerde yer yer mısralar da eksiktir. Bu durum mısraların unutulduğunun bir göstergesi olmanın yanı sıra şiirlerde şekilden ziyade ahenge verilen önemin bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Terennüm kaygısı, şiirlerde ölçüye dikkatin önüne geçmiş ve bazı şiirlerde ezgiyi kuvvetlendirmek için vezin dışı doldurma ifadeler kullanılmıştır. Bu ifadeler Metin bölümünde dipnotlarda gösterilmiştir.

Cönkte yer alan şiirlerin bütünü, muhtevaları açısından Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı geleneğine aittir. Bu da bize cöngün mürettibinin/mürettiplerinin gelenek içerisinde biri/birileri olduğunu veya bu daireye mensup kişilerle sıkı ilişkiler içerisinde olduğunu göstermektedir.

Cöngün 8^b varağında kayıtlı "*kıl namâzı*" redifli şiirin aidiyeti araştırılırken kaynaklarda Kağızmanlı Cemal Hoca'ya ait aynı şekil ve muhtevaya sahip bir şiir tespit edilmiştir. İki şiir arasındaki bariz farkın şiirlerin redifleri olduğu görülmüştür. Cönkte kayıtlı şiir de redif "*kıl namâzı*" iken Kağızmanlı Cemal Hoca'ya atfedilen şiirde redif "*kullar namaz kılın namaz*" şeklindedir. İki şiir de muhteva açısından beş vakit namazın

kılınması gereğini ifade etmektedir. Aşağıda verilen iki şiirde bu benzerlik açıkça görülecektir.

Kağızmanlı Cemal Hoca

Sabah oldu başın kaldır
Sağ elini suya daldır
Şeytanın nefsini öldür
Kullar namaz kılın namaz

Öğle ezanı okunur
Melekler yere dökülür
Şeytanın beli bükülür
Kullar namaz kılın namaz

İkindi kılmasan kalır
Şeytan seni yoldan alır
Yarın cehennemde kalır
Kullar namaz kılın namaz

Akşam namazı tez geçer
Kilitli kapuları açar
Kılanlara rahmet saçar
Kullar namaz kılın namaz

Yatsıyı kıla yatasın
Cennette nura batasın
Hû siler dilden hatasın
Kullar namaz kılın namaz

06 Mil Yz Cönk 333

Sabâh oldı başın kaldır
İki elin suya daldır
Nefs ile şeytân öldür
Terk eyleme kıl namâzı

Öylen ezânı okunur
Gökten melekler dökülür
Kâfir Müslüman seçilür
Gafil olma kıl namâzı

İkindiye komak yokdur
Kılanın kalbi bekdür
Kılmayanın münâfıkdur
Terk eyleme kıl namâzı

Ahşam namâzı tez geçer
Gök kabular açar
Mü'minlere rahmet saçar
Gafil olma kıl namâzı

Yassuyı kıla yatasın
Söyleme sözün 'âtasın
Cennette nûra batasın
Nûrun ile kıl namâzı

Kaynaklarda Kağızmanlı Cemal Hoca'nın 1883 yılında doğduğu belirtilmektedir. Fakat 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte bu şiirin yer aldığı 8^b varağında tarih kaydının Hicrî 1274 (Miladi 1857) olduğu görülmektedir. Bu durum da şiirin Kağızmanlı Cemal Hoca'ya ait olduğu bilgisinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo B.1. Cönklerde Yer Alan ve Aidiyeti Tespit Edilen Mahlaslar

Sıra No	Şairler	Cönk 668/1		Cönk 333		Toplam
		Mahlası Bulunan	Aidiyeti Tespit Edilen	Mahlası Bulunan	Aidiyeti Tespit Edilen	
1	Âşık	1				1
2	Âşık Ömer		1			1
3	Âşık Yûnus		5	4	1	10
4	Aziz Mahmud Hüdâyî		1			1
5	Derûnî			1		1
6	Derviş	1				1
7	Devriş Dede			1		1
8	Devriş Yûnus			2		2
9	Emir Sultan				1	1
10	Eroğlu			1		1
11	Fakîr	1				1
12	Hafız	1				1
13	Hakkı	1				1
14	İbrahim Hakkı Erzurumî		1			1
15	Kağızmanlı Cemal Hoca				1	1
16	Kaygusuz Abdal				1	1
17	Miskin	2				2
18	Miskin Yûnus	1				1
19	Niyazi Mısri		1			1
20	Sâdıkî			1		1
21	Seyranî				1	1
22	Seyyid Ahmet	1				1
23	Şerif	1				1
24	Şeyh Cemali			1		1
25	Şeyyad Hamza		1			1
26	Şid			1		1
27	Yûnus	9	1	3		13
28	Yûnus Emrem	1		1		2

Tablo B.2. Cönklerde Yer Alan Aruz Kalıpları

Aruz Kalıpları	Kullanıldığı Şiir Sayısı	Cönk ve Varak Numarası
Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün	5	Cönk 668/1-13 ^a /14 ^a / Cönk 333-12 ^b /13 ^a /14 ^a
Fâilâtün fâilâtün fâilün	1	Cönk 668/1-14 ^b
Mefâilün mefâilün	1	Cönk 668/1-16 ^a
Mefâilün mefâilün feûlün	1	Cönk 668/1-1 ^b
Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün	6	Cönk 668/1-7 ^b /12 ^a /18 ^b Cönk 333-8 ^a /9 ^b /16 ^b
Müstef'îlün müstef'îlün	1	Cönk 668/1-22 ^b

BİRİNCİ BÖLÜM

CÖNKLERDE ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1.1. CÖNKLERDE TÜR VE ŞEKİL

İncelemeye tabi tutulan cönklerde muhteva, din ve tasavvuf ekseninde şekillenmiştir. Cönklerin tertibindeki bu muhteva tercihi, cönklerde yer alan şiirlerin tür ve şekilleri açısından da bir anlamda belirleyici olmuştur. Cönklerde kullanılan nazım türlerinin tamamının Dinî- Tasavvufî Türk edebiyatı geleneğine ait oluşu bu durumun belirgin bir göstergesidir.

Cönklerde divan ve halk şiirine ait nazım şekilleri bir arada kullanılmıştır. Nicelik olarak halk şiirine ait nazım şekilleri divan şiirine ait nazım şekillerine oranla daha fazladır. Cönklerde kayıtlı şiirlerin hemen hepsi nazım şekilleri açısından kusurludur. Hece ile yazılmış şiirlerde ölçü ve kafiye'nin birlik arz etmediği sıklıkla görülürken aruzla yazılmış şiirlerde de bu durum değişmemektedir.

1.1.1. Nazım Şekilleri

1.1.1.1. Koşma

*“Eski Türk şiir türlerinden “koşuk” un Anadolu halk şiirindeki benzeri olan koşma; eklemek, katmak, bağlamak anlamındaki “koşmak” kökünden gelir.”*⁴⁴ Halk edebiyatı nazım şekilleri içerisinde en çok kullanılan koşma, genellikle hece ölçüsünün 6+5 ya da 4+3 kalıbıyla yazılır.⁴⁵ Türkçe koşma sözcüğü koşmak fiilinden türemiş, güfteye beste ilavesi anlamına gelmektedir. Koşma, saz eşliğinde okunmak için hece ölçüsüyle meydana getirilmiş, ilk bendin birinci, ikinci ve dördüncü mısralarıyla diğer bentlerin dördüncü mısraları birbirleriyle, öteki mısralar da kendi aralarında kafiyeli, muhtevaları sevgi ve tabiat olan halk şiiri türüdür. *“Türk edebiyatında hece vezninin kullanıldığı şiirler içinde ilk sırada yer alan koşmanın kafiye şeması birinci dörtlük abab (xaxa veya aaab), diğer dörtlükler ise cccb-dddb-... şeklinde düzenlenir. Baştan sona kadar devam eden ana kafiye (b) şekil birliğini sağlar. Ana kafiye'nin bulunduğu mısralara “bağlama*

⁴⁴ Ensar Aslan, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi Yayıncılık, Ankara 2010, 123.

⁴⁵ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, 307-308.

mısraı” denir. Koşmanın diğer özellikleri değişse bile bağlama mısraı ve kafiyesi değişmez. Buradaki bağlama mısraı bazen nakarat da olabilir. Koşmalar irticalen söylenen şiirler olduğundan daha çok yarım kafiye kullanılır. Hece vezninin genellikle 4+4+3=11’li veya 6+5=11’li kalıbıyla yazılan koşmanın değişik hece kalıplarıyla olan örnekleri de vardır.”⁴⁶

Çalışmamıza konu teşkil eden iki cönkte de en çok kullanılan nazım şekli olarak karşımıza çıkan koşma, hece ölçüsünün 7’li, 8’li ve 11’li kalıplarıyla yazılmıştır. Koşmalarda ahenk, rediflerin yanı sıra genellikle yarım kafiyelerle sağlanmıştır.

Saña sunam elümi

Sen bülürsin hâlimi

Göstür doğru yolumı

Kabre varduğum gece (Cönk 668/1- 11^a/1,2)

Huriler cennet içinde

Anberler kokar saçında

Mahşer halkının içinde

Rüzva olmak ne müşküldür (Cönk 333-6^a/9,10)

Her seherde feryâd idüp ötersin

Ötme bülbül ötme bağrım delindi

Şimdi gurbetlik elinde gidersin

Ötme bülbül ötme bağrım delindi (Cönk 668/1- 2^a/1,2)

1.1.1.2. Destan

“Âşık edebiyatı ve mûsikisinde bir nazım şeklinin de adı olan destan kelimesinin aslı Farsça dâstândır. Batı dillerinde bunun karşılığı olarak, Grekçe’de şairlerin saz eşliğinde söyledikleri şiirlere verilen epos adından türetilen épopée (epopoeia) kullanılır. Destan “hikâye, masal, sergüzeşt, manzum hikâye (kıssa), vak’a, tarih, roman ve hayvan masalı (fabl)” gibi anlamlara da gelmektedir. Dörtlük şeklinde bentlerden oluşan

⁴⁶ Nurettin Albayrak, “Koşma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 226-227.

*destanlar, halk şiirinin en uzun nazım biçimidir.*⁴⁷ Genellikle hece ölçüsünün 11’li kalıbıyla yazılan destanlar, baba-ccca- ddda şeklinde kafiye düzenine sahiptir.⁴⁸ Koşma biçiminde meydana getirilen destanlar, kendilerine özgü ezgilerle söylenir ve dörtlük bakımından sayıları koşmaya nazaran oldukça fazladır.⁴⁹ Belirli bir olayın temel öge olarak ele alındığı destanlar, muhtevaları açısından geniş bir yelpazeye sahiptir. Muhtevayı meydana getiren tek bir olayın ele alınması, kendine mahsus bir ezgiyle söylenmesi ve uzun olması gibi özellikleri destanı koşmadan ayırır.⁵⁰

Çalışmamıza konu olan 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte kayıtlı iki destan mevcuttur. Cöngün 4^{ab} ve 5^a varaklarında kayıtlı ilk destan, namaz kılmayanların türlü hâllerinden bahsedilen bînamaz-nâme türünde yazılmıştır. Ahenk unsuru olarak rediflerin ağırlıklı kullanıldığı, yarım ve tam kafiyelerden de faydalandığı görülen destan, on yedi bentten oluşmaktadır. Cöngün 10^{ab} ve 11^a varağında kayıtlı ilahî türünde yazılmış ve on dört betten oluşan ikinci destanda, Âdem ile Havva’nın cennette Şeytan ile olan serüvenleri konu edilmiştir. Destan, ahenk unsurları açısından kusurlu yapıdadır. Buna rağmen ahenk, redif ve yarım kafiyelerle sağlanmıştır.

İşit imdi beynamâz olanıñ hâlini
Ol yüce Allah ne dimiş
Çıksın yerimden göğümden
Gayrı Tanrı bulsun dimiş (Cönk 333-4^a/13,14)

Çün Adem cennete girdi
Yüce devletlere irdi
Kamu eylikleri gördi
İderdi şükrile ihlâs (Cönk 333-10^a/2,3)

⁴⁷ Kazım Yetiş, “Destan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 208-209.

⁴⁸ Dilçin, 315.

⁴⁹ Mehmet Aça, “Halk Şiirinde Tür ve Şekil”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, (Ed. M. Öcal Oğuz), Grafiker Yayınları, Ankara 2010, 264-265.

⁵⁰ Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, 129.

1.1.1.3. Gazel

“Gazel kelimesi sözlükte “kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek” anlamına gelir. Arap edebiyatında gazel bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan, sevgiliden söz eden bölümlere verilen addır ve “nesîb” karşılığında kullanılmıştır. Daha sonraları şairin aşk, sevgili, şarap, bahar gibi coşkulu hâller karşısındaki duygularını anlatan şiirlere uzun yahut kısa olsun gazel denilmiştir.”⁵¹ Arapça bir kelime olan gazel, kadınlarla âşıkane sohbet etmek manasına gelmektedir. Beyitler hâlinde yazılan gazel, şeklen herhangi bir değişikliğe uğramadan Türk edebiyatına müstakil bir nazım biçimi olarak İran edebiyatı üzerinden girmiştir.⁵² Eski Türk edebiyatında genellikle aşkı ve kadını anlatan gazel nazım şekli, Dinî- Tasavvufî Türk edebiyatında ise ilahî aşkı anlatmak için kullanılmıştır.⁵³ Aşk, şarap ve coşkunluk konularını işleyen gazelin beyit sayısı genellikle 5, 7 ve 9’dur. İlk beyti kendi arasında sonraki beyitlerin ise ilk mısraı serbest ikinci mısraları ise ilk beyitle musarradır.⁵⁴ Dize ortalarının kafiyeli olduğu iç uyaklı gazellere ise musammat gazel adı verilir.⁵⁵ İki cönkte de yer alan gazel nazım şekli, 668/1 numaralı cönkte biri ilahî diğeri ise ramazan-nâme türünde olmak üzere iki, 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte ise 2’si münacat 1’i şathiye türünde olmak üzere 3 gazel bulunmaktadır. Bunlardan başka 668/1 numaralı cönkte ilahî türünde yazılmış 1 musammat gazel yer almaktadır.

İlahî dilerem senden şu dört nesne’yi kıl ihsân

Biri ni’met biri ‘izzet biri cennet biri imân (Cönk 668/1-12^a/1,2)

Ya İlahî sana geldik bizi mahrum eyleme

Fahr-i ‘âlem hürmetiçün ey Kadir lâ Yezâl (Cönk 333-12^b/9,10)

Uyan gafletten ey nâ’im Hakka yalvar seherlerde

Töküp acı yaşı dâ’im Hakka yalvar seherlerde (Cönk 668/1-7^b/1,2)

⁵¹ Halûk İpekten, “Gazel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIII, 440-442.

⁵² Dilçin, 104-105.

⁵³ Aça, 270.

⁵⁴ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, 194.

⁵⁵ Dilçin, 120.

1.1.1.4. Kaside

“Sözlükte “kastetmek, azmetmek, bir şeye doğru yönelmek” gibi anlamlara gelen kasd kökünden türeyen kasîde terim olarak “belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş şiir” demektir. Bir tür olarak ilk defa Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan da Fars ve Türk edebiyatlarına geçmiştir.”⁵⁶ Beyitlerle yazılan bir nazım şekli olan kaside, kafiye düzeni açısından gazel ile müsavidir. Kaside gazele göre daha hacimli bir yapıya sahiptir. Genellikle 31-99 beyit arasında yazılan kasidelerin 31’den az beyit sayısına sahip olanları da mevcuttur.⁵⁷ İncelemeye tabi tutulan iki cönkte de kaside nazım şekliyle yazılmış şiirler yer almaktadır. 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte 2 ilahî, 1 miraç-nâme, 1 mahşer-nâme türünde yazılmış 4; 668/1 numaralı cönkte ise naat türünde yazılmış 1 kaside mevcuttur.

Senün ‘aşkun kamû derde devâdır ya Resûlallâh

Senün yüzün gören gözlere ziyâdur ya Resûlallâh (Cönk 668/1-18^b/14,15)

Gel ey ol aklı avvare taleb kıl cennet’ül me’vâ

‘İbâdet kıl gel imdi sen dilersen cennet’ül me’vâ (Cönk 333-8^a/1,2)

1.1.1.5. Mesnevi

“Sözlükte “ikişer ikişer” anlamındaki mesnâ kelimesinin nisbet eki almış biçimi olan mesnevî edebiyat terimi ve nazım şekli olarak ilk defa Fars edebiyatında kullanılmıştır. Arap edebiyatında müzdevic veya recez bahriyle nazmedildiği için urcûze adıyla anılan şiirler mesnevinin ilkel biçimi olarak kabul edilebilirse de bu nazım şeklinin günümüzde ifade ettiği anlama uygun ilk örnekleri Fars edebiyatında ortaya çıkmıştır. Fars şiirinin kaside ve gazelle birlikte üç temel nazım şeklinden biri olan mesnevi iki beyitlik şiirlerden binlerce beyitlik müstakil kitaplara kadar değişik uzunluklarda kaleme alınmıştır.”⁵⁸ Her beytin mısraları kendi arasında kafiyeli, aruzun kısa kalıplarıyla yazılan, hacim olarak epey külliyatlı olan nazım biçimidir.⁵⁹ Mesnevi nazım şekli

⁵⁶ Hüseyin Elmalı, “Kaside”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 562-564.

⁵⁷ Dilçin, 122-123.

⁵⁸ Mustafa Çiçekler, “Mesnevi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 320.

⁵⁹ Dilçin, 167.

yalnızca 668/1 numaralı cönkte mevcuttur. 1 gazavat-nâme, 1 de dua-nâme türünde yazılmış iki mesnevi örneği bulunmaktadır.

İlahî fahr-i 'âlem hürmetiçün

Hem İbrahim Halîlin milletiçün (Cönk 668/1-14^b/13)

İlahî ismi pâkinden isteriz yâ Zelcelâl

İli Osmanı muzaffer eyle her dem mâh-i sâl (Cönk 668/1-14^a/3)

1.1.1.6. Murabba

Dörtlü, dört köşeli anlamlarına gelen murabba kelimesi; edebiyatımızda çok kullanılan bir nazım biçimidir. Hemen her konunun işlendiği murabbalar, genellikle 4-8 bentten oluşmakla birlikte bu sayıyı aşan murabba örnekleri de mevcuttur.⁶⁰ Kafiye düzeni, ilk üç mısraın birbiriyle dördüncü mısraın ise diğer bentlerin dördüncü mısralarıyla uyaklı olmasını ihtiva eder. Bazen ilk bendin son mısraı diğer bentlerin son mısralarında tekrarlanmak suretiyle uyak düzeni oluşturulur. Bu şekilde oluşturulan murabbalara ise mütekerrir murabba denir.⁶¹ Murabba nazım şekli yalnızca 668/1 numaralı cönkte tespit edilmiştir. 2'si münacat, 1'i pend-nâme, 1'i ise ilahî türünde yazılmıştır. Pend-nâme türünde yazılan şiir murabba şeklinde diğerleri ise mütekerrir murabba şeklinde yazılmıştır.

İlahî nûr idüp mihr ile mâhı

Bize gösterdin eşyayı kemâhı

Ni'am bahrinde gark itdün cemâhı

Saňa bin hamd ü şükr olsun [ilahî] (Cönk 668/1-1^b/1,2)

İlahî nûr idi rûhum idâmı

Ana rahminde gönderdin gıdamı

Verirsin her gün enva-yı taamı

Saňa bin hamd ü şükr olsun ilahî (Cönk 668/1-1^b/3,4)

⁶⁰ Abdurrahman Güzel, Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008, 362.

⁶¹ Dilçin, 212.

1.1.2. Nazım Türleri

1.1.2.1. Bînamaz-nâme

İslâm itikadında Müslüman'ın asli vazifelerinden olan namaz ibadetinin yerine getirilmemesini konu eden manzumelerdir. Bu muhtevaya sahip manzumeler destan şeklinde yazılmıştır.⁶² Çalışmamıza konu teşkil eden 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte bînamâz-nâme türünde destan nazım şekliyle yazılmış bir şiir mevcuttur. Şiir, namaz ibadetini yerine getirmeyen kişileri çeşitli yönleriyle tasvir ederken diğer kişilerin onlarla kuracakları ilişkilerin de sınırlarını belli eden bir muhtevaya sahiptir.

İşit imdi beynamâz olanıñ hâlini
Ol yüce Allah ne dimiş
Çıksın yerimden göğümden
Gayrı Tanrı bulsun dimiş (Cönk 333- 4^a/13,14)

1.1.2.2. Dua-nâme

*“Dua kelimesi, “çağırma, seslenmek, istemek; yardım talep etmek” mânasındaki da ‘vet ve da ‘vâ kelimeleri gibi masdar olup, “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah’a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İslâm literatüründe ise Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde lutuf ve yardımını dilemesini ifade eder.”*⁶³ Nâme sözcüğü; mektup, aşka dair sevgiliye yazılmış mektup, kitap, sıfat olarak “yazılı, yazılmış ve küçük kitap” manasında birleşik sözcükler meydana getirir. Dua-nâme ise edebî olarak bir kimsenin aczini Allah’a itiraf ederek sevgi ve ululama duygularıyla O’ndan iyilik ve yardım talebini dile getirdiği eserlerdir. Bu türde kaleme alınan eserler manzum, mensur ya da manzum-mensur şeklinde olabilir. Dua-nâmeler, hacim olarak iki beyitten yüzlerce beyte kadar yazılabilirler. Dua-nâmelerde daha çok kaside ve kıta nazım şekilleri kullanılmış olsa da

⁶² Altınışık, 144.

⁶³ Osman Cilacı, “Dua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, XXIX, 529-530.

Türk şiirinde kullanılan tüm nazım şekillerinde dua-nâmelere rastlamak mümkündür.⁶⁴ 668/1 numaralı cönkte mesnevi nazım şekliyle yazılmış 1 dua-nâme örneği bulunmaktadır. Şiirin ilk ve son beyitleri örnek teşkil etmesi açısından aşağıda verilmiştir.

İlahî fahr-i ‘âlem hürmetiçün
Hem İbrahim Halîlin milletiçün (Cönk 668/1-14^b/13)

Bu du‘alar irmekçiçün hazerata
Okuyalım canı dilden Fâtiha (Cönk 668/1-15^b/4)

1.1.2.3. Gazavat-nâme

“Gazavât kelimesinin tekili olan gazâ “cenge gitmek, cenk etmek” mânasında olmakla beraber daha sonra din düşmanlarıyla yapılan savaşları ifade eden “cihad”la aynı anlamda kullanılmış ve bu anlam yaygınlaşmıştır. Bundan dolayı düşmanla yapılan savaşları anlatan eserlere “gazânâme” veya “gazavatnâme” adı verilmiştir. Genellikle gazânâmelerde tek, gazavatnâmelerde ise birden fazla savaş veya akın anlatılmaktadır.”⁶⁵ Türk edebiyatında daha çok mesnevi şeklinde yazılan gazavat-nâmeler, savaş olaylarını detaylarıyla anlattıklarından tarihi önem taşırlar.⁶⁶ Din düşmanlarıyla yapılan savaşların anlatıldığı mesnevi nazım şekliyle yazılan gazavat-nâmelerde savaşlar, akınlar konu edilir. Yalnızca bir savaştan bahseden eserler ise gaza-nâme olarak adlandırılır.⁶⁷ 668/1 numaralı cönkte mesnevi nazım şekliyle yazılmış 1 gazavat-nâme örneği bulunmaktadır. Şiirin ilk ve son beyitleri örnek teşkil etmesi bakımından aşağıda verilmiştir.

İlahî ismi pâkinden isteriz yâ Zelcelâl
İli Osmanı muzaffer eyle her dem mâh-i sâl (Cönk 668/1-14^a/3)

Beldemizde zulm iden zâlimleri it nâ-bedîd
Şerlerinden hem fakîr hem ganî olsun ba‘îd (Cönk 668/1-14^b/12)

⁶⁴ Sebahat Deniz, “Kadıızâde Mehmed İlmî’nin Sultan IV. Murad İçin Yazdığı Manzum Duânâme’si”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2008, 1, 9-40.

⁶⁵ Mustafa Erkan, “Gazavatnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XXIII, 439-440.

⁶⁶ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 407-408.

⁶⁷ Dilçin, 191.

1.1.2.4. İlahî

Tanrıyı methetmek, ona yalvarmak için yazılan şiirlere ilahî denir.⁶⁸ Bu şiirler özel bir ezgi ile okunurlar.⁶⁹ Konu olarak dinî ve ilahî duygu ve düşünceleri içeren ilahî türü, mevlit törenlerinden gelin ağılatma havalarına değin geniş bir sözlü kültür alanında varlığını sürdürmektedir.⁷⁰ Dinî, ahlakî, ve ilahî fikirleri içeren ilahîler, genellikle Allah'ın birliğini, gücü ve kudretini anlatan veya telkin eden, aruz ya da hece ile ekseriyetle mutasavvıf şairler tarafından yazılan manzumlardır.⁷¹ “*Türk edebiyatında nazım türleri belirginleşmeden önce dinî muhteva taşıyan her türlü şiire ilâhi denirken daha sonra tasavvufî temaları işleyen ve Türk din mûsikisinin makam ve usulleriyle bestelenerek dinî toplantılarda okunan şiirlere ilâhi adı verilmiştir.*”⁷² Türk edebiyatında tür ve şekil bahsi olgunlaşmadan önce her türlü dinî şiir ilahî olarak değerlendirilmişse de tür ve şekillerin belirginleşmesinden sonra bu anlam daralmaya uğramış ve ilahî musikiyle de özdeşleşerek besteli dinî şiir formu olarak daha özel bir tür hâline gelmiş ve dinî merasimlerde tesiri artmıştır.⁷³ 668/1 numaralı cönkte ilahî türünde yazılan 33 şiir, 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte ise 25 şiir mevcuttur. Cönklerde bulunan şiirlerin toplamı zaviyesinden bakıldığında cönklerde tür bakımından en çok kullanılan nazım türünün ilahî olduğu görülmektedir. Muhtevaları açısından çeşitlilik arz eden ilahîler genellikle koşma şeklinde hece vezninin farklı kalıplarıyla yazılmıştır.

Ey gâfiller ölmez misiz

Sarıban solmazmısız

Makberine girmez misiz

Nedir elindeki duhân (Cönk 668/1-6^a/1,2)

İlahî iptida eyyâm

Münâcat-ı kerem eyle

Muhammed nebîler şâhı

Salât ile selam eyle (Cönk 668/1-24^a/9,10)

⁶⁸ Dilçin, 343.

⁶⁹ Aslan, 170.

⁷⁰ Aça, 272.

⁷¹ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 227.

⁷² Mustafa İsmet Uzun, “İlahî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 62-68.

⁷³ Uzun, 62-68.

Benim 'ömrüm tamam oldi
 Kelâmım bile hitâm oldi
 Cânımız hulkuma geldi
 Gidecek mekânım bilmem (Cönk 333-13^a/10,11)

1.1.2.5. Mahşer-nâme

Mahşer, sözlük anlamı itibarıyla tüm canlıların ölümünden sonra Allah'ın emriyle dirilip toplanacakları yerdir. İstilahı manada ise kıyametin kopmasından sonra tüm insanların hesap vermek için toplanacağı yerdir. Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatı başta olmak üzere mahşer telakkisi üzerine yazılan eserler edebiyatımızda mahşer-nâme olarak adlandırılmıştır. Bu türe ait örnekler manzum ve mensur olarak kaleme alınmıştır.⁷⁴ 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte tespit ettiğimiz bir kaside mahşer-nâme türünde yazılmıştır.

Buyurdi server-i 'âlem Resûl-i fahr-i mevcudat
 Gelür mü'minler etfâlî kıyamette diler hâcât (Cönk 333-16^b/7,8)

Hisab için kamu kullar ki cem'i oldukda divâna
 Olub saf saf olun cümle ki el bağlayalar kat kat (Cönk 333-16^b/9,10)

1.1.2.6. Maktel

*“Sözlükte “öldürmek” anlamındaki katl kökünden türeyen maktel “birinin öldürüldüğü yer veya öldürülme zamanı; vahşice öldürme; ölümlere sebep olan büyük savaş” demektir. Kelime, Câhiliye devrindeki öldürmelerden söz eden şiirlerde katl karşılığında kullanılmakla beraber tarihî-edebî terim anlamını İslâmî dönemde kazanmıştır.”*⁷⁵ Edebi bir tür olarak maktel, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesini konu eden manzum ya da mensur eserlere verilen genel addır.⁷⁶ 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte koşma şeklinde yazılmış maktel türünde 1 şiir tespit edilmiştir.

⁷⁴ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 431.

⁷⁵ Şeyma Güngör, “Maktel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 455.

⁷⁶ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 340.

Hasan Hüseyin'e ola[n] zulümi
 Gökde melek yerde insan ağladı
 Görince su virmedi anda zâlim
 Gökde melek yerde insan ağladı (Cönk 333-20^a/8,9)

1.1.2.7. Methiye

Methiye, Divan edebiyatında övgü amacıyla yazılan kasidelerin genel adıdır. Aynı anlamda kaside kelimesi çok defa kullanılmıştır. “*Ancak kaside bir nazım şekli, methiye ise bir tür olduğu gibi methiyelerde ayrıca nesîb, maksûd, tegazzül, fahriye, dua gibi bölümlerin yerine daha çok övgü yer almıştır.*”⁷⁷ Methiyelerde genellikle kaside nazım şekli kullanılmakla birlikte diğer nazım şekillerine de başvurulmuştur. 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte koşma şeklinde yazılmış methiye türünde 2 şiir tespit edilmiştir.

Gelin işidin hey kardaşlar Şama varalım
 Şamda olan makamları görelim
 Câmî Ümmiyyede namaz kılalım
 Ne güzel makamdır câmî Ümmiyye (Cönk 333-2^b/3,4)

Muhammed Mustafanın kızı Fatıma
 Ruz-i mahşerde cem eyle katına
 Sen kavuştur Muhammedin zatına
 İtme ferağat eyle ‘inâyet
 Senden şefa‘ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma (Cönk 333-19^a/8,9)

1.1.2.8. Miraç-nâme

Göge çıkma anlamına gelen miraç, Hz. Muhammed’in Burak ile göge çıkması ve orada Allah ile bizzat görüşmesidir. Miraç-nâme Hz. Muhammed’in miraç hadisesinden bahseden ya da bu nedenle yazılmış olan manzum ve mensur eserlerdir. Miraç-nâmeler

⁷⁷ Yaşar Aydemir, “Methiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 410-411.

genellikle kaside ve mesnevi nazım şekilleriyle yazılmıştır.⁷⁸ 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte kaside şeklinde yazılmış 1 miraç-nâme tespit edilmiştir.

Ki oldur nushâ-i kübrâ kim oldur evveli ahiri
Ki subhanellezi esra işit Mir'ac-ı kübrayı (Cönk 333-9^b/7,8)

Kudüsteñ kıldı Mir'acı öründü başına tâcı
Yıkıldı kâfiriñ haçı tağıtdı Latı Uzzayı (Cönk 333-9^b/9,10)

1.1.2.9. Münâcât

Sözlükte “fısıldamak anlamındaki necv kökünden türeyen münâcât “fısıldaşmak ve bir sırrı paylaşmak” demektir; genellikle “yalvarmak, yakarmak, dua ve tazarruda bulunmak” mânasında kullanılır. Edebiyat terimi olarak daha çok Allah’a yakarış maksadıyla yazılmış manzum ve mensur eserleri ifade eder.”⁷⁹ Allah’a karşı yapılan yakarış ve yalvarmaların konu edildiği şiirlere münâcât denir. Genellikle kaside nazım şekliyle yazılan münâcâtlarda yer yer diğer şekiller de kullanılmıştır.⁸⁰ Allah’a yazılan münâcâtların yanı sıra Hz. Muhammed için yazılan münâcâtlar da vardır. Bunlar muhteva yönüyle naatlardan ayrılırlar.⁸¹ 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte koşma şeklinde yazılmış 2 münâcât tespit edilmiş olup iki şiirde de Allah’a dua ve yakarış konu edilmiştir. 668/1 numaralı cönkte ise ikisi koşma şeklinde, ikisi de mütekerrir murabba şeklinde yazılmış 4 münâcât tespit edilmiştir. Koşma şeklinde yazılan münâcâtlarda Allah’a tâzim ve dua eşliğinde yakarış öne çıkmaktadır. Mütekerrir murabba şeklinde yazılan münâcâtlardan ilkinde Allah’a edilen sonsuz şükür ve ululama diğerinde ise Hz. Muhammed’in ümmeti için Allah’a niyazı konu edilmiştir.

İlahî kalbe korsan lübb-i ‘ilmi
Ve tefvîz-i tevekkül sabr-ü hilmi
Vesellim rızâsından değil mi
Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî (Cönk 668/1-1^b/18,19)

⁷⁸ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 263.

⁷⁹ Muhsin Macit, “Münacat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXXI, 562-564.

⁸⁰ Dilçin, 251.

⁸¹ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 244-245.

Ya Rab sensin Settârü'l-‘uyub
 Senden dilerem ümmetim
 Ya Hayyu ya Gaffaru'z-zünub
 Senden dilerem ümmetim (Cönk 668/1-22^b/13,14)

1.1.2.10. Na't

Sözlükte “na't kelimesi “nitelemek, iyi ve güzel şeyleri abartılı biçimde dile getirmek; nitelik, vasıf” mânalarında kullanılır. Arap edebiyatında övgü şiirleri daha çok “medih” başlığı altında ele alınır. Na't, özellikle Fars ve Türk edebiyatlarında Resûlullah'ı öven şiirlerin yaygın adı hâline gelmiştir.”⁸² Hemen bütün nazım şekilleriyle yazılan na'tlarda Hz. Muhammed'e karşı duyulan sevgi ve saygı zikredilirken O'nun şiirle portresi ortaya konulmak istenmektedir.⁸³ 668/1 numaralı cönkte kaside şeklinde yazılmış 1 na't tespit edilmiştir.

Senün 'aşkun kamû derde devâdır ya Resûlallâh
 Senün yüzün gören gözlere ziyâdur ya Resûlallâh (Cönk 668/1-18^b/14,15)

1.1.2.11. Pend-nâme (Nasihat-nâme)

“Nasihatnâmeler (pendnâmeler) genelde ahlâkî-didaktik eserlerdir. İslâm toplumları teorik ahlâktan ziyade ahlâkın uygulamasına önem vermişler, dinin emir ve yasakları ile gelenek ve töre ahlâkı içinde yapılması veya yapılmaması gereken davranışları konu alan nasihatnâme türü kitapların telifi doğrultusunda gayret sarfetmişlerdir.”⁸⁴ İnsana yaşamı boyunca en doğruyu göstermek ve uygulatmak için sarf edilen çabanın kıymeti hem dinimizin hem de kadim millî kültürümüzün önemli değerleri arasında yer alır. İşte bu değerler nasihat-nâmelerde bir bütünlük içerisinde ortaya konulmuştur.⁸⁵ Nasihat-nâmeler manzum ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Çalışmamıza konu iki cönkte de birer pend-nâme örneği tespit edilmiştir. 668/1 numaralı

⁸² Mustafa Çiçekler, “Na't”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 435-436.

⁸³ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 250-251.

⁸⁴ İskender Pala, “Nasihatname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 409-410.

⁸⁵ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 380.

cönkte murabba şeklinde yazılmış olan pend-nâme, 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte koşma şeklinde yazılmıştır.

Gel ey ruh-i revanım söz tut
Nefs-i candır inan söz tut
Odur nutk u beyân söz tut
Hemân söz tut hemân [söz] tut (Cönk 668/1-16^a/7,8)

‘Ukbayı koyub dünyâyı sevmeye
Kimse’i söküb hatırın yıkma
Herkeste varub sırrını açma
Saña bundan yek nâsihat olmaz (Cönk 333-12^b/7,8)

1.1.2.12. Ramazan-nâme

Ramazan ayının faziletlerini, Ramazan orucunu tutmanın fayda ve gerekliliğini konu eden manzum eserlerdir. Tahkiye üslubunun hâkim olduğu ramazan-nâmeler dörtlükler hâlinde destan ve mani şeklinde yazıldığı gibi gazel ve kaside şeklinde de yazılmıştır.⁸⁶ 668/1 numaralı cönkte biri koşma, biri gazel şeklinde yazılmış 2; 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte ise koşma şeklinde yazılmış 1 ramazan-nâme bulunmaktadır.

Elveda bizden saña ey şehr-i rahmet elveda’
Sen gidersin yakdı bizi nâr-ı firkât[in] elveda’ (Cönk 668/1-13^a/11,12)

On bir aydır uzandığım
Çıkub yollar gözendiğim
Gece gündüz gözlediğim
Merhaba ya şehr-i ramazan merhaba (Cönk 333-18^b/2,3)

⁸⁶ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 300-301.

1.1.2.13. Salat-nâme

Salat sözcük anlamı itibarıyla namaz manasındadır. Salat-nâmede konusu namaz olan manzum ve mensur eserlere verilen addır.⁸⁷ Çalışmamıza konu olan iki cönkte de salat-nâme türünde şiirler tespit edilmiştir. 668/1 numaralı cönkte koşma şeklinde yazılmış 1, 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte ise yine koşma şeklinde yazılmış 4 salat-nâme bulunmaktadır.

Cümle günâhlardan arîlür tökülür
 Namâz içün abdest alduğum zamân
 Allah kulum dir Muhammed ümmetim
 Sabâh namâzını kılduğum zamân (Cönk 668/1-3^b/9,10)

Bu fâni dünyadan geçer
 Ecel şerbetini içer
 Sıratı yel gibi geçer
 Beş vakit namaz kılan kişi (Cönk 333-16^b/1,2)

1.1.2.14.Şathiye

Dudaklarda bir tebessüm uyandırmak gayesiyle söylenen manzumelere şathiye denir. “*Tasavvuf ıstılahında ise şathiye; ilahi kitap ve sözlerde geçen veya sufi dilinde işlenen belli makamların sıralarını izah eden rumuzlarla örtülü kalbi ve hissi sözler; sufilerin istiğrak hâllerindeki tecelliyata gark olan kalplerinin hareketini ve sarsılmasını duymaları ve bu duyuşlarını ile Tanrı’ya yaklaşmaları ve Tanrı’yı bütün benliklerinde bulmalarını anlatan manzum mensur eserlerdir.*”⁸⁸ 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte gazel şeklinde yazılmış şathiye türünde 1 şiir tespit edilmiştir.

Ta ezelden sen benimle ahdi peymân eyledin
 Gösterüb ol hub cemâliñ ya ne pünhân eyledin (Cönk 333-14^a/3,4)

Dimedün mi sev beni derdine dermân olayım
 Sevdigimcüm arttı derdim ya [ne] dermân eyledin (Cönk 333-14^a/5,6)

⁸⁷ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 293.

⁸⁸ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 388-389.

1.1.2.15.Şefa-at-nâme

Şefa-at, “kelime manası itibarıyla suçun bağışlanması için aracı değildir. Istilahi manada ise şefa-at, Hz. Muhammed’in, kıyamet gününde ümmetlerinin suçlarının bağışlanması ve onların cehennem azabından kurtulmaları, Cennete girmeleri için Allah’tan niyazda şefaatta bulunmasıdır.”⁸⁹ Şefa-at-nâme, Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatı geleneğinde Hz. Muhammed başta olmak üzere din ve tarikat büyüklerinden mahşer günü için istenilen yardımı konu eden manzum ve mensur eserlere verilen addır.⁹⁰ 668/1 numaralı cönkte mahşer günü Hz. Muhammed’den yardım isteğinin dile getirildiği koşma şeklinde yazılmış 2 şefa-at-nâme tespit edilmiştir.

Âlâ ey cânımın canı
Şefâ’at ya Resûlallâh
Nebiler şahı sultanı
Şefâ’at ya Resûlallâh (Cönk 668/1-20^a/13,14)

Defterim virilince elime
Sorucu melek gelince yanıma
Sen telkîn eyle dilime
Şefâ’at ya Muhammed Mustafa (Cönk 668/1-2^b/9,10)

1.1.2.16. Şikâyet-nâme

“Toplumsal olaylar, sosyal konular, devrin bozukluğu, dinî hassasiyetler gibi durumların sitem ve şikâyet tarzında daha çok destan biçimiyle anlatılan manzum eserlerdir.”⁹¹ 668/1 numaralı cönkte Müslümanların türlü hâllerinden duyulan rahatsızlığın dile getirildiği koşma şeklinde yazılmış 1 şikâyet-nâme bulunmaktadır.

Sofi sâfi riyâ katar
Dahi gayriler andan yiter
Ne ‘âlimler okur tutar
Ne mescidlerde cemâ’at var (Cönk 668/1-3^b/3,4)

⁸⁹ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 286.

⁹⁰ Altınışık, 157.

⁹¹ Altınışık, 157.

1.2. CÖNKLERDE MUHTEVA

1.2.1. Din

1.2.1.1. İtikat

1.2.1.1.1. Allah

Allah, İslâm inancına göre tek ve mutlak yaratıcıdır. Ezelî ve ebedî olan Allah, aciz değildir. O hiçbir şeye muhtaç değildir. Her şey O'na muhtaçtır. Kur'an, O'nun kelimidir.⁹² Allah, Esmâ-i Hüsnâ'yı kendinde toplayan yüce yaratıcıya verilen isimdir.⁹³ Varlığının alametleri her yerde bulunan, varlığına inanılan ve bağlanılan en yüce varlık olmasıdır.⁹⁴ Cönklerde Allah, sonsuz merhametine sığınılan, bağışlayıcı, en güzide sevgiye layık, maruzatların bildirildiği yüce makam, af dilenilecek yegâne merci, şefaatlerin arz edileceği ve onları kabul edecek yegâne mabut gibi hissiyatların terennümü ile zikredilmektedir.

Kalbden büyük ta[ğ] olmaz

Ol **Allaha** doyulmaz

Mevlâm sana kanılmaz

Gördüm bir ta[ğ] içinde (Cönk 333- 7^a/7,8)⁹⁵

Kadir Mevlâm saña bir minnetim var

Ölürken imândan ayırma **Allah**

'Azra'il canıma pençe ururken

Ölürken imândan ayırma **Allah** (Cönk 333- 9^a/2, 3, 4)

Ya **Rabb** nazar eyle hâlîme

Dermân kıl derviş cânıma

⁹² İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul 2002, 31-32.

⁹³ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, 37.

⁹⁴ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, 50.

⁹⁵ Tahlil esnasında kullanacağımız bu numaraların ilki cönk numarasına, ikincisi varak numarasına üçüncüsü de satır numarasına karşılık gelmektedir.

Benim ol hâlim malûm **Allah**ıma

Günâhım diyim ağlayu ağlayu (Cönk 668/1- 3^a/9,10)

Bu dünyanın kavî yalan bâkî kalmaz buna kalan

Bu dünyaya meşgul olan **Hakka** yalvar seherlerde (Cönk 668/1- 8^a/2)

Cönklerde bunlardan başka Allah; Celîl, Kerîm, Rahmân, Rahîm, Yezdan, Zülcelâl, Hayy, Hannan, Gaffaruz Zünub, Settarü'l Uyub, Samed, Kadîr, Âlim, Hakîm, Halîm Azîm, Hûda, Muîn, Mukîm, Sultan, Tanrı gibi isim ve sıfatlarla da zikredilmektedir.

1.2.1.1.2. Melekler

Yaratılışları itibarıyla kendilerinden başka hiçbir şeye benzemeyen melekler, ilahî emirlerin yerine getirilmesinden mesullerdir.⁹⁶ Cönklerde melekler için melek ve melâike sözcükleri kullanılmıştır. Meleklerin Allah tarafından verilen emirleri yerine getirdiklerinden, müminlerin yardımına gelebileceklerinden, ancak bu durumun Allah'ın lütfu sayesinde gerçekleşeceği için her hâlükârda Allah'a niyazda bulunmanın öneminden bahsedilmektedir.

Gelin görün şol Hasanın hâlini

Elin kesdi ol tañrının zâlimi

Dört tarafda tutmuşlardır yoluni

Gökde **melek** yerde insan ağladı (Cönk 333- 20^a/10)

Bedir kazâsına inen **melekler**

Kerem kıl bu katınaya insün anla (Cönk 668/1- 15^b/1)

Sen nazar kıl ya ilahî gayrıdan yohdur meded

Hem **melâikler** semâdan teşrîf etsin bî 'adet (Cönk 668/1- 13^a/12)

⁹⁶ Pala, 315

1.2.1.1.2.1. Cebrâil

İslâm inancına göre dört büyük melekten biridir. Allah ile peygamberleri arasında elçilik eden, O'nun emir ve vahiylerini tebliğ etmekle mükellef olan melektir.⁹⁷ Allah'ın vahiylerini peygamberlerine ulaştırmak için vazifelendirilmiş dört büyük melekten biridir.⁹⁸ İki cönkte de Allah'ın peygamberlerine olan buyruğunu doğrudan Cebrail'e vermesinden bahsedilmektedir.

Hak te'âlâ emr eylemiş

Cebra'ilim gelsün dimiş

Varın söylen Halîlime

'Ahd yolun görsün dimiş (Cönk 668/1- 4^b/5)

Hak buyurdı **Cebra'ile**

Gelsün Muhammedüm dimiş

Al Burağı çek önüne

Binsün Muhammedüm dimiş (Cönk 333- 23^a/12)

1.2.1.1.2.2. Azrâil

İslâm inancına göre dört büyük melekten biridir. Ölüm meleği olarak da bilinen Azrail'i Allah canlıların ruhunu teslim almakla görevlendirmiştir.⁹⁹ Cönklerde Azrail'in insanların ahir ömründe canını almak için geleceği andan ve bu anda insanları imân korkusunun saracağından bahsedilmiştir.

Bu 'ömrüm ahîr olanda

'Azrail canım alanda

Şeytân karşıma gelende

İmân ile göndür beni (Cönk 668/1- 10^b/1)

Dahi gelince **'Azra'il** tiredim cân korkusundan

Kabz-ı ruh içün Hüdâdan ki var fermânım ağlarım (Cönk 333- 11^a/9)

⁹⁷ Pala, 94

⁹⁸ Cebecioğlu, 119.

⁹⁹ Pala, 60

1.2.1.1.2.3. İsrâfil

Haşır ve neşri Sûr'a birinci kez üfürüşüyle haber verecek olan dört büyük melekten İsrâfil, Sûr'u ikinci defa üfürdüğünde tüm canlılar hesap vermek için dirileceklerdir.¹⁰⁰ 668/1 numaralı cönkte kıyamet hayatının İsrâfil'in Sûr'a üflemesiyle başlayacağı ve bunun ardından yaşanacak süreç ve sürecin korkusu dile getirilmiştir.

İsrâfil sûri çalıcak

Cümle halk dirilicek

Sırât mîzân kurulıcak

Ay yay benim hâlim nola (Cönk 668/1- 27^a/14)

1.2.1.1.2.4. Münker, Nekir

Öldükten sonra kabirde insanları sorguya çekecek iki melektir.¹⁰¹ İnsanların kabirde sorgularıyla görevli meleklerdir. Münker ve Nekir; tanınmayan, bilinmeyen, yadırganan anlamlarına gelmektedir. Bu melekler kabirde insanlara çeşitli sorular sorup alacakları cevaba göre onlara iyi veya kötü davranacaklardır.¹⁰² Cönklerde sorgu meleklerinin sorularına karşı cevap verebilmek için hazırlıklı olunması ve bu sorulara doğru cevap verilip verilemeyeceğinden de şüphe duyulduğu dile getirilmektedir.

Ol sin içine girince

Münkir ve Nekir gelince

Rabbin kimdir diyince

Diyem ağlaya ağlaya (Cönk 668/1- 3^a/7)

Dahi kabire vardukda

Münkir Nekir hem geldükde

Su'allerüm hem sordukda

Söyler mi bu dilim bilmem (Cönk 333- 13^a/12)

¹⁰⁰ Pala, 252.

¹⁰¹ Pala, 353.

¹⁰² Yunus Apaydın, Ali Bardakoğlu, , Hayreddin Karaman, *İlmihal I İman ve İbadetler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, 95.

Sorgu melekleri olarak da bilinen Münker ve Nekir, Cönk 668/1’de sorucu melek olarak ifade edilmiştir.

Defterim virilince elime

Sorucu melek gelince yanıma

Sen telkîn eyle dilime

Şefâ’at ya Muhammed Mustafa (Cönk 668/1- 2^b/9)

1.2.1.1.3. Kitaplar

Semavi dinler için Allah tarafından peygamberler vasıtasıyla gönderilen kutsal eserlerdir. Her iki cönkte de kutsal kitaplara inanılıp imân edildiğinden ve bu kitapların hangi peygamberlere gönderildiğinden bahsedilmiştir.

Şu dört kitapların hakkı ayırma bizden imânı ey Mennân

Biri **Tevrât** biri **İncîl** biri **Zebûr** biri **Furkân** (Cönk 668/1- 12^a/11,12)

Mûsâya **Tevrat Zebûr** Davuda

İncîl İsa’ya **Furkân** Ahmede (Cönk 333- 5^b/1)

Ayrıca, Cönk 333’te sahife olarak gönderilenlere atfen de bir beyit mevcuttur.

On sahife Âdeme indi tamam

Elli Şite altmış oldu ey hümâm (Cönk 333- 5^a/16)

1.2.1.1.4. Peygamberler

Allah’ın vahiylerle gönderdiği emir ve yasaklarını insanlara ulaştıran, Allah tarafından seçilmiş kişilere peygamber denir.¹⁰³ Cönklerde Allah’ın elçileri için yalnızca peygamber kelimesi değil nebi, resul, enbiya kelimeleri de kullanılmıştır. Peygamberlerden çokça bahsedilen cönklerde onların Allah tarafından insanlığa yol gösterici olarak gönderilen seçilmiş kişiler oldukları vurgulanarak onlara ümmet olmanın,

¹⁰³Apaydın, vd., 106.

onların sünnetlerine riayet etmenin iki dünya saadetine de anahtarı olduğu dile getirilmektedir.

Allâh buni farz itmedi

Peygamber sünnet itmedi

Ashâbları hiç içmedi

Nedir elindeki duhân (Cönk 668/1- 6^a/5)

Peygamberler ümmetini seçince

Sancağı altına çekince

Tıraz köbrüsünü gicince

Girü kalmak ne müşküldür (Cönk 333- 6^a/12)

1.2.1.1.4.1. Hz. Âdem

Semavi dinlerce Allah tarafından yaratılan ilk insan ve ilk peygamber olarak kabul edilir.¹⁰⁴ Âdem peygamberden iki cönkte de bahsedilmiştir. Âdem ve Havva'nın cennetten çıkış serüvenlerine her iki cönkte yer verilmiştir. Ayrıca bu bahsin geçtiği şiirlerin aynı kaynaktan elde edilmiş olduğu düşünüldüğünde aşağıda verilen dörtlükler bu şiirin varyantlaşmasına da bir örnek teşkil etmektedir.

Cennette buğdayı yiyen

Hakka oldur öñde zikr iden

Evvel oldur dünyaya gelen

Atamız **Âdem** peygamber yatur (Cönk 668/1- 21^b/10)

Gaflet gömleğini giyen

Cennette buğdayı yiyen

Dünyâya evvel gelen

Âdem peygamber yadır (Cönk 333- 18^a/2)

¹⁰⁴ Pala, 16.

1.2.1.1.4.2. Hz. Şit

Hz. Adem'in oğlu olan elli sahifelik bir kitap ile Allah'ın emirlerini tebliğ eden peygamberdir. Kur'an-ı Kerim'de hiç zikredilmemiştir. Yalnızca hadis-i şeriflerde bahsedilir.¹⁰⁵ Hâbil'in ölümünden sonra doğan Şit, Âdem peygamberin oğludur.¹⁰⁶

On sahife Ademe indi tamam

Elli **Şite** altmış oldu ey hümâm (Cönk 333- 5^a/16)

1.2.1.1.4.3. Hz. İdris

Şit peygamberden sonra gelen peygamberdir. Otuz sayfa kitap gönderilen Hz. İdris yazıyı ve sayıları ilk defa kullanan, elbise diken bu nedenlerle de terzi ve kâtiplerin piri kabul edilen peygamberdir.¹⁰⁷ Cönk 333'te Hz. İdris'in cennet elbisesi dikmesi şiire konu edilmiştir.

Kimi yeyüb kimi içer

Melekler hüller biçer

İdris hüller diker

Diker Allah deyü deyü (Cönk 333- 4^a/6)

1.2.1.1.4.4. Hz. İbrahim

Hz. Muhammed'in büyük atası olup tevhit dininin babası kabul edilen, Nemrûd'un ateşinin yakmadığı İsmail peygamberin babası Halilullah'tır.¹⁰⁸ Her iki cönkte de yer alan İbrahim peygamber, Halil İbrahim olarak kaydedilmiştir. Aynı şiirin iki cönkte az bir farklılıkla varyantlaştığını görmekteyiz.

Arkasıyla kum çeken

Gözyaşıyla yoğuran

Ka'beye bina vuran

Halil İbrahim yatur (Cönk 668/1- 21^b/12)

¹⁰⁵ Pala, 447.

¹⁰⁶ Şinasi Gündüz, "Şit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXIX, 214-215.

¹⁰⁷ Pala, 240.

¹⁰⁸ Tatcı, I, 146.

Arkasıyla kum çeken
 Gözyaşıyla yoğuran
 Ka'beye ben [bina] olan
Halil İbrahim yatır (Cönk 333- 18^a/4)

1.2.1.1.4.5. Hz. İsmail

İbrahim peygamberin oğludur. Babası tarafından kurban edilmek üzereyken Allah tarafından koç gönderilmiş fedakârlığın timsali olan peygamberdir.¹⁰⁹ 668/1 numaralı cönkte Hz. İsmail'in kurban edilişi esnasında gelen koç meselesi şiire konu edilmiştir.

Koç kuzi göndürdi Celîl
 Cebrâ'il okunca delîl
 Ben senden merdem Halîl
 Kaldır **İsmâ'ilin** dimiş (Cönk 668/1- 5^a/3)

1.2.1.1.4.6. Hz. Yakub

İshak peygamberin oğlu, Yusuf peygamberin babasıdır. Kuran-ı Kerim'de hakkında ayetler bulunan İsrâîloğulları peygamberidir. Lakabı İsrâîl'dir.¹¹⁰ Yalnızca 668/1 numaralı cönkte dünyanın kendi gibi dert ve sıkıntılarının da geçici olduğu, Yakup peygamber örnek verilmek suretiyle dile getirilmektedir.

Ol Yûsufî yâvi kılan
 Kurtlarıyla da'va kılan
 Ağlamaktan gözsüz kalan
Ya'kûba kalmadı dünya (Cönk 668/1- 9^b/7)

1.2.1.1.4.7 Hz. Yusuf

Kıssası Kur'an-ı Kerim'de yer alan Yusuf peygamber, Yakup peygamberin oğludur.¹¹¹ Güzelliği ile tanınmıştır.¹¹² Hz. Âdem başlığında da vermiş olduğumuz

¹⁰⁹ Tatcı, I, 149.

¹¹⁰ Pala, 491.

¹¹¹ Pala, 496.

¹¹² Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Külliyyâtı I-1V*, H Yayınları, İstanbul 2008, I, 151.

varyantlaşmış olan şiirde Yusuf peygamberin geçtiği dörtlüklerde de aynı varyantlaşmayı görmektediriz. Dünyanın hem cefa çekilen hem de sefa sürülüp servet sahibi olunabilecek bir imtihan yeri olduğu, cefanın da sefanın da ömürle sınırlı olduğu, iki durumun da kimsede baki kalmadığı, Yusuf peygamber örneği üzerinden dile getirilmiştir.

Kuyuda pinhân olan

Bezîrgân kul olan

Mısırâ sultân olan

Yusuf peygamber yatur (Cönk 668/1- 22^a/3)

Kuyudan çıkan

Kul deyüben satılan

Mısırâ sultân olan

Yusuf peygamber yatır (Cönk 333- 18^a/5)

1.2.1.1.4.8. Hz. Eyyûb

İsrailoğullarından İshak peygamberin torunu olan, dünya saadetine sahipken Allah tarafından imtihan edilen, kendisinden Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen, sabrın timsali olan peygamberdir.¹¹³ İnsan, dünya hayatında başına gelebilecek bütün hastalık ve sıkıntılara sabretmeli, yalnızca Allah'a inanıp ona güvenmeli, derdinin çaresini de yalnızca O'nda aramalıdır. Anlatılmak istenen bu durum, Eyyûb peygamberin vücudunda açılan yaralara sabretmesiyle örneklendirilerek dile getirilmiştir.

Tenini kurtlar yiyen

Döşek içinde kalan

Belâya sabr iden

Eyyûp peygamber yatur (Cönk 668/1- 21^b/14)

Zârın açma haktan gayrı yirde

Herkesin ittigi yanına kalmaz

Sabr idersen **Eyyûp** misali derde

Mazlûmın ahı da kalır mı yirde (Cönk 668/1- 27^a/2)

¹¹³ Pala, 153.

1.2.1.1.4.9. Hz. Mûsâ

Kendisine kitap gönderilen peygamberlerden olan, Kur'an-ı Kerim'de zikredilen, İsrailoğullarını esaretten kurtaran peygamberdir.¹¹⁴ İki cönkte de Musa peygamberden bahsedilmiştir. Kelime-i tevhidin dünyadaki bütün her şeyin üstünde olduğunun izahı Allah'ın Musa peygambere hitabıyla dile getirilmiştir.

Allah hitâb edüp didi ya **Mûsâ**

Yirler gökler ne kim var ise

Eğer cümle terazuya koyulsa

Cümleden ağır gele Lâ ilâhe illallah (Cönk 668/1- 26^a/3)

Mûsâya Tevrat Zebûr Davud'a

İncil İsa'ya Furkan Ahmed'e (Cönk 333- 5^b/1)

1.2.1.1.4.10. Hz. İsa

Kur'an-ı Kerim'de babasız doğduğu zikredilen, eliyle dokunarak hastaları sağalttığı için Mesih sıfatı ile anılan peygamberdir.¹¹⁵ Hz. İsa'dan her iki cönkte de bahsedilmiştir. Peygamberlere olan imânın Allah'a olan imânın bir gereği olduğu ve bu imânın da Allah'a edilen niyazda şahit tutulması, cönklerde peygamberler üzerinden dile getirilmiştir.

Kabul eyle hâcetim ya Rabb şu dört peygamberin hakkı

Biri Âdem biri İdrîs biri **İsa** biri Burhân (Cönk 668/1- 12^b/13)

Beş minaresi var birisi kısa

Seksen bin ayaktır çık basa basa

Onda namâz kılan **Hazreti İsa**

Ne güzel makamdır camî Ümmiyye (Cönk 333- 3^a/5)

¹¹⁴ Tatc1, I, 153.

¹¹⁵ Tatc1, I, 154.

1.2.1.1.4.11. Hz. Süleyman

Hem padişah hem de peygamber olup on iki yaşında iken babası Davud peygamberin yerine tahta geçen, Kudüs'te Mescid-i Aksâ-yı inşa ettiren, hayvanlarla konuşup onların dilini anlayabilen, yine rivayet odur ki rüzgâra ve cinlere emir veren peygamber.¹¹⁶ Yalnızca Cönk 333'te Süleyman peygamberden bahsedilmektedir. Dünyada sahip olunabilecek şeylerin Allah'ın takdirinde olduğu Süleyman peygamber üzerinden dile gerilmiştir.

Biz kuluna virmedün don ya da bir gömlek kîsâ

Bir kuluna dehri virdün hem **Süleyman** eyledün (Cönk 333- 14^a/9)

1.2.1.1.4.12. Hz. Yûnus

Kur'an-ı Kerim'de hakkında sure olan, kırk gün bir balığın karnında kalan, İsrailoğulları peygamberidir.¹¹⁷ Allah'ın hikmetlerine ulaşabilmenin yolları çeşitli şekillerde tarif edilmiş olup Cönk 668/1'de Yunus peygamberin bu hikmetlere nasıl ve nerede gark olduğu dile getirilmiştir.

Balık karnında yatan

Deryaları seyr iden

Anda hikmetler gören

Yûnus peygamber yatur (Cönk 668/1- 22^a/6)

1.2.1.1.4.13. Hz. Muhammed

Son din olan İslâm dininin peygamberi Hz. Muhammed, Hz. Âdem'den başlayan peygamberliğin de son temsilcisidir. Varlığın ilki ve cihan güzelliğinin tecellisi, insanların yegâne efendisi kabul edilen Hz. Muhammed'in vasıflarını ne lisan ne de insan hakkıyla övemez.¹¹⁸ İki cönkte de Hz. Muhammed'in zikredildiği birçok şiir bulunmaktadır. Hatta cönklerin temel muhtevasını Hz. Muhammed'e olan üstün bağlılık ve sevgi, O'nun şefaatine ulaşma amaç ve gayreti oluşturmaktadır.

¹¹⁶ Pala, 425.

¹¹⁷ Pala, 496.

¹¹⁸ Pala, 343-344.

Adım **Muhammed** viresen
 Derdimi yine sen bilesen
 İn'am-u ihsân kılasan
 Senden dilerem ümmetim (Cönk 668/1- 23^b/4)

Cehennem ehlinden haber sorarsan
 Yanarlar yanarlar hem ağlaşırlar
 Adı güzel **Muhammediñ** adını
 Anarlar anarlar hem ağlaşırlar (Cönk 333- 1^b/4)

Hız. Muhammed ism-i pâkinden başka Ahmed, Mustafa, Burhân, Muhammed Mustafa isimleriyle Habîbullah, Habîb'ül Âlemin, Server, Fahr-u Âlem, Server-i Âlem, Resulullah, Resul-i Mücteba, Şah-ı Keveyn, iki cihanın dostu, Seyyid'ül Dâd, iki cihan sultanı gibi sıfat ve benzetmelerle de cönklerde zikredilmiştir.

1.2.1.1.5. Ahiretle İlgili Kavramlar

1.2.1.1.5.1. Ahiret

İnsanın son ikâmet yeri, öte dünya.¹¹⁹ Allah'ın izni ve emriyle, kıyametin kopması için İsrâfil'in sûra birinci kez üflemesiyle başlayacak olan ebedî hayata denilir.¹²⁰ Cönk 668/1'de dünya ameli iyi olanların ahirette de iyiliğe mazhar olacakları, yapacakları amelleri üzerinden dile getirilmiştir.

Kur'ân okı ey fakîr
 Olmayasın anda hakîr
 Dünyada kim Kur'ân okur
 Ol **ahiretde** sultan ola (Cönk 668/1- 11^b/8)

Bizim ile gelen gelsün
 Bu fenada kalan kalsun

¹¹⁹ Pala, 22.

¹²⁰ Apaydın, vd., 117.

Ahiret hakkı helâl olsun

Diyenlere selâm olsun (Cönk 668/1- 20^a/10)

1.2.1.1.5.2. Âhir zaman

Zamanın devri olduğunu kabul eden dinler için insanın içinde yaşadığı dönemin son devresi, kâinatın ve insanın geçici olduğunu kabul eden dinlerde ise dünyadaki hayatın kıyametten önceki son demini ifade eder.¹²¹ Dünyanın sonunun yaklaştığı, kıyametin kopmasına az bir zaman kaldığı anlamına gelir. Cönklerde bozguncuların sayılarının artması, sel ve depremlerin çoğalması, fakirliğin artması ahir zamanın işaretleri olarak dile getirilmiştir.

Fesad ile tolub azmân

Zelâl ile ide tuğyan

Gedâ ile tolub belden

Bilün zamân **ahir zamân** oldu (Cönk 668/1- 26^b/2)

Şol dünyanın **ahirine**

Mehr-i zamân gelecekdir

Înânmayın fâni dünyâyâ

Gelenler heb ölecektir (Cönk 333- 1^a/5)

1.2.1.1.5.3. Haşr, Mahşer

İnsanların Allah tarafından hesaba çekilmek üzere yeniden dirilişten sonra bir araya getirilmesidir.¹²² Cönklerde bu dünyada yapıp ettiklerimizin mahşerde karşımıza geleceği, bu nedenle de dünya hayatının mahşer günü düşünülerek yaşanması gerektiği dile getirilmiştir.

Ben ağladım yana yana

Gözüm yaşı döndi kana

Yarın ol **mahşer** yerine

Varam ağlayu ağlayu (Cönk 668/1- 3^a/6)

¹²¹ Günay Tümer, “Âhir zaman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 1988, I, 542-543.

¹²² Apaydın, vd., 126.

Kalkın sabâhı kılalım

Rahmet deryasına dalalım

Mahşerde hazır bulalım

Kılın farz ile sünneti (Cönk 333- 7^b/4)

Gani olanlar fakire bakmaz

Cem'i malı zekavatın virmez

Kâbeye varub ziyaret itmez

Şeytana uymış **haşrı** düşünmez (Cönk 333- 12^a/12)

1.2.1.1.5.4. Cennet

İnsanların ebedî olarak kalacakları ahiret yurdu.¹²³ Ahirette müminlerin gidecekleri bahçedir.¹²⁴ Cönklerde cennet çokça yer almakta olup Müslüman olanların ancak girebilecekleri bir yer olduğu, Müslümanların da varmak, ulaşmak istedikleri yegâne yer olduğu dile getirilmiştir.

Rabbüm Allah ol **cenneti** bizedir

Mü'min kullarını gözedir

Nidâ ider hep hûrîler size dir

Ahşam namâzını kılduğum zamân (Cönk 668/1- 4^a/1)

Allahın â'lâ **cenneti**

Kimdür Muhammed ümmeti

Her kim kılsa sünneti

Anuñ anda rahatı var (Cönk 333- 22^a/1)

Cennet; uçmak, firdevs bağı, cennet'ül mevâ gibi isim ve sıfatlarla da anılmıştır.

¹²³ Apaydın, vd., 131.

¹²⁴ Pala, 98.

1.2.1.1.5.5. Cehennem

İmânsız ölen kişilerle, işlemiş oldukları günahları affedilmeyenlerin uğrağıdır.¹²⁵ Kâfirlerin ebedî olarak kalacakları, müminlerin ise günahları oranında cezalandırılacakları yerdir.¹²⁶ Cönklerde cehennem, bu dünyada Allah'ın emir ve yasaklarına uymayanların cezasını çekeceğı yer olarak ifade edilmiş, insanların işlemiş oldukları günahlardan Allah'ın rahmetine sığınarak af dilemeleri gerektiğı vurgulanmış ve şeytana uyanların cehennemde yanacakları dile getirilmiştir.

Yüzüm karasına bakma

Suçum affeyle sultânım

Cehennem nârına yakma

Suçum afv eyle sultânım (Cönk 668/1- 21a/12)

İnsan yaradıldın sende

Yüz biñ la'net iner günde

Seksen biñ yıl **cehennemde**

Yaksam gerek bilsün dimiş (Cönk 333- 4^b/1)

Cönklerde hep korkulan, varılmak istenmeyen yer olarak anılmış ve bu nedenle Allah ve Resul'ünden inayet ve şefa'at istenilmiştir. Tamu olarak da zikredilmiştir.

1.2.1.1.5.6. Kabir, Kabir Azabı

Mezar anlamına gelen sözcük, İslâm inancına göre ölenlerin haşır gününe kadar bekleyecekleri yerdir. Cönklerde mutlak sonun kabir olacağı, bu son gelmeden günahlardan arınmak için tövbe etmek gerektiğı, kabirde azaba uğramamak için dünyada nefsin isteklerine uymamak gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca beş vakit namaz kılan kişinin kabir azabı görmeyeceğı de dile getirilmiştir.

¹²⁵ Pala, 95.

¹²⁶ Apaydın, vd., 130.

Yerim yurdum **kabir** olıcak
 Üstüme toprak dolıcak
 Sorucu melek gelicek
 Gözüm niçün ağlamazsın (Cönk 668/1- 5^b/9)

Dahi **kabire** vardukda
 Münkir Nekir hem geldükde
 Su'allerüm hem sordukda
 Söyler mi bu dilim bilmem (Cönk 333- 13^a/12)

Dünyâda nefsinı bakmaz
 Doğrı yola gider şaşmaz
Kabri azabını görmez
 Beş vakit namaz kılan kişi (Cönk 333- 16^b/4)

1.2.1.1.5.7. Sırat Köprüsü

Sözlüklerde yol manasına gelen sırat; ıstılahı olarak kıldan ince, kılıçtan keskin cehennem üzerinde kurulu olan köprüdür.¹²⁷ Cennet ehlinin amellerinin ölçüsüne bağlı olarak rahatlıkla geçeceği, cehennem ehlinin ise ayaklarının kayıp düşecekleri cehennem üzerinde kurulu olan köprüdür.¹²⁸ Hz. Muhammed'in ümmetine şefaate edeceği, bu nedenle Sırat Köprüsü'nden emin şekilde geçebilmek için peygamberin sünnetine uymanın, ona gerçek anlamda güvenmenin ve beş vakit namaz kılmanın gerektiği dile getirilmiştir.

Peygamber ümmetin seçüp
 Sancağı altına giçüp
Sırat köbrüsünü giçüp
 Girü kalmak ne müşküldür (Cönk 668/1- 28^a/5)

¹²⁷ Pala, 417.

¹²⁸ Hayrettin Nebi Güdekli, "Sırat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 2009, XXXVII, 118-119.

Bu fâni dünyadan geçer
 Ecel şerbetini içer
Sıratı yel gibi geçer
 Beş vakit namaz kılan kişi (Cönk 333- 16^b/2)

1.2.1.1.6. Kaza, Kader, Hayır, Şer

Kulun zatına ait fiili yoktur. Nefsini terbiye etmiş yani nefsinin kötülüklerden arındırmış insanlar, hayır ve şerrin Allah'tan olduğunu bilirler.¹²⁹ Hayrı ve şerriyle beraber kadere inanmak bir imân esası olarak zikredilmiştir.¹³⁰ Her insanın yanında iki melek bulunur. Kirâmen Kâtibin denilen bu meleklerin biri iyi amelleri diğeri ise kötü amelleri kaydeder.¹³¹ Cönklerde kaza ve kaderin Allah'tan geldiği, şerlerden men olmak ve hayra gark olmak için iyi amellerde bulunup Allah'a niyaz etmek gerektiği ifade edilmiştir.

Cihani dost idüp gezdüm
 'İlim bildim yazı yazdım
 Cehâlette belki azdım
 Ahirimi **hayr eyle** (Cönk 668/1- 24^b/8)

Şeytânın **şerrini** yıkar
 Leşkerini oda yakar
 Bir kuş olur 'arşa çıkar
 Lafzı lâ ilahe illallah (Cönk 668/1- 18^b/8)

Kaza senden irişende
 Bu sinem hasta düşende
 Ecel yaprağı düşende
 Resmimi sa'îd eyle (Cönk 668/1- 24^b/3)

¹²⁹ Tatcı, I, 188.

¹³⁰ Apaydın, vd., 81.

¹³¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, 41.

1.2.1.1.7. İbadet

1.2.1.1.7.1. Kelime-i Tevhid

Allah'ın dinini kalben şüphesiz kabul eden insanın zikridir. Allah'tan gayrı tanrının bulmadığını ifade eden sözün adıdır.¹³² Cönklerde Allah'a imân etmenin sözlü bir göstergesi olan kelime-i tevhidin kalben ittiba edilen bir hâl ile zikredilirse günahların affına vesile olacağı dile getirilmiştir.

Müm'in olan bunı da'im zikr ide
Gice gündüz Allah'a niyâz ide
Kebâ'ır dört bin günahı gide
Her kim dirse **Lâ ilâhe illallah** (Cönk 668/1- 26^a/6)

Fakîr gel nefsüne uyma
Haris oduna düşüp yanma
Ölünce dilinden koyma
Lafz-ı **Lâ ilâhe illallahu** (Cönk 668/1- 18^b/13)

1.2.1.1.7.2. Namaz, Kıyam, Kible, Tesbih, Dua, Salavat

En büyük farz, Allah'ın varlığını birliğini şüphesiz kalben tasdik etmektir. Bundan sonraki en mühim ve en büyük farz ise namazdır.¹³³ Cönklerde namaz kılmanın faziletinden bahsedilirken namaz kılmanın farz olduğu ancak namazın kabul olunup olunmadığı mevzuunun Allah'ın takdirinde olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle namaz ve sair ibadetlerin sadece fiili uygulamalarının yerine getirilmesinin yeterli olmadığı, bu ibadetlerin kabul edilmesi için de Allah'a niyazda bulunulması gerektiği ve bu ibadetleri yerine getirenlerin cennetle mükâfatlandırılacağından söz edilmiştir.

‘İbâdet tarîkin aldım
Dün ü gün ben **namaz** kıldım
Ramazânda sâ'im oldum
Dergâhında kabul eyle (Cönk 668/1- 25^b/3)

¹³² Hatice Kelpetin Alpagoş, “Kelime-i Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, XXV, 214-215.

¹³³ Bilmen, 131.

Kılan farzıla sünneti
 Olur Muhammed ümmeti
 Hem görürsünüz cenneti
 Beş vakit **namaz** kılan kişi (Cönk 333- 16^a/12)

Kıble, namaz kılmak için yönelinilen Kâbe istikametidir.¹³⁴
 Görem hak neyler varı
Kıbleye döndür beni
 Ola kim incidem seni
 Baba bağla elim dimiş (Cönk 668/1- 4^b/8)

Tesbih, Allah'ı her türlü noksan sıfatlardan söz ile kalp ile inanış ile berî eden ululamadır.¹³⁵

Gelün ey mümin kardeşler
 Atalum şeytâna daşlar
Tesbih ider tağlar daşlar ağaclar
 Lâ ilâhe illallahu (Cönk 668/1- 18^a/10)

Duâ, kulun acizliğini bildirmek suretiyle ihtiyacını Allah'ı medih ve senâ ederek istemesidir.¹³⁶

Süratı viridi Hazreti 'Ali'ye
 Anları getirmiş idi...¹³⁷
 Gice gündüz **niyâz** ider tañrıya
 İtme ferağat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma (Cönk 333- 19^b/1)

Salavat, Hz. Muhammed ve bu arada ailesi, ashâbı için okunan duâ ve övgülerdir.¹³⁸

¹³⁴ Pala, 281

¹³⁵ Pala, 464.

¹³⁶ Pala, 134.

¹³⁷ Bu mısra eksiktir.

¹³⁸ Pala, 403.

İlahî iptida eyyâm
 Münâcat-ı kerem eyle
 Muhammed nebîler şâhı
Salât ile selam eyle (Cönk 668/1- 24^a/10)

1.2.1.1.7.3. Zekât

İslâm'ın beş şartından birini teşkil eden zekât, oruçtan önce farz kılınmıştır. Allah'ın rızası için malının bir kısmını ya da tamamını temlik etmek anlamına gelmektedir.¹³⁹ Cönklerde zekâtın farz olunduğunun bilinmesine rağmen zekât ibadetini yerine getirmesi gereken zenginlerin nefislerine uyup hesap gününü de unuttuklarından bu farzı yerine getirmedikleri zikredilmiştir.

Biliriz farzı **zekâtı**
 Bize farz olmuşdur
 Yedi biñ beş yüz tahiyyât
 Dahi namâz sorar mısın(Cönk 333- 3^b/1)

Gani olanlar fakire bakmaz
 Cem'i malı **zekâvatın** virmez
 Kâbeye varub ziyaret itmez
 Şeytana uymış haşrı düşünmez (Cönk 333- 12^a/12)

1.2.1.1.7.4. Hac, Kâbe

İslâm'ın beş esasından biri olan, farz oluşu Kur'an ve Sünnet ile bildirilmiş, Kâbe'yi ve civarında kutsal sayılan yerleri, belirlenen özel vakit içinde ziyaret etmek ve gerekli diğer sorumlulukları yerine getirmektir.¹⁴⁰ Allah'a varmak için yapılan manevi yolculuktur.¹⁴¹ Cönk 333'te Kâbe İlâhisi başlığıyla yazılmış şiir, hem Hac farızasını konu edinmiş hem de Kâbe'nin ehemmiyetini vurgulamıştır.

¹³⁹ Bilmen, 381.

¹⁴⁰ Apaydın, vd., 514.

¹⁴¹ Uludağ, 150.

Kandilleri şavk urub saçarken
 Hacıları **tavaf idüb** dönerken
 Dört imâmın tekbîrlerin dinlerken
 Nice varam görem seni **Beytullah** (Cönk 333- 22^b/2,3)

1.2.1.1.7.5. Oruç, Ramazan

Oruç, ikinci fecir vaktinden güneşin batmasına kadar nefsi yemek, içmek ve cinsi münasebetten menetmektir. Ramazan da bu ibadetin yerine getirildiği aya verilen isimdir. İki cönkte de ramazan ayının gelişinden duyulan sevinç dile getirilmiş, ramazanın Allah'ın rahmet ayı olduğu vurgulanmış ve onun gidişinden duyulan hüznün de ayrı bir şekilde ifade edilmiştir.

Can gülleri handan iden
Şehr-i Ramazan merhaba
 Bülbülleri handân iden
Şehr-i Ramazan merhaba (Cönk 668/1- 12b/13,14)

Elveda bizden saña ey **şehr-i rahmet** elveda'
 Sen gidersin yakdı bizi nâr u firkât elveda' (Cönk 668/1- 13a/11)

On bir aydır uzandığım
 Çıkub yollar gözendiğim
 Gece gündüz gözlediğim
 Merhaba ya **şehr-i Ramazan** merhaba (Cönk 333- 18b/3)

1.2.1.1.8. Ayet

Sözlükte alâmet anlamına gelen Kur'an- ı Kerîm'in tamamı veya belirli bölümlerine verilen isimdir.¹⁴² 668/1 numaralı cönkte Zümer Suresi 53. Ayet'e iktibas yapılmıştır.

¹⁴² Yusuf Şevki Yavuz, Abdurrahman Çetin, "Âyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 1994, IV, 242-244.

Didün sen **la taknetü min rahmeti**¹⁴³

Biz dilerüz sen viresin cenneti (Cönk 668/1- 15^a/10)

333 numaralı cönkte İsra Suresi 1. Ayet’e iktibas yapılmıştır.

Ki oldur nüshâ’i kübrâ kim oldur evveli ahiri

Ki **subhanellezi esra**¹⁴⁴ işit Mir’ac-ı kübrayı (Cönk 333- 9^b/8)

A’râf Suresi 172. Ayet’e iktibas yapılmıştır.

Eroğlu söyler dilinden

Noktayı okurlar ‘Aliden

Elestü kalu belâdan¹⁴⁵

Hu isminin zakirleri

Hu isminin ‘âşıkları (Cönk 333- 24^a/9)

1.2.1.1.9. Diğer Dinî Mefhumlar

1.2.1.1.9.1. Şeytan

Âdeme secde etmeyeceğini söyleyip Allah’a asi olan, Allah’ın da onu şeytan kılığına sokarak lanetlediği Hâris adlı melek.¹⁴⁶ İnsana dıştan gelen vesvesenin kaynağı olan varlıktır.¹⁴⁷ Cönklerde, şeytanın mümini her an aldatıp imânını tehlikeye düşürecek olma ihtimaline karşı tedbirli olunması gerektiği, bu tedbirin de Allah’a kalpten itâat ve bu itâatin gereği olarak ibadet ve tâatları yerine getirmekle mümkün olacağı ve böylece müminin selamete ulaşacağı dile getirilmektedir.

¹⁴³ “De ki (Allah şöyle buyuruyor): “Ey kendi aleyhlerine olarak günahı aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” Zümer: 39/53.

¹⁴⁴ “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulumu Mescid-i Harâm’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götürün Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” İsra: 17/1.

¹⁴⁵ “Rabbin Âdemoğulları’ndan -onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin rabbiniz değil miyim? “Elbette öyle! Tanıklık ederiz” dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, “Bizim bundan haberimiz yoktu” demeyesiniz;” Araf: 7/172.

¹⁴⁶ Pala, 444.

¹⁴⁷ Cebecioğlu, 293.

Bu 'ömrüm ahîr olanda
 'Azrail canım alanda
Şeytân karşıma gelende
 İmân ile göndür beni (Cönk 668/1- 10^b/2)

Ahşamı kılmazsan kalur
Şeytân imânını alur
 Canın cehennemlik olur
 Kılın farz ile sünneti (Cönk 333- 7^b/6)

Bakıb gördi anı **İblis**
 Haset kıldı idüb telbis
 Anı bilmez idi Âdem
 Kılurdı zikrile ihlâs (Cönk 333- 10^a/4)

1.2.1.1.9.2. Günah, Cürüm

Allah'ın emir ve yasaklarına uymamaktır. Dinî suç anlamına gelmektedir.¹⁴⁸
 Cönklerde mümin için iki dünyada da sıkletinin çekilmesi zor bir durum arz eden günah, müminin sırtından atılması gereken bir yük olduğundan, her ne kadar günah işlemiş olsa dahi Allah'tan af dileyip günahlarından temizlenmesinin şart olduğundan bahsedilmiştir.

Amellerim ola zâhir
 Meydana gele heb hâzır
Günahım gelürse ağır
 Ay vay benim hâlim nola (Cönk 668/1- 27^b/3)

Yüzüm kara **günahkâram**
 Velâkin 'âşık-ı zarım
 Şefâ'at senden umaram
 Şefâ'at ya Resûlallah (Cönk 333- 6^b/12)

¹⁴⁸ Pala, 186.

1.2.1.1.9.3. Nûr

Sözlükte aydınlık, parıltı anlamına gelen nur, tasavvuf ıstılahında ise her şeyin aslı nur-ı Muhammedî'dir.¹⁴⁹ Cönklerde Allah'ın nurunun Hz. Muhammed'de tecelli ettiği dile getirilmiştir.

Eğer Muhammede varur isem
Hakkın **nûrun** görür isem
Yir altına girür isem
Komazımış ecel beni (Cönk 668/1- 25^b/13)

'Arşın **nûrı** yire indi
Suyun rengi **nûra** döndi
Heb susuzlar suya kandı
Muhammed doğduğu gice (Cönk 333- 21^a/4)

1.2.1.1.10. Dinî Şahsiyetler

1.2.1.1.10.1. Dört Halife

Çâr-yâr diye de bilinen Peygamber efendimizin dostları, ashabın ileri gelenleridir.¹⁵⁰ Peygamberimizin dünya değiştirmesinden sonra sırasıyla Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali İslâm'ın halifeleri olmuşlardır. İki cönkte de dört halifeden hüsn-i tâbir ile hüsn-i lakaplarıyla bahsedilmiştir.

Bizi haşr eylegil ya Rabb şu dört kimse ile ancak
Biri **Sıddîk** biri **Fâruk** biri **Haydar** biri **Osmân** (Cönk 668/1- 12^a/9)

Ölüm gelince her zamân
Kimselere virmez amân
Ebubekir Ömer Osman
'**Aliye** kalmadı dünya (Cönk 668/1- 9^b/13)

¹⁴⁹ Pala, 375.

¹⁵⁰ Pala, 109.

Dört kitabın okuyañ
 Şeytân bağrını toğrayan
 Sin tolu Kur'an yatır
 Ol **Ömer Osman** yatır (Cönk 333- 18^a/11)

1.2.1.1.10.2. Şehid-i Kerbelâ

Cönklerde Peygamber efendimizin Ehl-i Beyt'inden bahsedilmiş ve 333 numaralı cönkte torunu Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi dile getirilmiştir.

Yezîdiler cem' olmuş anda gelür
 Hakkı koyub batıl yola girdiler
 İmam Hasan **İmam Hüseyin** şehid iddiler
 Gökde melek yerde insan ağladı (Cönk 333- 20^a/13)

Kerbelâ şehrinde kanıñ dökdiler
 Dünyalar yıkub bâkî yabdılar
 Muharrem ayında şehid iddiler
 [Gökde melek yerde insan ağladı] (Cönk 333- 20^a/14)

1.2.1.1.10.3. Hz. Fatıma

Peygamber efendimizin Hz. Ali ile evlenmiş olan kızıdır. 333 numaralı cönkte şefaât vesilesi ile zikredilmiştir.

Muhammed mustafanın kızı **Fatıma**
 Ruz-i mahşerde cem eyle katına
 Sen kavuştur Muhammedin zatına
 İtme ferağat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya **Hazreti Fatıma** (Cönk 333- 19^a/8)

1.2.1.1.10.4. Hz. Hızır

Hakkında peygamber ya da nebi olduğuna dair rivayetler olan bir şahsiyettir. Bunun yanı sıra Hızır'ın İlyas peygambere verilmiş bir lakap olduğu da rivayet edilir. Musa-Hızır kıssası halk arasında büyük bir yer edinerek anlatılagelmıştır.¹⁵¹ Veli mi yoksa peygamber mi olduğu konusunda fikir birliği bulunmayan Hz. Musa zamanında yaşamış bir zattır.¹⁵² Hızır, darda kalan insanlara yardımıyla bilinir. Cönklerde de Hızır'dan bu yönü ile bahsedilmektedir.

...¹⁵³

Dört mezhebiñ mihrâbı anda hazır

Anda namâz kılan hazreti **Hızır**

Ne güzel makamdır câmi Ümmiyye (Cönk 333- 3^a/2)

Mü'mîne **Hızır** tevfikin refik et ya Celîl

...¹⁵⁴ (Cönk 668/1- 14b/5)

1.2.1.1.10.5. Hz. Hamza

Hz. Muhammed'in amcası ve sütkardeşidir.¹⁵⁵ Bedir ve Uhud gazalarında kahramanlıklarıyla öne çıkmıştır. 668/1 numaralı cönkte Hz. Hamza'nın yiğitliğine vurgu yapılmıştır.

Ali **Hamza** da er idi

Ömer Osman da yâr idi

İslâm dininiñ kilidi

Açan Muhammed değil mi (Cönk 668/1- 19^b/6)

¹⁵¹ Pala, 216-217.

¹⁵² Cebecioğlu, 274.

¹⁵³ Bu mısra eksiktir.

¹⁵⁴ Bu mısra eksiktir.

¹⁵⁵ Hüseyin Algül, "Hamza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XV, 500-502.

1.2.1.1.10.6. Bilâl-i Habeşî

Sesi çok güzel olan Bilâl-i Habeşî, ezanı ilk defa okuyan kişi olarak bilinir. 333 numaralı cönkte Bilâl-i Habeşî'nin bu yönünden bahsedilmiştir.

Seksen biñ ayaktır eni uzunı
Bilmedim baharını güzünü
Çıkar salâ virir **Bilal-i meyzini**
Ne güzel makamdır camî Ümmiyye (Cönk 333- 2^b/6)

1.2.1.1.11. Dinlerle İlgili Mefhumlar

1.2.1.1.11.1. Küfür, Kâfir, İmân

Varlığın zıddı ile kaim olduğu düşüncesinden yola çıkılarak bu mefhumların aynı başlık altında incelemeye tabii tutulması gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü imân ile kâfir ve küffar birlikte zikredilmese bile kast edilen muhakkak ki zıddıdır. Nitekim küffar, kâfirin çoğuludur ve iki kavram da imânın zıddıdır. Bu zıtlıklar arasında insan-ı kâmil, imândan küfre, küfürden imâna gidip gelişleri ile birçok durumu tecrübe eder.¹⁵⁶ Cönklerde imân, kaybedilmesinden son nefese kadar korkulan bir durum olarak tarif edilmiştir. Küfrün yanan ateşinin Hz. Muhammed'in doğumuyla son bulduğu, Allah'ın farz ettiği emirlerini yerine getirmemenin de insanı küfre sürükleyebileceği dile getirilmiştir.

Kadir Mevlâm saña bir minnetim var
Ölürken **imândan** ayırma Allah
'Azra'il canıma pençe ururken
Ölürken **imândan** ayırma Allah (Cönk 333- 9^a/3,4)

Şeytân gelicek yanıma
Kast idecek **imânıma**
Ol vakitte sen medet eyle halime
İmân ile göndür beni (Cönk 668/1- 10^a/7,8)

¹⁵⁶ Tatcı, I, 261.

Ağlayan oğlan avundu
 Doğuran ana sevindi
 Nice **küffar** dine geldi
 Muhammed doğduğu gice (Cönk 333- 21^a/6)

Evi var mescid yanına
 Yüzi yokdur hak divânında
 Korlar **kâfir** mezarında
 Hey ne **kâfirdür** beynamâz (Cönk 333- 5^a/5)

1.2.1.1.11.2. Müslüman

Allah'a, Hz. Muhammed'e ve O'nun haber verdiği şeylere kalpten inanıp, şüphesiz kabul ve tasdik eden kimseye Müslüman denir.¹⁵⁷ Müslüman Allah'ın farz kıldığı şeyleri yerine getiren kişidir. Cönk 668/1'de Müslümanlığın gönüllerde zuhur eden bir durum olduğundan bilhassa bahsedilmiştir. Cönk 333'te ise Müslüman için namaz kılmanın farz olduğu, bu emri yerine getirmeyen kişiye de Müslüman denilmeyeceği ifade edilmiştir.

Müslümanlar gönül şehri
 Yıkıldı kim melâlet var
 Nazar kıl dünya hâline
 Cehennemden işaret var (Cönk 668/1- 3^a/11)

Sen zinhâr komşu olma
 Etmegi gelür ise yeme
 Sen aña **müsliman** dime
 Hey ne hınzırdır beynamâz (Cönk 333- 5^a/1)

¹⁵⁷ Apaydın, vd., 77.

1.2.1.1.11.3. Ümmet

Bir peygambere tabi olup onun getirdiklerine inananlardan oluşan topluluk, her canlı cinsi anlamına gelir.¹⁵⁸ Cönklerde peygamberin Allah'tan niyazının yalnızca ümmeti olduğu dile getirilmiştir.

Ümmetimçün gelmişem

Himmetimi yüce kılmışam

Başım kapuña koymışam

Senden dilerem **ümmetim** (Cönk 668/1- 23^a/13)

Muhammed devri gelince yerine

Dökülür toprağı sağ u soluna

Ümmetlerin sorar bir bir hâlinde

Ah **ümmetim** deyür ağlar Muhammed (Cönk 333- 18^b/11)

1.2.1.1.11.4. Mezhep

İtikadî ve fikhî yönden kendi içinde tutarlı bir düşünce sistemine sahip olan öğretilerdir.

Fikhi açıdan ehl-i sünnetçe genel kabul gören dört mezhep vardır: Hanefî, Hanbelî, Mâlikî, Şâfiî.¹⁵⁹

Hanife mezhebi üzre

Muhammedin dini üzre

‘İnayed-i ashâbi üzre

Tarîkim müstakîm eyle (Cönk 668/1- 24^a/13)

Dört mezhebiñ mihrâbı anda hazır

Anda namâz kılan hazreti Hızır

Ne güzel makamdır câmi Ümmiyye (Cönk 333- 3^a/2)

¹⁵⁸ Hail İbrahim Bulut, “Ümmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XXXXII, 308-309.

¹⁵⁹ Apaydın, vd., 21.

1.2.1.1.11.5. Abdest

Abdest, belirli uzuvları usulü doğrultusunda yıkamaktan ve mesh etmekten oluşan bir temizlik yöntemi ve aynı zamanda da bir ibadettir.¹⁶⁰ Namaz için alınan abdestin insanı günâhlardan arındırdığı dile getirilmiştir.

Cümle günâhlardan arîlür tökülür
Namâz için **abdest** aldığım zamân
Allah kulum dir Muhammed ümmetim
Sabâh namâzını kıldığım zamân (Cönk 668/1- 3^b/9)

Dizildi dostlarım geldi
Hazır oldu **abdest** aldı
İmâm namâzımı kıldı
Yetiş ya Muhammed yetiş (Cönk 333- 23^a/1)

1.2.1.1.11.6. Cami, Mescit

İslâm dinine mensup kişilerin ibadet yeri olan cami ve mescitler kutsal kabul edilen mekânlardır. Arapçada mescit, eğilmek, tevazu ile alını yere koymak anlamına gelen sücûd kökünden gelmekte olup secde edilen yer anlamındadır.¹⁶¹

Ya İlahî bu **mescit** kavminin günâhını bağışla ya Rabbena
İlahî fazlın ile sen bağışla ey pâdişâhım elveda' (Cönk 668/1- 14^a/1)

Beş minaresi var birisi kısa
Seksen bin ayaktır çık basa basa
Onda namâz kılan Hazreti 'İsa
Ne güzel makamdır **camî Ümmiyye** (Cönk 333- 3^a/5)

¹⁶⁰ Bilmen, 99.

¹⁶¹ Ahmet Önkâl, Nebî Bozkurt, "Cami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VII, 92-93.

1.2.1.1.11.7. Minare, Mihrab

Minare, camilerde ezan okunan yüksek yer manasına gelmektedir. Minareler camilerin en karakteristik unsurunu teşkil eder.¹⁶² Mihrab ise cami ve mescitlerde kible duvarında bulunan hafif içe girintili imamın namaz kıldığı yere verilen addır.¹⁶³

Konağıdın bize amma şimdi terk itdin bizi

Minareler çığruşurlar zar-ı giryan elveda'(Cönk 668/1- 13^b/6)

...¹⁶⁴

Dört mezhebiñ **mihrâbı** anda hazır

Anda namâz kılan hazreti Hızır

Ne güzel makamdır câmi Ümmiyye (Cönk 333- 3^a/2)

1.2.1.1.11.8. Haram, Helal

Haram, Allah'ın yapılmasını kesin bir hükümle yasakladığı fiil, helal ise haramın tam tersi olarak hakkında şer'i bir yasaklama ya da kısıtlama getirilmemiş davranışlardır.¹⁶⁵

Anıñ evi içi nûr ile dolı

Gözyaşıñ döker Hazreti 'Ali

Cennet mehri anıñ **helâli**

İtme ferağat eyle 'inâyet

Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma (Cönk 333- 19^b/4)

Gıybetten sakla di[l]üñi

Harâmdan arî eyle elüñi

Da'im vîrd eyle sözüñi

Lâ ilahe illallahu (Cönk 668/1- 18^b/4)

¹⁶² Filiz Gündüz, "Minare", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXX, 98-101.

¹⁶³ Tuğba Erzincan, "Ümmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXX, 30-37.

¹⁶⁴ Bu mısra eksiktir.

¹⁶⁵ Apaydın, vd., 172-174.

1.2.1.1.11.9. Fâsık, Müfsid, Münâfık

Fâsık, Allah'ın emir ve yasaklarını tanımayan kötü kalpli, günah işlemeyi âdet hâline getiren kimsedir.¹⁶⁶ Müfsid, insanların arasını bozan, nifak çıkaran, ciddiyetsiz ve gösterişten hoşlanan kimsedir.¹⁶⁷ Münafık, yüce Allah'ın bir olduğunu, şerikinin olmadığını, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğunu kabul eden bir mümin gibi görünen ama kalpten inanmayan kişidir.¹⁶⁸ Cönk 668/1'de fâsık ve müfsid insanlardan Allah'a sığınmak gerektiği dile getirilirken münafığa Allah'ın rahmet etmeyeceği vurgulanmıştır.

Şu dört adamların şerrin bize uğratmagıl ya Rabb

Biri **fâsık** biri **müfsid** biri mülhid biri şeytân (Cönk 668/1- 12^a/14)

Mü'mînler rahmeti bula

Münâfıklar şöyle kala

Yûnus ider doğru yola

Varanlardan eyle bizi (Cönk 668/1- 15^b/13)

1.2.1.1.11.10. Huri, Gılman

Huri, cennette yaşadıklarına ve çok güzel olduklarına inanılan hanımlardır.¹⁶⁹ Gılman, cennette yaşadıklarına inanılan ve orada yaşayanlara hizmet eden, nurdan yaratılmış, genç ve güzel delikanlılardır.¹⁷⁰ Cönklerde huri ve gılmanın cennette yaşadıklarından ve onların güzelliklerinden söz edilmektedir.

Huriler cennet içinde

‘Anber kokar saçında

Mahşer halkın içinde

Rüsvay olmak ne müşküldür (Cönk 668/1- 28^a/2)

¹⁶⁶ Pala, 158.

¹⁶⁷ Tatçı, I, 271.

¹⁶⁸ Apaydın, vd., 77.

¹⁶⁹ Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010, 282.

¹⁷⁰ Tatçı, I, 185.

Nedür meylün bu dünyâda olursan sen ana ‘âşık
İşidin **huri gılmanı** doludur cennet’ül me’vâ (Cönk 333- 8^b/1)

1.2.2. Tasavvuf

1.2.2.1. Vahdet-i Vucut ve Tevhid

1.2.2.1.1. Tevhid

Arapçada “birleştirmek”¹⁷¹ anlamına gelen tevhid, Allah’ın zihinde oluşan tasavvurlardan hiçbirini olmadığını bilmektir.¹⁷²

Kalem aldım elime
Tevhid geldi dilime
Dizar göründü gözüme
Gördim ta[ğ] içinde (Cönk 333- 7^a/7)

İlahî sensin evvel hem de ahir
İki ‘âlemde bâtında hem de zâhir
Seni **tevhid** eder cümle mezâhir
Sana bin hamd ü şükr olsun ilahî (Cönk 668/1- 16^a/4)

1.2.2.1.2. Vahdet ve Kesret

Vahdet, birlik anlamına gelmektedir. Gerçek manada bir, Allah’tır. Gerçek anlamda birlik ise sadece O’nun için söz konusudur.¹⁷³ Gündelik hayat meşgalelerinde dahi herkesin ve her şeyin Allah’ın kudretiyle olduğunun kemâline varmaktır.¹⁷⁴ Vahdet-i şuhûd, Allah’tan başka bir şey görmeme hâli, her şeyi O’nun bir tecellisi olarak görme durumudur. Vahdet-i şuhûdda birlik görmedeyken vahdet-i vücutta birlik bilgidedir.¹⁷⁵

¹⁷¹ Cebecioğlu, 659.

¹⁷² Uludağ, 359.

¹⁷³ Uludağ, 370.

¹⁷⁴ Pala, 482.

¹⁷⁵ Uludağ, 371.

İlahî dil seni can içre bulsun

Şuhûd-i vahdetin hamrıyla dolsun

Saña her demde Hakkı şâkir olsun

Sana bin hamd ü şükr olsun ilahî (Cönk 668/1- 16^a/5)

Vahdetin zıttı olan kesret ise çokluk demektir. Varlıkları müstakil varlıklarıyla var görmek, onların varlıklarını kendilerinden bilmektir.¹⁷⁶ Yalnızca bir görünüş durumu olan kesret, varlıktaki birliğin çokluk olarak görülmesidir.¹⁷⁷

Bu fakir kuluna dahi merhamet eyle ye ya Rabb

Kesretile günâhım çok ki var isyanım ağlarım (Cönk 333- 12^a/6)

1.2.2.1.3. Cemâl, Dîdâr

Güzellik anlamına gelen cemâlin, herkesin bildiği ve müşahade ettiği güzellik ve hakiki güzellik olmak üzere iki türlü olduğu dile getirilmiştir.¹⁷⁸ Maşukun kemallerini aşışın aşırı istek ve arzusu üzerine ona izhar etmesidir.¹⁷⁹ Cönklerde Hakk'ın cemâline ulaşma istek ve arzusu dile getirilmiştir.

Gözlerimin nûru sensin

Vücûdum sıhhati sensin

Neyleyim görmezem **cemâlin** senin

Meded senden Muhammet Mustafa (Cönk 668/1- 2^a/4)

Yatma ki anu bulasın

Hakkının **cemâlin** göresin

Dâ'ima seherde rahmet bulasın

Uyan vakti seherlerde (Cönk 668/1- 8^a/15)

Tasavvufta Hakk'ın tecellisi yerine kullanılan dîdâr; yüz veya çehre anlamına gelmektedir.

¹⁷⁶ Cebecioğlu, 366.

¹⁷⁷ Uludağ, 372.

¹⁷⁸ Cebecioğlu, 123.

¹⁷⁹ Uludağ, 86.

Şid der ki hoşça pazar itmiş
 Erenler cemi'i olmuş karezler itmiş
 Cümleniñ maksudı bir **dizar** imiş
 Hakka makbul ola sultanı buldum (Cönk 333- 7^b/2)

Devriş dede ağlayur
 Dergâhna yüzün sürer
 Hakkın **dizarını** görür
 Beş vakit namaz kılan kişi (Cönk 333- 16^b/6)

1.2.2.1.4. Nişân

Nişân; iz, alamet anlamına gelmekte olup mutlak zât nişânsızdır.¹⁸⁰ Hakk'ın tecellisidir ki sıfat ve isimlerde zuhur eder. Cönk 668/1'de Allah'ın tecellisinin zuhuru dile getirilmiştir.

Yoğ iken 'âlem ol var idi seni yoktan ol var eyledi
Nişan etti saña ol dizdar eyledi ki sensin ya Resûlallâh (Cönk 668/1- 19^a/4)

1.2.2.1.5. Pinhân

Gizli anlamını taşıyan pinhân, Cönk 668/1'de Hz. Yusuf'un kuyuda gizli kalmasını ifade etmenin yanı sıra, asıl itibarıyla bu durum Hakk'ın zatının da pinhân olduğunun bir göstergesidir.

Kuyuda **pinhân** olan
 Bezirgân kul olan
 Mısıra sultân olan
 Yusuf peygamber yatur (Cönk 668/1- 22^a/3)

¹⁸⁰ Tatçı, I, 293.

1.2.2.1.6. Sır

Yüce yaratıcı sır verip sırrı vermeyendir. Tasavvufî ıstılahta mana bakımından mevcut olan var-yok arası kapalıdır.¹⁸¹ Cönk 333'te Hakk'ın verdiği bir sırdan bahsedilmiştir.

Bu sure **sırrı** Rahmândır
 Bu sure kalb-i Kur'andır
 Bu sure celb-i Gufrândır
 Oku sıdkile Yasini (Cönk 333- 14^b/8)

1.2.2.1.7. Gönül

Âlemin özü ve insanın hakikatidir.¹⁸² Duyguların tecelligâhı olan gönül, tasavvuf ıstılahında özel bir yere sahiptir. Çünkü tüm hissiyatın temayüz ettiği yerdir. Cönklerde gönül üzerine birçok söz söylenmiş olup gönül, çeşitli tamlama ve benzetmelerle dile getirilmiştir.

Diyarım bağın terk itdim
Gönül evin virân itdim
 Cihanda çok günah itdim
 Şefâ'at ya Resûlullah (Cönk 333- 6^b/10)

Müslümanlar **göñül** şehri
 Yıkıldı kim melâlet var
 Nazar kıl dünya hâline
 Cehennemden işaret var (Cönk 668/1- 3^a/11)

Güzel söz tut muhabbet bul
 Mülayim söyle refet bul
Göñüller yap meveddet bul
 Hemân söz tut hemân söz tut (Cönk 668/1- 17^a/4)

¹⁸¹ Uludağ, 317.

¹⁸² Pala, 180.

Havalandı **göñül** kuşu
 Seyr eyledi tağı taşı
 Cehennemde şol üç kişi
 Çıkmayub yanacaktır (Cönk 333- 1^a/6)

1.2.2.1.8. Aşk

Aşırı derecede sevgi anlamına gelen aşk, maddi ve manevi şekillerde meydana gelir.¹⁸³ Sevgide son mertebe olan aşk, insanı tam manasıyla hükmü altına alan, sûfilerin de sevgiyi kısımlara ayırırken genellikle en tepeye koydukları, varlığın aslı ve yaratılış sebebidir.¹⁸⁴ Hüsn-i Mutlak insanı kendine ayna olsun diye yaratmıştır. Bu yaratılıştaki varlığın temelini oluşturan şey ise aşktır. Bu nedenle aşkın temelinde güzellik vardır. Bu güzelliğin yegâne kaynağı ise Allah'ın üstün güzelliğidir.¹⁸⁵ Cönklerde manevi aşk konu edilirken Allah'a ve Resul'üne duyulan aşk dile getirilmiştir.

Senün '**aşkun** kamû derde devâdır ya Resûlallâh
 Senün yüzün gören gözlere ziyâdur ya Resûlallâh (Cönk 668/1- 18^b/14)

Yüzüm kara günahkâram
 Velâkin '**âşık-ı zarım**
 Şefâ'at senden umaram
 Şefâ'at ya Resûlullah (Cönk 333- 6^b/13)

Eroğlu söyler dilinden
 Noktayı okurlar 'Aliden
 Elestü kalu belâdan
 Hu isminin zakirleri
 Hu isminin '**âşıkları** (Cönk 333- 24^a/9)

Yûnus dünyâ varına
 Koma yükün yarına

¹⁸³ Cebecioğlu, 65.

¹⁸⁴ Uludağ, 48.

¹⁸⁵ Pala, 48.

‘Âşıklar hak dergâhına

Gider Allah deyü deyü (Cönk 333- 4^a/10)

1.2.2.1.9. Cân

Allah’ın tecellileri, insan ruhu manasına gelen cân¹⁸⁶, cönklerde ruh, nefis, gönül gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Cân çıkup gitti tenden

Ayırma imânı benden

Muradum budur ki senden

İmân ile göndür beni (Cönk 668/1- 10^b/3)

Gel ey ruh-i revanım söz tut

Nefs-i cândır inan söz tut

Odur nutk u beyân söz tut

Hemân söz tut hemân [söz] tut (Cönk 668/1- 16^a/7)

Cân gülleri handan iden

Şehr ü ramazan merhaba

Bülbülleri handân iden

Şehr ü ramazan merhaba (Cönk 668/1- 12^b/13)

1.2.2.1.10. Vücûd

Buluş ve varlık anlamlarına gelen vücûd, vecd hâlinin en mükemmelidir.¹⁸⁷ Varlık ve bulmayı ifade eden vücûd, beşerî vasıtalardan arınmış olan sâlikin bulabileceği durumdur.¹⁸⁸

Bir peri didi ki püşmân olursın

Sanma ki murada irmez

Vücudun şehrine sultan olursın

Zalimin zulmüne Hak râzı olmaz (Cönk 668/1- 26^b/14)

¹⁸⁶ Uludağ, 83.

¹⁸⁷ Uludağ, 383.

¹⁸⁸ Cebecioğlu, 704.

Derdim bahri mevc oldu

Vücûdum mülki gark oldu

Ömrüm pes ahire irdi

Medet kıl ya ‘Azîm Allah (Cönk 668/1- 21^a/1)

1.2.2.1.11. Akıl

İnsandaki idrak kabiliyeti olan akıl, zatında maddeden mücerret olan fiilinde ise maddeye bitişen cevherdir.¹⁸⁹ Vücudun sultanı olan aklın faaliyetleri nefsin menfî bir tezahürüdür.¹⁹⁰ Cönklerde aklın idrake müteallik yönü dile getirilmiştir.

İlahî ni‘metin çoktur sayılmaz

Ki ‘**aklım** seni ni‘metten eylemez

Bu ‘âciz kul saña şükr edebilmez

Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî (Cönk 668/1- 1^b/16)

Gel ey ol **aklı** avvara taleb kılıl cennet’ül me’vâ

‘İbâdet kıl gel imdi sen dilersen cennet’ül me’vâ (Cönk 333- 8^a/1)

1.2.2.1.12. Nefs

İnsanın iç âlemine yönelik kullanılan bu kavram, ruh ile müsavidir. Yalnız insanın iyi şeylere yönelmesi ruh olarak tanımlanırken kötü şeylere meyli ise nefis olarak izah edilir.¹⁹¹ Cönklerde bahsi çokça geçen nefis, insanın mücadele etmesi gereken bir kavram olarak dile getirilmiş, nefisine uyanların sonunun cehennem olacağı vurgulanmıştır.

Gaflet aldı bedenimi

Siçemedim dünü günü

Nefsüm zebun itti beni

Allâh meded eyle bana (Cönk 668/1- 6^b/2)

¹⁸⁹ Cebecioğlu, 44.

¹⁹⁰ Tatcı, I, 360.

¹⁹¹ Pala, 368.

Nice bir **nefsen** taparsın
 Viran dünyâyı yaparsın
 Kabirden 'üryan koyarsın
 Gel imdi tövbeye gel gel (Cönk 668/1- 17^b/5)

Yüzi kara günâhkâram ki **nefsi** elinden ahkâram
 Lakîn 'âşıkı şanı hem zâram saña ben ya Resûlallâh (Cönk 668/1- 19^a/13)

Her kişi bir tarik dutmuş
Nefsine uyub Hakkı unutmuş
 Günâh idecek kalbi kararmış
 Belaya düşmüş kendini bilmez (Cönk 333- 12^a/10)

Uyub **nefse** ki her biri Hudâya oldiler 'âsi
 Yanırlar cehennemde ki zây'î itdiler evkât (Cönk 333- 17^a/5)

1.2.2.2. Tasavvufî Mertebeler ve Kavramlar

1.2.2.2.1. Sabır

Dayanma, dayanıklılık anlamına gelen sabır, karşılaşılan musibetler nedeniyle Allah'tan gayrısına şekva etmemek, yakınmamaktır.¹⁹² Allah'a ibadet etmede süreklilik, isyandan da devamlı uzak durmaktır.¹⁹³ Musibetlere sabretmek, Allah'ın rızasına mazhar olup selamete ermektir. Cönklerde de sabrın kendisinin acı, meyvesinin ise tatlı olacağı dile getirilmiştir.

İlahî kalbe korsan lübb-i 'ilmi
 Ve tefvîz-i tevekkül **sabr-ü hilmi**
 Vesellim rızâsından değil mi
 Saña bin hamd olsun ilahî (Cönk 668/1- 1^b/18)

¹⁹² Uludağ, 302.

¹⁹³ Cebecioğlu, 529.

Zârın açma haktan gayrı yirde
 Herkesin ittigi yanına kalmaz
Sabr idersen Eyyûp misali derde
 Mazlûmın ahı da kalır mı yirde (Cönk 668/1- 27^a/2)

1.2.2.2.2. **Terk**

Bırakmak, vazgeçmek anlamlarına gelen terk, tasavvuf ıstılahında fenâ makamına ulaşmak için geçilmesi gereken bir mertebedir.¹⁹⁴ Cönk 668/1’de malın mülkûn ve kulun benliğini terk etmesinden söz edilmiştir.

Kur’ân oku sen ey velî
Terk eyle mülki vü mâlî
 Münkir ve Nekir su’âlî
 Şöyle saña âsan ola (Cönk 668/1- 11^a/9)

Bu benlikten **‘ubur eyle**
 Ve tefvîz-i ümmet eyle
 Ve razı ol huzûr eyle
 Hemân söz tut hemân söz tut (Cönk 668/1- 16^a/13)

1.2.2.2.3. **Nazar**

Bakma, bakış anlamlarına gelen nazar, tasavvufta mürşidin müridine mânen bakışı demektir. Hakkâni bir kuvvet olan nazar, ilahî varlıkta beşerî varlığın yok olmasıdır.¹⁹⁵ Cönklerde nazar kelimesiyle kulların yüce Allah’ın nazarına olan talepleri dile getirilmektedir.

Ya Rabb **nazar eyle** hâlîme
 Dermân kıl dervîş cânıma
 Benim ol hâlim malûm Allah’ıma
 Günâhım diyim ağlayu ağlayu (Cönk 668/1- 3^a/9)

¹⁹⁴ Tatc1, I, 407.

¹⁹⁵ Tatc1, I, 409.

Evvel ahir bir hâlıksın
 Cümle senâya lâıyksın
 Cümle mahlûka nâzırsın
 Bu cümle nâsa **nazar eyle** (Cönk 668/1- 25^a/14)

1.2.2.2.4. Niyâz

Farsça bir sözcük olup “yakarma” anlamına gelmektedir.¹⁹⁶ Kulun Allah’tan dilemesi, O’na duâ etmesi, selâm ve hürmette bulunması anlamlarını ifade eder.¹⁹⁷ Cönklerde Allah’a dua anlamında kullanılmıştır.

Müm’in olan bunu da’im zikr ide
 Gice gündüz Allah’a **niyâz ide**
 Kebâ’ir dört bin günahı gide
 Her kim dirse Lâ ilâhe illallah (Cönk 668/1- 26^a/5)

Altun oluğundan kılsam namâzı
 El kaldurub Hakka itsem **niyâzı**
 Medineden yana döndersem yüzümi
 Nice varam görem seni Beytullah (Cönk 333- 22^b/5)

1.2.2.2.5. Münâcât

Allah’a “yakarma” ve “fısıldama” anlamlarına gelen münâcât¹⁹⁸; kulun Allah’ı övmesi, isteklerini O’na arz etmesi, O’na bağlılıklarını bildirmesidir.¹⁹⁹ Cönklerde kulların ve Hz. Muhammed’in Allah’a yakarışı dile getirilmiştir.

Münâcâtım budur benim
 Sıklete düşücek cânım
 Saña emanet imânım
 Huzûrunda mahfûz eyle (Cönk 668/1- 25^a/7)

¹⁹⁶ Cebecioğlu, 484.

¹⁹⁷ Tatçı, I, 410.

¹⁹⁸ Pala, 353.

¹⁹⁹ Uludağ, 261.

...²⁰⁰

Muhammed Mir'aca vardı

Ümmetiçün **münâcât** eyledi

Ah ümmetim deyür ağlar Muhammed (Cönk 333- 19^a/4)

1.2.2.2.6. Sıdk

“Doğruluk” anlamına gelen sıdk²⁰¹; insanın itikadında şüphe, davranışlarında kusur, hâlinde leke bulunmaması, mahvolacağı yerde bile doğruluktan ayrılmamasıdır.²⁰² Cönk 333'te sıdk ile okunan Yasin'in getireceği faydalar dile getirilmiştir.

Belalara ola perde

Şifâ ola kamu derde

Şefa'ât ide mahşerde

Oku **sıdkile** Yasini (Cönk 333- 15^a/1)

1.2.2.2.7. İhsân

Allah'ın kulu için manevi lütfudur.²⁰³ Kulun Allah'ı görüyormuş gibi ibadet ederek O'ndan inayet ve bağışlanma dilemesine karşı Allah'ın kuluna bir keremidir. Cönklerde Allah'ın lütuf ve ihsân sahibi olduğu, kulun Allah'tan ihsân istemesi dile getirilmiştir.

Nice ki cân tendedür

Cürm-i 'isyân ben[de]dür

Lütfi **ihsân** sendedür

Bizi mahrum eyleme (Cönk 668/1- 9^a/3)

Yasini ider derdiña demân

Dilersin tañrıdan **ihsân**

Ola her müşkülün asân

Oku sıdkile Yasini (Cönk 333- 15^a/2)

²⁰⁰ Bu mısra eksiktir.

²⁰¹ Cebecioğlu, 566.

²⁰² Uludağ, 317

²⁰³ Tatcı, I, 413.

1.2.2.2.8. Şükr

Nimeti dile getirirken edilen teşekkür, kulun Allah'ın verdiği nimetlere hamdederken onu övmesi, verilen nimetlere karşı nankör olamamasıdır.²⁰⁴ Cönklerde Allah'ın vermiş olduklarına şükür, övgü ve teslimiyyet ile dile getirilmiştir.

İlahî sen baña bahş ettin imânı
Göñül hoşluklarıyla zevk-i 'irfânı
Ve sıhhat 'âfiyet hem kıldın ihsânı
Saña bin **hamd ü şükr** olsun ilahî (Cönk 668/1- 1^b/9)

Yüzümi yere uruban
Kapunda togri duruban
Şükrâne cânım verüban
Senden dilerem ümmetim (Cönk 668/1- 23^a/8)

1.2.2.2.9. İnâyet

Lütuf manasına gelen inâyet, Allah'ın yardım ederek kulunu korumasıdır.²⁰⁵ Kul ancak Allah'ın rahmet sıfatından tecelli eden inâyetle yüce makamlara ulaşabilir.²⁰⁶ Cönklerde inâyetin Allah tarafından kullarına belli durumlarda verildiği ve Allah'ın inâyetinin kuluna karşı sona ermesi ise kulunun kıyameti olarak dile getirilmiştir.

Teveccüh kıl hidâyet bul
Tevekkül kıl himâyet bul
Ve teslim ol '**inâyet** bul
Hemân söz tut hemân söz tut(Cönk 668/1- 16^a/10)

Mümine ruz-i kıyamet
Bitürür haktan '**inâyet**
Habibullahtır şefâ'at
Lâ ilâhe illallâhu (Cönk 668/1- 18^a/13)

²⁰⁴ Uludağ, 338.

²⁰⁵ Cebecioğlu, 312.

²⁰⁶ Tacı, I, 423.

1.2.2.2.10. Himmet

Gayret, çaba, çalışma anlamlarına gelen himmet, tasavvuf ıstılahında manevi yardım için gönlü toplayıp bir maksada yönlendirir.²⁰⁷ Bir müşkülün ihyası için kalbin bütün ruhaniyetiyle Allah’a yönelmesidir.²⁰⁸ Cönklerde ümmeti için Hz. Muhammed’in Allah’tan himmet dilemesi, sünnet olan namazları kılanlara Hz. Muhammed’in himmet edeceği ve Allah dostlarının himmet etmeleri gerektiği dile getirilmiştir.

Yuca kıldım **himmetime**

Ki kurtaram ümmetimi

Esirgegil ben yetîmi

Senden dilerem ümmetim (Cönk 668/1- 23^a/3)

Nebîler kuvvetine eyle mazhar

Velîler **himmeti** olsun beraber (Cönk 668/1- 15^b/2)

Anlara olan **himmethim**

Yedi biñ iki yüz sünnet

Eydür Hûdaya minnet

Dahi namâz sorar mısın (Cönk 333- 3^b/7)

1.2.2.2.11. Halvet

Toplumdan uzak şekilde tek başına yaşamak, yalnızlık, inziva anlamlarına gelen halvet, tasavvuf ıstılahında ne ruhani bir varlığın ne de başka bir kimsenin bulunmadığı bir yer ve hâlde manen Allah ile konuşmaktır.²⁰⁹ Şeyhin müridini dış dünyadan yalıtılmış, özel zikirlerle riyazetleri gerçekleştirmesi için belirli bir süre için koyduğu yerdir.²¹⁰ Cönk 333’te tasavvuf ehlinin bir ritüeli olarak “halvet çekmek” deyiimi kullanılmıştır.

²⁰⁷ Pala, 221.

²⁰⁸ Uludağ, 170.

²⁰⁹ Uludağ, 156.

²¹⁰ Cebecioğlu, 249.

Bacası yok açayım

Bakayım gideyim

Yoktur **halvet** çekem

Yetiş ya Muhammed yetiş (Cönk 333- 23^a/7)

1.2.2.2.12. On Sekiz Bin Âlem

Bütün bir kâinata türlü boyutlarıyla beraber on sekiz bin âlem denilmiştir.²¹¹ Yaratılmış tüm âlemler için kullanılan bu ifade, semboliktir.²¹² Cönk 333'te on sekiz bin âleme Hz. Muhammed'in sultan oluşu, diğer bir ifadeyle bütün âlemlerin O'nun için yaratıldığı, mürşidin on sekiz bin âlemi temaşa eylediği zikredilmiştir.

Hem kulundur hem resulün şah-ı kevneyn Mustafa

On sekiz bin 'âlem içre anı sultân eyledin (Cönk 333- 14^b/1)

Adım adım ilerü

Üç beş adım içerü

On sekiz bin hicâbın

Gördüm bir ta[ğ] içinde (Cönk 333- 7^a/1)

1.2.2.2.13. Havf, Recâ

Havf, Allah korkusu, Allah'ın gazabının korkusu ve cehennem korkusu olarak tanımlanmaktadır.²¹³ Allah'tan ümit etmeyi ifade eden recâ, Allah'ın rahmetinden ümit kesilmemesi Zümer Suresi 53. Ayet'te emredilmektedir.²¹⁴ Cönk 668/1'de havf ve recâ terimleri birlikte kullanılmamış, iki ayrı şiirde müstakil olarak zikredilmişlerdir. Recâ, dört halifenin Allah'tan dilekleri olarak ifade edilirken havf ise cehennem korkusu olarak dile getirilmiştir.

Bu **recâi** ider senden hakkı çar-ı yar

Mü'minin leşkerin etme şâr mesâr (Cönk 668/1- 14^a/7)

²¹¹ Cebecioğlu, 495.

²¹² Tatçı, I, 428.

²¹³ Uludağ, 161.

²¹⁴ Cebecioğlu, 513.

Ya yarenlerinden utanırsın
 Niçün andan utanmazsın
 Ahîret **havfin** unutursun
 Mekerallâhı anmazsın (Cönk 668/1- 4^a/11)

1.2.2.2.14. İki Cihân

Dünya ve ukbâ anlamına gelmektedir.²¹⁵ İki cihanın da insanlar için oluşu, hatta mutluluk anlamında birbiriyle sebep sonuç ilişkisi içerisinde oluşları, gam olarak ifade edilmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed'in iki cihanın da sultanı olduğu dile getirilmiştir.

Dü cihân gamından geçer
 Dost elinden kevser iç
 Hû isminin zakirleri
 Hû isminin zakirleri (Cönk 333- 24^a/1)

Şol seni seven kişi
 Yolunda komuş başı
İki cihân güneşi
 Sensin ya Resûlallah (Cönk 333- 16^a/3)

1.2.2.2.15. Tevekkül

Vekil edinme, güvenme anlamlarına gelmektedir.²¹⁶ Bütün tedbirleri aldıktan sonra işi Allah'a havale ederek kadere razı gelmektir.²¹⁷ İnsanın maddi ve manevi bütün sebeplerin hepsine müracaat ettikten sonra Allah'a güvenip ötesini O'na bırakmasıdır.²¹⁸ Cönk 668/1'de tevekkül edenlerin mutlu olacağı ifade edilmiştir.

Teveccüh kıl hidâyet bul
Tevekkül kıl himâyet bul
 Ve teslim ol 'inâyet bul
 Hemân söz tut hemân söz tut (Cönk 668/1- 16^a/9)

²¹⁵ Tatçı, I, 431.

²¹⁶ Cebecioğlu, 658.

²¹⁷ Pala, 466.

²¹⁸ Apaydın, vd., s. 137.

İlahî kalbe korsan lübb-i 'ilmi
 Ve tefvîz-i **tevekkül** sabr-ü hilmi
 Vesellim rızâsından değil mi
 Saña bin hamd olsun ilahî (Cönk 668/1- 1^b/18)

1.2.2.2.16. Hikmet

Bilgi ve amelin bir bütün oluşturmasıyla meydana gelen ilimdir.²¹⁹ Fiiliyatla beraber bilgi, tecrübe sonucu elde edilen doğru bilgi, Allah'a uygun düşen sözdür.²²⁰ Cönk 668/1'de Yûnus peygamberin hikmete nerede mazhar olduğu ifade edilmektedir.

Balık karnında yatan
 Deryaları seyr iden
 Anda **hikmetler** gören
 Yûnus peygamber yatur (Cönk 668/1- 22^a/6)

1.2.2.2.17. İhlâs

İbadet ve taatta samimi olmak, gösterişi bırakmaktır.²²¹ Dünya hâlinde, yalnızca Allah'ın rızasını gözetme, riyakâr olamama, sözün öze uyması özün de söze uymasıdır.²²² Cönk 333'te her işte ihlâsın olması gerektiği şiirin tümünde dile getirilmiştir.

Gelüb cennet kapusunda
 Karar itdi durub anda
 Görür kim çıkdı bir tavus
 İderdi fahrıla **ihlâs** (Cönk 333- 10^a/7)

1.2.2.2.18. Tövbe

Pişmanlık ve nedamet gibi anlamlara gelir. Kalpte var olan kötülüklerin ısrarından vazgeçip Allah'a dönmedir.²²³ Günah işlemiş bir kişinin bir daha işlemeyeceğini dair söz

²¹⁹ Cebecioğlu, 276.

²²⁰ Uludağ, 169.

²²¹ Cebecioğlu, 298.

²²² Uludağ, 181.

²²³ Uludağ, 356.

verip Allah'tan af dilemesidir.²²⁴ Pişmanlık duyulan günden vazgeçmektir.²²⁵ Cönklerde isyan edenlerin ve günah işleyenlerin selametleri için tövbe etmeleri gerektiği dile getirilmiştir.

Duyurdun fiskını halka gel imdi eyle sen **tevbe**

Ki ta'ib kullar içündür işidün cennet'ül me'vâ (Cönk 333- 8^a/9)

İdersin dürlü 'isyânı

Sevindürürsin şeytanı

Fikr eyle nar-ı mizânı

Gel imdi **tevbeye** gel gel (Cönk 668/1- 17^b/12)

1.2.2.2.19. Dünya

Üzerinde yaşadığımız gezegen, yerküre anlamına gelen Dünya; tasavvuf ıstılahında insanı Allah'tan alıkoyan her şey, geçici, fani olan yer, ahiretin tarlası gibi anlamlara gelir.²²⁶ Kulun Allah'tan firakına neden olan gaflete gark eden her şeydir.²²⁷ İki cönkte de dünyanın gelip geçici olduğu çok kez vurgulanmış, dünya işleri için çaba ve emek sarf ederken dünyanın geçici olduğunu unutmadan amel etmek gerektiği dile getirilmiştir.

Bu **dünya** fânidür fâni

Cânı dane virdi cânı

Rabbümüzdür kerem kâni

Gel imdi tövbeye gel gel (Cönk 668/1- 17^b/3)

Şol **dünyanın** ahirine

Mehr-i zamân gelecekdir

Înânmayın fâni **dünyaya**

Gelenler heb ölecektir (Cönk 333- 1^a/5)

²²⁴ Pala, 466.

²²⁵ Cebecioğlu, 657.

²²⁶ Cebecioğlu, 174.

²²⁷ Uludağ, 112.

Bu **dünyanın** kavli yalan bâkî kalmaz buna kalan

Bu **dünyaya** meşgul olan hakka yalvar seherlerde (Cönk 668/1- 8^a/1)

1.2.2.3. Tarikat İle İlgili Mefhumlar

1.2.2.3.1. Mürşid, Mürid

Mürşid; doğru yolu gösteren, uyaran²²⁸, rehber, delil, kılavuz²²⁹ anlamlarına gelir. Hakiki mürşid, Hz. Muhammed olup O'na varis olan kâmil kişiler irşad etmeye yetkilidirler. Yüce makamlara ulaşmak isteyen sâlik, mürşidinde fani olmalıdır.²³⁰ Mürid, Allah'a kavuşmayı isteyen, bu kemâle ermek için bir şeyhe bağlanan,²³¹ kendi iradesinden sıyrılarak Allah'ın iradesine râm etmiş, muhiblikten sonraki kademedir.²³² Cönk 333'te mürid ve mürşid sözcükleri bir arada kullanılmış ve müridin kemâle ermesi için mürşide ihtiyacı olduğu söylenmiştir. Ayrıca insanların kıyamette yardıma ihtiyaç duyacağı ve bu yardım elini de Hz. Muhammed'in uzatacağı dile getirilmiştir.

Kıyamet kopacak cânlar uyanır

Kâmil **mürîd mürşide** dayanır

Yüzün yere sürüb Hakka yalvarır

Ah ümmetim deyür ağlar Muhammed(Cönk 668/1- 19^a/2)

1.2.2.3.2. Dergâh

Tarikat üyelerinin bir araya gelerek topluca ibadet ettikleri yere dergâh denir.²³³ Eşik, kapı, sığınılacak yer gibi manaları olan dergâh, tarikat şeyhleri ve müridlerinin ikâmetleri olan büyük tekkeye denir.²³⁴ Cönklerde günah işleyenlerin, asi olanların tövbe kapısı olarak dile getirilen dergâh, Allah'a açılan bir kapı olarak nitelendirilmiştir.

²²⁸ Cebecioğlu, 455.

²²⁹ Uludağ, 263.

²³⁰ Tatçı, I, 453.

²³¹ Cebecioğlu, 454.

²³² Pala, 355.

²³³ Pala, 121.

²³⁴ Cebecioğlu, 158.

Yüzüm karasını bildim
 Baş açup zarılık kıldım
 Dönüp **dergâha** yüz urdum
 Suçum afv eyle sultânım (Cönk 668/1- 21^b/4)

El açub **dergâha** geldük ağlayub itdük du'a
 Rahmetiñle eyle mesrur dilerüz ya Rabbenâ (Cönk 333- 13^a/5)

1.2.2.3.3. Zikir

Yâd etmek, anmak, hatırlamak gibi anlamlara gelen zikrin bu manaları, tasavvuf ıstılahında Allah'ı anmayı ifade etmektedir. Bu doğrultuda O'nu anmak, O'nu hatırlamak, O'nu unutmamak, gaflete düşmemektir.²³⁵ Hatırlamayı ifade eden unutmanın zıddı olan bir kelimedir. Allah'tan gayrısını unutmak zikrin hakikatidir.²³⁶ Cönklerde Allah'ın daima zikredilmesi gerektiği ve gönülden yapılan zikir sayesinde cennete ulaşılacağı dile getirilmiştir.

Dilinde eylekil vîrdi **zîkr** it hâlık-ul ferdî
 Hemân vakti tulû' irdi hakka yalvar seherlerde (Cönk 668/1- 8^a/3)

Kim bu **zîkre** gönül vire
 Şübhesiz cennet görür
 Cümle günâhları erir
 Şübhesiz cennetlik (Cönk 333- 24^a/5)

1.2.2.4. Bazı Mutasavvıflar

1.2.2.4.1. Hallâc-ı Mansûr

Genç yaşta tasavvufa gönül veren, Türk ve Hint coğrafyasını dolaşarak İslâm'ı yaymaya çalışan, hakkında birçok menkıbe bulanan ünlü mutasavvıftır.²³⁷ Allah aşkının

²³⁵ Uludağ, s. 393.

²³⁶ Cebecioğlu, 728.

²³⁷ Pala, 196.

önemli bir sembolü olan Mansûr ve ifade ettiği Ene'l Hak sözü, tasavvuf edebiyatımızda sıkça dile getirilmiştir.²³⁸

Anı el-Hâk söyledi **Mansûr**

Vâsıl oldu Hakka mesrûr

İder her 'aybını mağfur

Lafz-ı Lâ ilâhe illallâhu (Cönk 668/1- 18^b/6)

1.2.2.4.2. Necmeddin-i Kübrâ

Harezmi bölgesinde yetişen büyük mutasavvıflardan Necmettin-i Kübrâ, Moğolların Harezmi'ye ele geçirmeleri sırasında şehit olmuştur.²³⁹

Hâzık şefa'âtinile kıllayık

Sana **Kübrevi** heb 'âşık (Cönk 333- 10^a/1)

1.2.2.4.3. Veysel Karanî

Anadolu coğrafyasında Veysel Karanî diye bilinen Üveys el-Karanî, Murâd kabilesinin Karan aşiretine mensup olup Yemenlidir. Hz. Muhammed'i zâhiren görmemekle beraber mânen kendisinden feyiz aldığı ileri sürülen Veysel Karanî, tasavvuf çevrelerince zâhidâne hayatı nedeniyle örnek bir şahsiyet olarak kabul edilmiştir.²⁴⁰

Lehânî şol olan canı

Hanî şol **Veysel Karânî**

İki cihânın sultanı

Resule kalmadı dünya

²³⁸ Tatcı, I, 484.

²³⁹ Tatcı, I, 487.

²⁴⁰ Necdet Tosun, "Veysel Karanî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XXXXIII, 74-75.

İKİNCİ BÖLÜM CÖNK METİNLERİ

2.1. CÖNK 668/1

Bu ‘âlem nûr ile doldu

Beyt ²⁴¹

Taş mı oldun [kara bağrım]

Gözüm niçün ağlamazsın

Unuttun mı kıyâmeti

Gözüm niçün ağlamazsın

Elif kaddim del eyleyüb

Gözüm niçün ağlamazsın

Yüzüm üstüne yol eyleyüb

Gözüm niçün ağlamazsın

Sorarlâ tâmu üstüne

Gözüm niçün ağlamazsın

Gara yüzüm üstüne

Gözüm niçün ağlamazsın

Yûnus her dem söyler sözi

Kanlı yaşlar döker gözi

Kılup beş vakit namâzı

Gözüm niçün ağlamazsın²⁴²

1^a ²⁴³

²⁴¹ Şiirde Yûnus mahlası kullanılmış fakat Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Külliyyâtı*’nda ve Orhan Kemal Tavukçu tarafından hazırlanan divanda bu şiire rastlanmamıştır. Ayrıca bu şiir cöngün 5a varağında on bent olarak kayda alınmıştır. Bk. Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Külliyyâtı I-IV*. Bk. Orhan Kemâl Tavukçu, *Yunûs Emre ve Divan’ı*, Vakıfbank Kültür Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2022.

²⁴² Cöngün iç kapak kısmında yer alan şiir 5^a varağında mevcut olduğundan tür ve şekil bilgisi ilgili varak dipnotunda gösterilmiştir.

²⁴³ Bu varakta Arap alfabesine ait harfler sırası üzerine yazılıdır.

1^b Hâzâ Beyân-ı Münâcât

Beyt-i İlahî²⁴⁴

İlahî nûr idüp mihr ile mâhı
Bize gösterdin eşyayı kemâhı
Ni'am bahrinde gark itdün cemâhı
Saña bin hamd ü şükr olsun [ilahî]

İlahî nûr idi rûhum idâmı
Ana rahminde gönderdin gıdamı
Verirsin her gün enva-yı taamı
Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî

İlahî sen baña devlet de virdin
Zen ü ferzend ile ülfet de virdin
Nice bin ni'mette lezzette virdin
Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî

İlahî sen baña bahş ettin imânı
Göñül hoşluklarıyla zevk-i 'irfânı
Ve sıhhat 'âfiyet hem kıldın ihsânı
Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî

İlahî sen baña kıldın 'inâyet
Güzel ef'âl tevfiğ ü hidâyet
Kamu şerlerden eylersin himâyet
Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî

İlahî tende her kıl olsa bir dil
Saña şükr elhamlar her demde tekmil
Namâzından ol biri tahsil
Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî

²⁴⁴ Bu şiir, Numan Külekçi ve Turgut Karabey tarafından hazırlanan Erzurumlu İbrahim Hakkı *Divan*'ında kayıtlıdır. Bk Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Divân*, (Haz. Numan Külekçi, Turgut Karabey), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1997, 104-106. Ayrıca cönk varaklarının yanlış tertip edilmesi nedeniyle bu şiirin 1^b varagında kayıtlı olan kısmının devamı 16a varagında kayıtlıdır.

İlahî ni'metin gelmez hisâba
 Tükenmez kez yazılsa bin kitâba
 Bu 'aczimle tutuldum ol Cenâba
 Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî

İlahî ni'metin çoktur sayılmaz
 Ki 'aklım seni ni'metten eylemez
 Bu 'âciz kul saña şükr edebilmez
 Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî

İlahî kalbe korsan lübb-i 'ilmi
 Ve tefvîz-i tevekkül sabr-ü hilmi
 Vesellim rızâsından değil mi
 Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî²⁴⁵

2^a Yarın ol mahşer içinde benim²⁴⁶
 Şefî'im sensin benim
 Kıldığın mirac hakkiyçün
 Meded senden Muhammed Mustafa

Gözlerimin nûru sensin
 Vücûdum sıhhati sensin
 Neyleyim görmezem cemalin senin
 Meded senden Muhammet Mustafa

Bu 'isyân ile gelmişim saña
 Yüz uruban geldim hazretiñe
 'Aybımı ya rab urma yüzüme
 Şefâ'at senden Muhammed Mustafa

²⁴⁵ Şiirde başlık Beyt-i İlahî'dir. Nazım türü münâcâtır. Nazım şekli mütekerrir murabbadır. Aruzun mefâilün mefâilün feûlün kalıbıyla yazılmıştır. Vezne uymayan mısralar mevcuttur. Ayrıca şiirin son üç dörtlülüğü varakların yanlış şekilde bir araya getirilmiş olmasından dolayı 16^a varağında yer almaktadır.

²⁴⁶ Bu varakta kayıtlı olan üç dörtlük 19^b varağında kayıtlı şiirin devamıdır. Bu nedenle tür ve şekil bilgisi ilgili varak dipnotunda gösterilmiştir.

İlahî ²⁴⁷

Bu ‘âlem nûr ile doldı
Muhammed toğduğu gice
Mümin münafıktan ayrıldı
Muhammet toğduğu gice

Gökden yire nûr indi
Heb susuzlar su ile kandı
Müzmîñ kâfir dine geldi
Muhammed toğduğu gice

Muhammed anadan düşdi
Kâfirlerin ‘aklı şaşdı
Kiliseler yire giçdi
Muhammed toğduğu gice

Kundağa serdiler yatdı
Hûrîler geldi seyr itdi
Cennete mücdeci gitdi
Muhammed toğduğu gice

2^b Emdürdi tâyesi südi
Uyuyan uşak uyandı
Yüz bin kâfir dine geldi
Muhammed toğduğu gice²⁴⁸

²⁴⁷ Bu şiirde mahlas bulunmamaktadır. Fakat Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Mustafa Tatcı, IV, 142.

²⁴⁸ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahidir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur. Ayrıca bu şiirin varyantı 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte 21^a varağında kayıtlıdır.

İlahî

Dünyanın lezzeti gitti
Yitiş ya Muhammed Mustafa
‘Ömrüm giçti va’dem yitti
Yitiş ya Muhammed Mustafa

‘Azrâîl geldi beni bastı
Cânım almaktadır kastı
İyi cihânın dostu
Yitiş ya Muhammed Mustafa

Salâcamı götürdiler
Menzîlime yitürdiler
Kabir içine yitürdiler
Anda yitiş ya Muhammed Mustafa

Defterim virilince elime
Sorucu melek gelince yanıma
Sen telkîn eyle dilime
Şefâ’at ya Muhammed Mustafa

Fakının dilegi ol sin içinde
Yetişsin baña ol hîn içinde
İdesin bana telkîn ol sin içinde
Şefâ’at ya Muhammed Mustafa²⁴⁹

²⁴⁹ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü şefaât-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Ölçüde birlik yoktur.

İlahî²⁵⁰

Bir gün Hakkın dergâhına
Varam ağlayu ağlayu
Bir gün a'rasât meydanına
Varam ağlayu ağlayu

3^a 'Azrâîl elinde cânım
Giçti benim 'ömrüm günüm
Kefen ola cümle donum
Giyem ağlayu ağlayu

Mühür urdiler dilime
Ey Mevlâm nazar eyle benim hâlîme
Günâh defterini virdiler elime
Alam ağlayu ağlayu

Ben ağladım yana yana
Gözüm yaşı döndi kana
Yarın ol mahşer yerine
Varam ağlayu ağlayu

Ol sin içine girince
Münkir ve Nekir gelince
Rabbin kimdir diyince
Diyem ağlayu ağlayu

Ya Rabb nazar eyle hâlîme
Dermân kıl derviş cânıma
Benim ol hâlim malûm Allahıma
Günâhım diyim ağlayu ağlayu²⁵¹

²⁵⁰ Cönkte kayıtlı olup Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Külliyyâtı*'nda yer almayan bu şiir N. Ziya Bakırcıoğlu tarafından hazırlanan *Yunus Emre Divanı*'nda kayıtlıdır. Bk. N. Ziya Bakırcıoğlu, *Yunus Emre Divanı*, Ötüken Neşriyat, 8. Baskı İstanbul 2022, 71.

²⁵¹ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

İlahî²⁵²

Müslümanlar gönül şehri
Yıkıldı kim melâlet var
Nazar kıl dünya hâline
Cehennemden işaret var

Zulm ile ‘âlem yıkıldı
Yüz suyi yere döküldi
Şeri‘at göge çekildi
Nice dürlü melâlet var

3^b Ne hâkimler ‘adl eyler
Ne gönüller şâd eyler
Ne ümmiler ‘adl eyler
Ne imânda tamâmet var

Sofî sâfî riyâ katar
Dahi gayriler andan yiter
Ne ‘âlimler okur tutar
Ne mescidlerde cemâ‘at var

Ari duruş her cândan
Nasîb ister Allahtan
Ne virdüklerine kanar
Ne fakîrlerde kanâ‘at var

‘Âkil olana bu tenbih yiter
Câhil olanda cevherin dutar
‘Âkiller dünyayı atar
‘Âkılıslara doğru söz de beter²⁵³

²⁵² Bu şiirin Âşık Ömer’e ait olduğu Orhan Yavuz ve Fatih Numan Küçükballı tarafından yazılan makalede “Âşık Ömer Divanı’nda Yer Almayan Şiirler” alt başlığında gösterilmiştir. Bk. Orhan Yavuz, Fatih Numan Küçükballı, “Âşık Ömer Divanına Katkılar VII”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 44, Konya, Ekim 2020, 294-295.

²⁵³ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü şikâyet-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Ölçüde birlik yoktur.

İlahî

Cümle günâhlardan arîlür tökülür
 Namâz içün abdest alduğum zamân
 Allah kulum dir Muhammed ümmetim
 Sabâh namâzını kılduğum zamân

Yüzünde Muhammedin ‘âlemi
 ‘Aceb biz de aña ümmet olamı
 Rabbüm Allah alurmiş selâmı
 Öyle namâzını kılduğum zamân

Gökyüzünde dönen çarh-ı felekler
 Aña müştak durur cümle melekler
 Hak katında kabul olur dilekler
 İkinci namâzını kılduğum zamân

4^a Rabbüm Allah ol cenneti bizedir
 Mü’min kullarını gözedir
 Nidâ ider hep hûrîler size dir
 Ahşam namâzını kılduğum zamân

Cennettedür Muhammedin durağı
 İyerlenmiş götürmüşler Burağı
 Allah yakın idermiş ırağı
 Yatsu namâzını kılduğum zamân²⁵⁴

²⁵⁴ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü salat-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 6+5 11 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

İlahî ²⁵⁵

Gel ey gafil ne yatarsın
Bu gafletten uyanmazsın
Muhammedin şer'inin gülün
Dirüp gözüne koymazsın

Utanmadın ol habîbinden
Şol dertlüler tabîbinden
Günâhı sen gizlü işlersin
Mekerallahi bilmezsin

Ya yarenlerinden utanırsın
Niçün andan utanmazsın
Ahîret havfın unutursun
Mekerallâhı anmazsın

Bu nefsün sersemlüğünden
İmânın güllerin soldurdun sen
İnâyet söyler ey cânım sen
Anı niçün suvarmazsın

Bilürsin ol Mustafa ki
Bu yirde durmadı gitti
4^b Şuni şöyle görürsin
Niçün ölümüñi anmazsın

Ey **Yûnus** buni böyle dirsın
Allâhın emrini bilürsin
Bu sözleriñi dirsın
Ya kendin niçün dutmazsın²⁵⁶

²⁵⁵ Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Külliyyâtı*'nda yer almaktadır. Bk. Tatcı, I, 258-259.

²⁵⁶ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir.

İlahî²⁵⁷

Hak te'âlâ emr eylemiş
Cebra'ilim gelsün dimiş
Varın söylen Halîlime
'Ahd yolun görsün dimiş

Baba ne çekersen gussa
Hak bizi kabul gılursa
Genç kuzı kurban olursa
Benim canım kurban dimiş

Görem Hak neyler varı
Kıbleye döndür beni
Ola kim incidem seni
Baba bağla elim dimiş

İsmâ'ilün elin bağladı
Hüznile cigerin dağladı
Gökde melekler ağladı
Oğul İsmâ'ilim dimiş

Gelicek gurban günleri
Titrer Halîlün cânı
Dosda göndereyim seni
Oğul İsmâ'ilim dimiş

²⁵⁷ Bu şiir Muhsin Macit tarafından hazırlanan *Şah Hatâyî Divanı*'nda yer almamaktadır. Bk. Şah İsmail, *Hatâyî Dîvânı*, (Haz. Muhsin Macit), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017. Fakat yapılan açık kaynak araştırmalarında Süleyman Demir tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde Hatayi mahlasıyla kayda geçirilmiştir. Bk. Süleyman Demir, *Ali Rıza ÖGE'nin Bektaşî Şiirleri Üzerinde İnceleme ve Metin Aktarımı (701-926.sayfalar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2016, 188.

İsmâ' ile celladı bıçak
 Kesme diyü emr itti hak
 5^a Yitmiş kez tamam olıcak
 Kesmedi bir kılın *hey mübarek*²⁵⁸ dimiş

Koç kuzi göndürdi Celîl
 Cebrâ' il okunca delîl
 Ben senden merdem Halîl
 Kaldır İsmâ' ilin dimiş

Arâfata gelsün Halîl
 Ne diyer kılâm kabul
 Emrimi duttı İsmâ' il
 Yoktur ben de zulüm dimiş²⁵⁹

İlahî

Taş mı oldun kara bağrım
 Gözüm niçün ağlamazsın
 Unuttun mı kıyâmeti
 Gözüm niçün ağlamazsın

Elif kaddim dal eyleyüb
 Gözüm niçün ağlamazsın
 Yüzüm üstüne yol eyleyüp
 Gözüm niçün ağlamazsın

Sürerler tamu üstüne
 Tamuya atmak kastına
 Kara yüzüm üstüne
 Gözüm niçün ağlamazsın

²⁵⁸ Terennüm dolayısıyla “*hey mübarek*” ifadesi doldurulmuştur.

²⁵⁹ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Yûnus her dem söyler sözi

Kanlı yaşlar töker gözi

Kılup beş vakit namâzı

Gözüm niçün ağlamazsın

5^b Kurulur mizân terâzi

Hak kendi olur gâzi

Sürerler mahşere bizi

Gözüm niçün ağlamazsın

Azığım yok yolum uzak

Yüküm ağır kendim yayak

Hiç yirmiz yok dayanacak

Gözüm niçün ağlamazsın

Gizlû işim ola zâhir

Gele hep mîzâna hâzır

Gelürse günâhım ağır

Gözüm niçün ağlamazsın

Varıp menzîle irecek

Karanluk yire girecek

Yalañız anda kalıcak

Gözüm niçün ağlamazsın

Yerim yurdum kabir olıcak

Üstüme toprak dolıcak

Sorucu melek gelicek

Gözüm niçün ağlamazsın

Melek benden su'al kıla

Heybetinden yir yarıla

Cevâbım gelmezse dilime
Gözüm niçün ağlamazsın

Miskinem çoktur günâhım
Gice gündüz artar ahım
‘Afv itmez ise Allâhım
Gözüm niçün ağlamazsın²⁶⁰

6^a İlahî

Ey gâfiller ölmez misiz
Sarıban solmazmısız
Makberine girmez misiz
Nedir elindeki duhân

Ahirete gitmez misiz
Hiç Mevlâdan korkmaz mısız
Azâpları çekmez misiz
Nedir elindeki duhân

Allâh buni farz itmedi
Peygamber sünnet itmedi
Ashâblari hiç içmedi
Nedir elindeki duhân

Allah saña kulum dimez
Melâ’ikeler duhân kabul itmez
Cânın cehennemden çıkmaz
Nedir elindeki duhân

²⁶⁰ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur. Aynı şiirde hem Yûnus hem de Miskin mahlası kullanılmıştır. Fakat Yûnus Emre divanlarında bu şiire rastlanmamıştır.

Bir lüle almış eline
 Ateşler koymuş karnına
 Nice varır Hak dîvânına
 Nedir elindeki duhân

Müşkül olur hâlin senin
 ‘Arşa çıkar senin zârın
 Cehennem olur mekânın
 Nedir elindeki duhân²⁶¹

İlahî

‘Ömrüm gaflet ile giçdi
 Allâh meded eyle baña
 Günahlarım haddi aşdı
 Allah meded eyle bana

6^b Gaflet aldı bedenimi
 Seçemedim dünü günü
 Nefsüm zebun itti beni
 Allâh meded eyle bana

Bu ‘ömrüm ahir olanda
 ‘Azrâîl cânım alanda
 Şeytân karşıma gelende
 Allâh meded eyle bana

Cân çıkup gitti tenden
 Ya Rab ayırma bizi imândan
 Muradımız budur ki senden
 Allâh meded eyle bana

²⁶¹ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Bu tenimiz cânsız kalandâ
 İller dirölüp gelende
 Kimi su koyup kimi yuyanda
 Allâh meded eyle bana

Cenazemizi kaldıranda
 Uzak yola konduranda
 İletüp kabrimize koyanda
 Allâh meded eyle bana

İki su'al idici gelür anda
 Su'allersorıcak anda
 Dil dutulup lâl olanda
 Allâh meded eyle bana

Kocaldım kalmadı tâkat
 Kılalım Allaha tâ'at
 Ey pâdişâh-ı lâyenâm
 Ahir oldu bu 'ömrüm tamam²⁶²

7^a İlahî ²⁶³

Ey yârenler gâfil olman
 Dünya gelür giçer bir gün
 'Ömür kuşu elde iken
 Pervaz örüp uçar bir gün

Aka şol günahın kanı
 Hakka armağanın hanı

²⁶² Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

²⁶³ Bu şiir, Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yunûs Emre Külliyyâtı* adlı eserde kayıtlıdır. Bk. Tatcı, IV, 99-100.

İletürler kabre seni
Kâvîm kardaş kaçır bir gün

İş bu ögüde gelmeyen
Ögüt nasîhat almayan
Elifi bayı bilmeyen
Arap dilin söyler bir gün

‘Azrâîl cânûñi alır
Malın milkin bunda kalur
Bir gün dilin dutmaz olur
Kalırsın naçâr bir gün

Dutmaz oldu dutan eller
Lâl olur söyleyen diller
Ol yüce köşkile saraylar
Vârislere kalır bir gün

Hey señi ölüm ne acebdür
Yardımcımız Muhammeddür
Bu can bize emânetdür
Bu vatandan göçer bir gün

Miskîn Yûnusun teşvîşi
Düni gün tâ‘atdır işi
Bu dünyaya gelen kişi
Bu şerbetden içer bir gün²⁶⁴

²⁶⁴ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

7^b İlahî²⁶⁵

Uyan gafletten ey nâ'im Hakka yalvar seherlerde
Töküp acı yaşî dâ'im Hakka yalvar seherlerde

...²⁶⁶

Yanup derdi ile ey dîl Hakka yalvar seherlerde

Seherde uykudan uyan uyanukın derdiyle yan
Dilersen derdine dermân Hakka yalvar seherlerde

Kapusunda durup her an yüzün sür her an
İrişe derdiñe derman Hakka yalvar seherlerde

Onu sever(?) iken takıl iriş var katara takıl
Hiç ire mi aña 'âkil Hakka yalvar seherlerde

Çalındı ricleynin²⁶⁷ kösi kulağa girmedi sesi
Ne yatarsın bi hiy 'âsî Hakka yalvar seherlerde

Yıkılmadın tahdî seydân bozulmadın o câvidân
Kurulmadın ulî dîvân Hakka yalvar seherlerde

Bu dünyaya neye geldin delîl gitdi yolda kaldın
Gaflet uykusuna daldın Hakka yalvar seherlerde

8^a Bu dünyanın kavî yalan bâkî kalmaz buna kalan
Bu dünyaya meşgul olan Hakka yalvar seherlerde

²⁶⁵ Bu şiir Mahmut Sadetdin Bilginer tarafından hazırlanan *Niyâzî Divanı*'nda kayıtlıdır. Bk. M. Sadetdin Bilginer, *Tam ve Tekmil Niyazi Divanı*, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1976. s.41.

²⁶⁶ Bu mısra eksiktir.

²⁶⁷ Rihlet

Dilinde eylekil vîrdi zikr it hâlık-ul ferdî
Hemân vakti tulû' irdi Hakka yalvar seherlerde

Dervîş ider giden gelmez bu dünyada kimse kalmaz
Soñı püşmanlık usı kalmaz Hakka yalvar seherlerde²⁶⁸

İlahî

Devrüş gâfil olup yatma
Uyan vakti seherlerde
Günâh deryasına batma
Uyan vakti seherlerde

Yatanların nola hali
Hiç nesneye irmez eli
Sabâh eser rahmet yili
Uyan vakti seherlerde

Sabâhun bülbülleri öter
Hakkun buyrığını dutar
Seherlerde çok hâcet biter
Uyan vakti seherlerde

Aslun bir avuç toprakdan
Seni var eyledi yokdan
Nasîb istersin Hakdan
Uyan vakti seherlerde

Yatma ki anu bulasın
Hakkının cemâlin göresin

²⁶⁸ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Nazım şekli musammat gazeldir. Aruzun mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün kalıbıyla yazılmıştır. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

8^b Dâ'ima seherde rahmet bulasın
Uyan vakti seherlerde

Seyyîd Ahmet yatar tutar
Bu meclise firkat katar
Seherlerde çok hâcetler biter
Uyan vakti seherlerde

Çalındı ricleyn kösi
Kulağa girmesi sesi
Ne yatarsın be hey âsî
Uyan vakti seherlerde

Bu dünyaya neye geldin
Delîl gitti yolda kaldın
Gaflet uykusuna daldın
Uyan vakti seherlerde²⁶⁹

İlahî ²⁷⁰

Lutfiñi dileriz Mevlâ
Bizi mahrum eyleme
Ey â'lâlardan â'lâ,
Bizi mahrum eyleme

Halâs eyle nârından
Ayırma bizi civârından
Ol cennette cemâlinden
Bizi mahrum eyleme

²⁶⁹ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

²⁷⁰ Bu şiir, Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yunûs Emre Külliyyâtı* adlı eserde kayıtlıdır. Bk. Tatcı, IV, 122.

Bencileyin düşküne
 ‘Aklı gitmiş şaşkuna
 Ol Muhammedin ‘aşkına
 Bizi mahrum eyleme

Bencileyin âsî kul
 Cihâna gelmiş degil
 9^a Kerem seniñ rahmetiñ bol
 Bizi mahrum eyleme

Nice ki cân tendedür
 Cürm-i ‘isyân ben[de]dür
 Lütfi ihsân sendedür
 Bizi mahrum eyleme

Tutunun avazından
 Muhammed meclisinden
 ‘Arşın gölgesinden
 Bizi mahrum eyleme

Yûnusun firâkı
 Ya dâ’im ya kâ’im ya bâkî
 Allâh ol birliğin hakkı
 Bizi mahrum eyleme²⁷¹

²⁷¹ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+3 7 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

İlahî²⁷²

O cennetiñ ırmakları
Akar Allâh Allâh diyü
Çıkmış İslâm bülbülleri
Öter Allâh Allâh diyü

Cennetin bağının gülleri

...²⁷³

...²⁷⁴

Kokar Allâh Allâh diyü

Hep nûrdandır direkleri
Altun inciden yaprakları
Uzandukca budakları
Çıkar Allâh Allâh diyü

Aydan aridür yüzleri
Şekerden şirin sözleri
Köşkünde hûrî kızları
Bakar Allâh Allâh diyü

Kimler yeyüb kimler içür
Bu 'âleme rahmet saçar
9^b İdris nebi güller biçür
Subhanallah diyü diyü

Yûnus emrini der yârına
Bugünü koma yarına

²⁷² Bu dipnotta gösterilen şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Tatcı, IV, 109-111.

²⁷³ Bu mısra eksiktir.

²⁷⁴ Bu mısra eksiktir.

Yarın hakkın dîvânına
Bakar Allâh Allâh diyü²⁷⁵

İlahî²⁷⁶

Zehrini eküb ah eyleyen
Yûnusa kalmadı dünya
Külüngiyle daşları kesen
Ferhâda kalmadı dünya

Ol Yûsufî yâvi kılan
Kurtlarıyla da'va kılan
Ağlamaktan gözsüz kalan
Ya'kûba kalmadı dünya

Ezelden kuyuya atılan
‘Ucub edüb pula satılan
Mısır sultan dikilen
Yûsufa kalmadı dünya

Lehânî şol olan canı
Hani şol Veysel Karâni
İki cihânın sultanı
Resule kalmadı dünya

Ölüm gelince her zamân
Kimselere virmez amân
Ebubekir Ömer Osman
‘Aliye kalmadı dünya

²⁷⁵ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur. Bu şiirin varyantı 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cöngün 4^a varağında kayıtlıdır.

²⁷⁶ Bu dipnotta gösterilen şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde kayıtlıdır. Bk. Tatcı, IV, 23-25.

‘Âşık gel dünyadan usan
 Ta olasın sağ u âsan
 Hani Hüseyin ile Hasan
 Anlara kalmadı dünya.²⁷⁷

10^a İlahî²⁷⁸

Ya ‘Azîzü Zü’l Celâl Allah
 Senden yaña döndür beni
 Ben bir sefer kılsam gerek
 İmân ile göndür beni

İmân benim ile olsun
 Fikrim senin ile olsun
 Günâhlarım bunda kalsın
 İmân ile göndür beni

Bir kul ki suçunu bilür
 Efendisi kabul kılur
 Ey Kerim rahmetiñ senin büldür
 İmân ile göndür beni

Şeytân gelicek yanıma
 Kast idecek imânıma
 Ol vakitde sen medet eyle halime
 İmân ile göndür beni

Bencileyin ‘âsî kul
 Cihâna gelmiş degül

²⁷⁷ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

²⁷⁸ Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Tatcı, IV, 167-169.

Kerem senin rahmetin bol
İmân ile göndür beni

Ya Rab bencileyin düşküne
‘Aklı gitmiş şaşkuna
Ya Rab ol Muhamed ‘aşkına
İmân ile göndür beni

Gaflet aldı bedenimi
Seçemedim düni günü
Nefsüm zebûn itdi beni
İmân ile göndür beni

10^b Bu ‘ömrüm ahîr olanda
‘Azrail canım alanda
Şeytân karşıma gelende
İmân ile göndür beni

Cân çıkup gitti tenden
Ayırma imânı benden
Muradum budur ki senden
İmân ile göndür beni

Bu tenüm cansız kalanda
İller dirilüp gelende
Kimi su koyup yuyanda
İmân ile göndür beni

Cenazemi kalduranda
Uzak yola göndürende
İlatüp kabre koyanda
İmân ile göndür beni

İki sâi'l gelüp anda
 Su'âl sorıcak sende
 Dilin dutulup lâl olanda
 İmân ile göndür beni²⁷⁹

İlahî²⁸⁰

Ya Rabb benim halim nola
 Kabre varduğum gece
 Ya Rabb buluna mı 'amelim
 Kabre varduğum gece

Ya Rabb beni yandırma
 Günâhımla göndürme
 Habîbinden utandırma
 Kabre varduğum gece

11^a Saña sunam elümi
 Sen bülürsin hâlimi
 Göstür doğru yolumı
 Kabre varduğum gece

İlahî beni kuş eyle
 Muhammed Mustafaya düş eyle
 İmânımı yoldaş eyle
 Kabre varduğum gece²⁸¹

²⁷⁹ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

²⁸⁰ Cönkte kayıtlı olup Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Külliyyâtı*'nda yer almayan bu şiir N. Ziya Bakırcıoğlu tarafından hazırlanan *Yunus Emre Divanı*'nda kayıtlıdır. Bk. Bakırcıoğlu, *Yunus Emre Divanı*, 71.

²⁸¹ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+3 7 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

İlahî ²⁸²

Ne bahtlu ol kişi
Okuduğu Kur'ân ola
Rahmet kıla ol hâkimi
Göñli dolı imân ola

Kur'ân oku ey 'amu
Harâm ola saña tamu
'Üryan ola mahlûk-ı kamu
Nûrdan saña sayvân ola

Kur'ân oku sen ey velî
Terk eyle mülki vü mâlî
Münkir ve Nekir su'âlî
Şöyle saña âsan ola

Kur'ân okumayan kişi
Müşkül olur anın işi
Şöyle giçer yaz u kış
Hayvan durur şöyle sergerdan ola

Kur'ân oku ey kişi
Nûrdan dola göñlün içi
Cennet içinde tabucı
Vildân ile gılmân ola

11^bHer kim Kur'ânı bilmedi
Sanki dünyaya gelmedi
Derdine derman bulmadı
İşlerine pişman ola

²⁸² Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Tatcı, IV, 26.

Kur'ân oku sen ey mümin
 Gide kim gönlünde gamın
 Mü'min canın şerbetin
 Kur'ân okumakdan ola

Kur'ân okı sen ey hoca
 Hem gündüzün hem de gice
 Sarayların ucdan uca
 Yakutile mercân ola

Kur'ân okı ey fakîr
 Olmayasın anda hakîr
 Dünyada kim Kur'ân okur
 Ol²⁸³ ahiretde sultan ola

Kur'ân oku ey hacı
 Geydür yalın doyur acı
 Giyersin hülle örtün tâcı
 Şol gün kim halk-ı 'üryan ola

'Iyalu ki vir mektebe
 Anda bulasın mertebe
 Halk düşmüş ol 'itâbe
 Cennet saña seyrân ola

Kur'ân okı ey mümîn
 Gidere kim gönlünden gamın
 Ta olasın anda sen emin
 Şol gün kim halk-i giryan ola²⁸⁴

²⁸³ Terennüm dolayısıyla "Ol" ifadesi doldurulmuştur.

²⁸⁴ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

12^a İlahî

İlahî dilerem senden şu dört nesne'yi kıl ihsân
Biri ni'met biri 'izzet biri cennet biri imân²⁸⁵

Umaram cennet içinde şu dört nesne'yi kıl görmek
Biri dîdar biri vildân biri hûrî biri gılmân

Dilerem senden ey Mevlâ şu dört nesneyi kıl yârı
Biri 'ilim biri 'amel biri emn biri amân

Şu dört nesneyi kıl asân kerem birle ya Hannân
Biri sû'al biri 'azâb biri sırât biri mîzân

Bizi haşr eylegil ya Rabb şu dört kimse ile ancak
Biri Sıddîk biri Fâruk biri Haydar biri Osmân

Şu dört kitapların hakkı ayırma bizden imânı ey Mennân
Biri Tevrât biri İncîl biri Zebûr biri Furkân

Şu dört adamların şerrin bize uğratmagıl ya Rabb
Biri fâsık biri müfsid biri mülhid biri şeytân

12^b İlahî eyleme muhtaç şu dört âdem kapusına
Biri kâdı biri müfti biri vâlî biri sultân

Dahî dünyada isterem şu dört nesneyi gösterme
Biri hemdür biri gamdur biri deyndür biri zindan

Şu dört 'azamızı ya Rabb marâzlardan emin eyle
Biri başdur biri kulak biri çeşmim biri esnân

²⁸⁵ Bu mısra cönkte “*Biri ni'met biri 'izzet biri imân biri cennet*” şeklinde yazılmıştır. Fakat kafiye gereği mısra düzeltilmiştir.

Bu dört ‘aza’ı sen ya Rabb vec‘alardan emin eyle
Biri lisân biri femnân biri yednân biri riclân

Şu dört harfdur benim ismim o dördün evveli şındur²⁸⁶
İkinci râ üçüncü yâ dördüncü fâ’dur inan

Kabul eyle hâcetim ya Rabb şu dört peygamberin hakkı
Biri Âdem biri İdrîs biri ‘İsa biri Burhân²⁸⁷

İlahî

Cân gülleri handân iden
Şehr-i Ramazan merhaba
Bülbülleri handân iden
Şehr-i Ramazan merhaba

13^a Kalbimizi mücellâ kılan
Haktan bize rahmet gelen
Yarın bize şefî’ olan
Şehr-i Ramazan merhaba

Gün gibi geldin zuhûra
Kandık şaraban tahuran
Gark eyledin bizi nûra
Şehr-i Ramazan merhaba

Mü’mînlerin bayramısın
Der[t]lülerin dermânısın
On bir ayın sultânısın
Şehr-i Ramazan merhaba

²⁸⁶ Şiirin mahlası bu beyitte şair tarafından muamma şeklinde verilmiştir.

²⁸⁷ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Nazım şekli gazeldir. Aruzun mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün kalıbı ile yazılmıştır. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

Yağdırup rahmet fasılları
 Gark eyledin mü'mînleri
 Ahyâ kılan murdârları
 Şehr-i Ramazan merhaba

Derviş Haktan bizi dileyen
 Cümle murâdı imân
 Ruh-i revânım Ramazan
 Şehr-i Ramazan merhaba²⁸⁸

İlahî

Elveda bizden saña ey şehr-i rahmet elveda'
 Sen gidersin yakdı bizi nâr-ı firkât[in] elveda'

Geldigin vakit yir gök ehl-i cümle melekler sevnüşür
 Gittigin vakt ağlaşur cümle çığrışurlar elveda'

13^b Hoş safâ virmişdi bize vaslûn şerbeti
 Çünkü gittin yakdı bizi nâr-ı firkâtin elveda'

Nûrun ile zeyn olurdu cümle mescidler içi
 Zikr-i tesbih hem terâvîh gitti bunlar elveda'

Konağının bize amma şimdi terk itdin bizi
 Minareler çığruşurlar zâr-ı giryân elveda'

Gündüzün 'ıyd idin bize gecelerin kadr idin bize
 Gaflet ile çıktın vay bize ey câna canân elveda'

²⁸⁸ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ramazan-namedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Zî-sa'adet şol kula kim seni hoşnud eyledi
Razı olmadın bizden ey vâ[h] musibet elveda'

Sen gidersen hoş safâ ile tutup hakkın emrini
Yine biz kaldık hasretile zâr-ı giryân elveda'

Elde iken kadriñi ey şehir-i Ramazan bilmedik
Gaflet ile çıktın elden cân u cânân elveda'

14^a Ya ilahî bu mescit kavminin günâhını bağışla ya Rabbena
İlahî fazlın ile sen bağışla ey pâdişâhım elveda'²⁸⁹

İlahî

İlahî ismi pâkinden isteriz yâ Zelcelâl
İli Osmanı muzaffer eyle her dem mâh-i sâl

Hem Muhammede hürmet için hazreti ahir cemal
Devlet-i Osmâna virme ya ilahî hiç zevâl

Ya ilahî pâdişâhı kıl 'adâlet üstüne
Her taraftan sen muzaffer eyle 'adâ üstüne

Ya ilahî eyle Moskof kâfîrin fethin nasîb
Ola sultân Mahmud mensûr muzaffer an-karîb

Bu recâi ider senden hakkı çar-ı yar
Mü'minin leşkerin etme şâr mesâr

Pâdişâhı 'Ali Osmân ede sadrine karar
Nemse'i Moskof Frenk iklimin eyle tarumâr

²⁸⁹ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ramazan-nâmedir. Nazım şekli gazeldir. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

Mü'mîne çün buyurdun kâtilü Lâ-Yezâl
Eylemişler emr-i 'aliyye va'adi imtîsâl

Feth ü nusret yine sen vir anlara ey Zü'l-celal
Sâyî zılli Hudâda olalar asûde hâl

Sen nazar kıl ya ilahî gayrıdan yohdur meded
Hem melâikler semâdan teşrîf etsin bî 'adet

Rabbena ya Rabbena yessirlena feth-i kârib
'Asker-i İslâmı mesrûr eyle her dem ya Mucîb

Padişahı 'Ali Osmân ide sadrında karar
Nemse'i moskof frenk iklîmin eyle tarumâr

14^b Ehl-i küfrün katl etme ki alasun esîr
_____ anlara ancak ola *bi'se'l-masîr*²⁹⁰

_____ *inne fetehnâ*²⁹¹ suresin ____
_____ dileriz senden eya bâri Hüdâ

_____ kıl hûr u zelîl

Dahî evlad-ı ıyalin hem esîr et hem zelîl
Bulmasunlar cây-ı rahat olacak şey'i kalîl

Mü'mîne Hızır tevfikin refik et ya Celîl

...²⁹²

²⁹⁰ “Rablerini inkâr edenlere cehennem azabı vardır. Orası ne kötü bir varış yeri!” Mülk: 67/6

²⁹¹ “Senin geçmiş gelecek bütün günahını Allah'ın bağışlaması, sana nimetini eksiksiz vermesi, seni dosdoğru yolda yürütmesi ve Allah'ın sana güçlü bir şekilde yardım etmesi için sana apaçık bir fetih ihsan ettik.” Fetih: 48/1-3

²⁹² Cönkte bu mısra boş bırakılmıştır.

Rabbenâ ya Rabbenâ yessirlenâ feth-i karib
 ‘Asker-i İslâmı mesrûr eyle her dem de Mucîb

Hazreti Kur’ânı ‘âzim eyle senden dilekler
 Dini İslâma semâdan nusrete gelsün melekler

İde gâziler nerimân duruşlar şîrüneñ
 Tiğ-i cevherdârı çalsunlar kızıl elmaya dek

Eylesünler gâziler Gazanferler gibi
 Görüne ‘âdâya ya Rab sad hezâren her biri

Kahrımanı cenkile şad ola ruh-i Haydarı
 Cism’i ‘âdâ hûbi rahmet görmesin şimden geri

Beldemizde zulm iden zâlimleri it nâ-bedîd
 Şerlerinden hem fakîr hem ganî olsun ba’îd

Bu du’alar irmegi hazrete okuyalım canı dilden fâtiha²⁹³

İlahî

İlahî fahr-i ‘âlem hürmetiçün
 Hem İbrahim Halîlin milletiçün

Du’aya açılan el hürmetiçün
 Seni tekrar iden dil hürmetiçün

15^a Okundu hatm-i Ku’rân bârekallah
 Nefeste dai’ma ‘afvu kûmullah

²⁹³ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü gazavat-nâmedir. Nazım şekli mesnevidir. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbı ile yazılmıştır. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

Atamızdan anamıza hüdâya
Günâhın afv idüp rabbim Teâlâ

Dahî(?) hocamıza rahmet eyle
O dünyada makamın cennet eyle

Cevab eyle habîbin Mustafayı
Kabul eyle kereminden bu du'ayı

Hak sureyi Furkân Tebârek
Recep Şa'ban Ramazan ol mübârek

Bu cem'iyet bize olsun mübârek
Bî-hakkı Taha ve Yasin ol mübarek

Bu masûmlar eder yâdı âhı
Nazar kıl padişahlar padişahı

Tahiyyatsız etme ya Rabb dergâhından
O küffarı çıkar alma [der]gâhından

Koma küffar içinde Müslimanı
Ki sensin cümle mü'mînler Mu'îni

Didün sen *la taknetü min rahmeti*²⁹⁴
Biz dilerüz sen viresin cenneti

Medet senden medet senden ilahî
Ki sensin padişahlar padişahı

²⁹⁴ “De ki (Allah şöyle buyuruyor): “Ey kendi aleyhlerine olarak gûnahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” Zümer: 39/53.

Şefî'i ola mahşerde Ahmed
İçüre havz-ı kevserden Muhammed

İşiddürme bize gıybet bühtânı
İşiddür kavlı-i Ku'rân sünnetânı

Atamıza anamıza ver necâtı
Huda fazlıyla versün nâ'imâtı

15^b Bedir kazâsına inen melekler
Kerem kıl bu katinaya insün anlar

Nebîler kuvvetine eyle mazhar
Velîler himmeti olsun beraber

Okuyanı dinleyeni yazanı
Sen kerem kıl yarlığa bu kulları

Bu du'alar irmekîçün hazerata
Okuyalım canı dilden Fâtiha²⁹⁵

İlahî²⁹⁶

İlahî cennetleriñe
Varanlardan eyle bizi
Cennette dîdarıñı
Görenlerden eyle bizi

²⁹⁵ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü dua-nâmedir. Nazım şekli mesnevidir. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

²⁹⁶ Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Tatcı, IV, 185-186.

Mahşer halkı olur hayran
 Yanar yürekleri biryân
 ‘Arşın görsün iden seyran²⁹⁷
 Mü’minlerden eyle bizi

Ya hayyu ya gayyumu es samed
 Kalmışlara eyle meded
 Ol cennet evine ilet
 Kalanlardan eyle bizi

Giçelüm dünya haline
 Çalışalım hak yoluna
 Kitabını sağ eline
 Alanlardan eyle bizi

Mü’minler rahmeti bula
 Münâfıklar şöyle kala
Yûnus ider doğru yola
 Varanlardan eyle bizi.²⁹⁸

16^a İlahî her işim kıldın müretteb²⁹⁹
 Güzel ef’alim ilhâmınadır hep
 Bu hoş hulkum sendendir eya Rab
 Saña bin hamd ü şükr olsun ilahî

İlahî sensin evvel hem de âhir
 İki ‘âlemde bâtında hem de zâhir
 Seni tevhid eder cümle mezâhir
 Sana bin hamd ü şükr olsun ilahî

²⁹⁷ Cönkte mısra “*Arşın görsün seyran iden*” şeklinde yazılmıştır. Kafiye gereği takdim-tehir yapılmıştır.

²⁹⁸ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

²⁹⁹ Burada yer alan üç dörtlük 1^b varağında kayıtlı “*Saña bin hamd ü şükr olsun ilâhî*” nakaratlı şiirin devamıdır. Varakların yanlış tertip edilmesi nedeniyle burada yer almaktadır. Bu nedenle tür ve şekil bilgisi 197 numaralı dipnotta verilmiştir.

İlahî dil seni can içre bulsun
 Şuhud-i vahdetin hamrıyla dolsun
 Saña her demde **Hakkı** şâkir olsun
 Sana bin hamd ü şükr olsun ilahî

Pendnâme-i Hakkı Efendi³⁰⁰

Gel ey ruh-i revanım söz tut
 Nefs-i candır inan söz tut
 Odur nutk u beyân söz tut
 Hemân söz tut hemân [söz] tut

Teveccüh kıl hidâyet bul
 Tevekkül kıl himâyet bul
 Ve teslim ol 'inâyet bul
 Hemân söz tut hemân söz tut

Sakın bir şey murâd itme
 Ne olduysa 'inad itme
 Kabul et 'aksine gitme
 Hemân söz tut hemân söz tut

Bu benlikten 'ubur eyle
 Ve tefvîz-i ümmet eyle
 Ve razı ol huzûr eyle
 Hemân söz tut hemân söz tut

16^b Her emr-i hakka hürmet kıl
 Ve cümle halka şefkat kıl
 Bir emrine hizmet kıl
 Hemân söz tut hemân söz tut

³⁰⁰ Bu şiir Numan Külekçi ve Turgut Karabey tarafından hazırlanan Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya ait *Divan*'da kayıtlıdır. Bk. Külekçi, Karabey, 107-109.

Kelâmında dimiş Allah
 Hadîsinde dimiş Habibullah
 Mutî' ol söyle eyvallah
 Hemân söz tut hemân söz tut

O söz ki Hakka layıktır
 Dahi 'akla muvâfıktır
 Ol nutkı tut ki fâyıktır
 Hemân söz tut hemân söz tut

Eğer تنها kalursan hoş
 Huzur-ı Hakkı bulursan hoş
 Çü halk içre olursan hoş
 Heman söz tut heman söz tut

Eğer ülfet bulam dersen
 Güzel huylu olam dersen
 Ve hizmetlü olam dersen
 Heman söz tut heman söz tut

Çün söz tutmaktır devlet
 Sa'âdet 'izzeti rağbet
 Ve rahat ve nimet ve lezzet
 Heman söz tut heman söz tut

Kimin tutsan sözün asân
 Sever cândan seni her an
 Söyle hak için ey cân
 Hemân söz tut hemân söz tut

17^a Hemân söz dinle kem alma
 Bu tedbîre gelesen kalma

Güzel pendî yere salma
Hemân söz tut hemân söz tut

Güzel söz tut muhabbet bul
Mülayim söyle refet bul
Göñüller yap meveddet bul
Hemân söz tut hemân söz tut

Ulumi konduran sözdür
Kulûba indüren sözdür
Göñülleri döndüren sözdür
Hemân söz tut hemân söz tut

Derun-i dilde cândır söz
Ve canlara da dermandır söz
Nihân fikr ü 'ayandır söz
Hemân söz tut hemân söz tut

Söz insanın özidir bil
Odur mevlüd-i han ve dil
Anı red itme ey mukbil
Hemân söz tut hemân söz tut

Kalemdir dil yazan hakdır
Edeb söz tutmak ancak
Sözden şân tutukmakdır
Hemân söz tut hemân söz tut

Kamuyı söyleden birdür
Bu dillerden o muhbîrdür
Haber ol kim bu bir sırdur
Hemân söz tut hemân söz tut³⁰¹

³⁰¹ Şiirde başlık Pendnâme-i Hakkı Efendi'dir. Nazım türü pend-nâmedir. Murabba şeklinde yazılmıştır. Aruzun mefâilün mefâilün kalıbı ile yazılmıştır.

17^b İlahî

Utan Allahdan ey gâfil
 Ki eyledi seni 'akîl
 İlim kesb it olma câhil
 Gel imdi tövbeye gel gel

Bu dünya fânidür fânî
 Cânı dane virdi cânı
 Rabbümüzdür kerem kânî
 Gel imdi tövbeye gel gel

Nice bir nefse taparsın
 Viran dünyâyı yaparsın
 Kabirden 'üryan koparsın
 Gel imdi tövbeye gel gel

Haşr ola cümle halâyık
 Kimi serhoş kimi ayık
 Ne var imiş Hakka lâyıık
 Gel imdi tövbeye gel gel

Bir gün ola ki ölesin
 İdücekin heb bulasın
 Ya ağlaya ya gülesin
 Gel imdi tövbeye gel gel

İdersin dürlü 'isyânı
 Sevindürürsin şeytanı
 Fikr eyle nâr-ı mizânı
 Gel imdi tövbeye gel gel

Diyi hazreti yaradan
 İndürdi sizlere kuran
 Bulur tâibler gufran
 Gel imdi tövbeye gel gel³⁰²

İlahî

18^a Gelin idelim her subh şam
 Lâ ilâhe illallâhu
 Ey hâlığı ey râzığı lâ yenâm
 Lâ ilâhe illallâhu

Mahşerde derdiñe dermân
 Andan ola saña bana amân
 Şevkile diyin her zamân
 Lâ ilâhe illallâhu

Vallah cümlemiz ölürüz
 Kara toprakda çürürüz
 Biz diyelüm gece gündüz
 Lâ ilâhe illallâhu

Kulun göñlü arü gerek
 Da'im ahile zar u gerek
 Dilinde her dem cârî gerek
 Lâ ilâhe illallâhu

Gelün ey mümin kardeşler
 Atalum şeytâna daşlar
 Tesbih ider tağlar daşlar ağaclar
 Lâ ilâhe illallâhu

³⁰² Şiirin başlığı İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Müminlerin imânıdır
 Dertlülerin dermanudur
 Heb sözlerin sultanıdır
 Lâ ilâhe illallâhu

Mümine ruz-i kıyamet
 Bitürür haktan ‘inâyet
 Habibullahtır şefâ‘at
*Yitür*³⁰³ Lâ ilâhe illallâhu

Cânun cennete uçurur
 Ab u kevserden içürür
18^b Sırâtdan asân geçürür
 Lâ ilâhe illallâhu

Gıybetten sakla di[[l]üñi
 Harâmdan arî eyle elüñi
 Da’im vîrd eyle sözüñi
 Lâ ilâhe illallâhu

Günâhların itürür
 Heb murâdıña yitürür
 Yarın cennete götürür
*Lafz-ı*³⁰⁴ Lâ ilâhe illallâhu

Anı el-Hâk söyledi Mansûr
 Vâsıl oldu Hakka mesrûr
 İder her ‘aybını mağfur
Lafz-ı Lâ ilâhe illallâhu

³⁰³ Terennüm dolayısıyla “*Yitür*” ifadesi doldurulmuştur.

³⁰⁴ Terennüm dolayısıyla “*Lafz-ı*” ifadesi bu sonraki üç dörtlükte doldurulmuştur.

Şeytânın şerrini yıkar
 Leşkerini oda yakar
 Bir kuş olur ‘arşa çıkar
Lafz-ı Lâ ilâhe illallâhu

Muhammedin ruhına selâm
 Gündürelüm ‘alî’ d-devam
 Kelâmlar kavzıña kelâm
Lafz-ı Lâ ilâhe illallâhu

Fakîr gel nefsüne uyma
 Harıs oduna düşüp yanma
 Ölünce dilinden koyma
*Lafz-ı Lâ ilâhe illallâhu*³⁰⁵

İlahî³⁰⁶

Senün ‘aşkun kamû derde devâdır ya Resûlallâh
 Senün yüzün gören gözlere ziyâdur ya Resûlallâh

19^a Yidi üzgar yidi yıldız seni gözler gece gündüz
 Señin sözünden özge söz hatâdır ya Resûlallâh

Yoğ iken ‘âlem ol var idi seni yoktan ol var eyledi
 Nişan etti saña ol dizdar eyledi ki sensin ya Resûlallâh

Seniñdür tacı hü ‘izzet sen oldun ‘âleme rahmet
 Senin üçün hurî cennet olupdur ya Resûlallâh

³⁰⁵ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Ölçüde birlik yoktur.

³⁰⁶ Bu şiir Mustafa Çıpan’ın Şeyyad Hamza ile ilgili makalesinde maklesinde yer almaktadır. Bk. Mustafa Çıpan, “Şeyyad Hamza’nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti, Kasidesinin İncelenmesi ve On İkinci Beytinin Şerhi”, *Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi* (700. Yıl Konya Özel Sayısı I), Konya Mayıs 1998, 354.

Ne kim var getürüp iller seniñ fazlını disin bu diller
Seni vâsf edemez bu diller kemâlin ya Resûlallâh

Zihî gönül seni sevdi zihî cân kim sana irdi
Zihî göz kim seni gördi cemâlin ya Resûlallâh

Bu yana nice durdum ol nübüvvet nûrunu gördüm
Seniñ eşigiñe sürdüm yüzümü ya Resûlallâh

Yüzi kara günâhkâram ki nefsi elinden ahkâram
Lakîn ‘âşıkı şanı hem zâram saña ben ya Resûlallâh

Bu ben karavaşuña ey cân etmedüz sehvile ‘isyan
19^b Dilerim derdime derman olasın ya Resûlallâh³⁰⁷

İlahî

Hak buyurduğı ‘ibâdı
Duyan Muhammed değil mi
Al yeşil kubbe içinde
Yatan Muhammed değil mi

Örtüsi al yeşil perde
İbrahim Halili zânda
Hak buyurduğı yirde
Yatan Muhammed değil mi

Ali Hamzada er idi
Ömer Osman da yâr idi
İslâm dininiñ kilidi
Açan Muhammed değil mi

³⁰⁷ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü na’ttır. Kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Aruzun mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün kalıbıyla yazılmıştır. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

Düşenbe gecesiydi
 Anda al yeşil nûr indi
 Hak buyurdu hülle giydi³⁰⁸
 Giyen Muhammed değil mi

Yûnus ider ya Rab yak çırağı
 Yakın idersin ırakı
 Cennetten çıkan Burakı
 Binen Muhammed değil mi³⁰⁹

İlahî³¹⁰

‘Asîyam yüzüm karasın
 Sil Muhammed Mustafa
 Asiler derdine derman
 Kıl Muhammed Mustafa

Ol günâh ki işledim ben
 Anı kimse itmedi hem
 Yazılı defter içinde hem
 Senden medet Muhammet Mustafa³¹¹

20^a İlahî³¹²

Bu fenadan gider oldum
 Yaranlara selâm olsun
 ‘Acep hâli nola diyü
 Soranlara selâm olsun

³⁰⁸ Cönkte “*giyindi*” şeklindedir. Vezin gereği “*giydi*”olarak düzeltilmiştir.

³⁰⁹ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahidir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

³¹⁰ Burada yer alan Muhammed Mustafa redifli iki dörtlük 2a varağında yer alan şiirin ilk iki dörtlүğüdür. Varakların yanlış tertip edilmesi nedeniyle burada yer almaktadır.

³¹¹ Başlık İlahî’dir. Nazım türü şefaât-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

³¹² Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Külliyyâtı*’nda yer almaktadır. Bk. Tatcı, I, 254.

Çıka cânım ‘azâbıla
 Dünya malı şöyle kala
 Donlarımı adâbıla
 Soyanlara selam olsun

Dürlü donlarımı soyup
 Teneşür üstüne koyup
 İssi sovk sular döküp
 Yuyanlara selâm olsun

Düzüşdiler kastımıza
 Yitmedik dostumuza
 Namâz için üstümüze
 Duranlara selâm olsun

Bizim ile gelen gelsün
 Bu fenada kalan kalsun
 Ahiret hakkı helâl olsun
 Diyenlere selâm olsun

Yûnus Emrem söyler sözi

‘Âşık olan yanar özi
 Bilmeyenler bilsün bizi
 Bilenlere selâm olsun³¹³

İlahî

Âlâ ey cânımın canı
 Şefâ‘at ya Resûlallâh
 Nebiler şahı sultanı
 Şefâ‘at ya Resûlallâh

³¹³ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

20^b İslâm ışığın sensin
 Habibü'l-âlemin sensin
 Şefiü'l-müznibin sensin
 Şefâ'at ya Resûlallâh

Resul-i müctebâ sensin
 Mutahhar mürtezâ sensin
 Göñüllere şefâ'at sensin
 Şefâ'at ya Resûlallâh

Hayalın gönlüme mihmân
 Visâlün derdime dermân
 Bu cânım yoluna kurban
 Şefâ'at ya Resûlallâh

Kamu 'âlem seni söyler
 Kemâllerin cümle şerh eyler
 Seni vasf idemez diller
 Şefâ'at ya Resûlallâh

Yüzi kara günahkaram
 Velâkin 'âşık-ı zâram
 Şefâ'at senden umaram
 Şefâ'at ya Resûlallâh

Dilerem ki sana varam
 Ol görkili yüzün görem
 Ayağın turabı yüzüme sürem
 Şefâ'at ya Resûlallâh³¹⁴

³¹⁴ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü şefaât-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur. Bu şiirin varyantı 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte 6^b varağında kayıtlıdır.

İlahî

Seherde bir nida gelmişdi
Medet kıl ya kadir Allah
Vücûdumı kana virdi
Medet kıl ya Mukim Allah

21^a Derdim bahri mevc oldu
Vücûdum mülki gark oldu
Ömrüm pes ahire irdi
Medet kıl ya ‘Azîm Allah

Günahım elüme aldım
Kapuña yalvarı geldim
Bugün eksikliğim bildim
Medet kıl ya ‘Alîm Allah

Sakkalım ağ yüzüm kara
Yiter yüreğimdeki yara
Yine senden olur çare
Medet kıl ya Hakîm Allah

Yüzüm karasın ağ eyle
Cehennemden ırağ eyle
Cinanında turağ eyle
Medet kıl ya Kerîm Allah

Dembedem bîçâre ağlar
Yüregın derdiyle tağlar
Umudın rahmete bağlar
Medet kıl Rahîm Allah³¹⁵

³¹⁵ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü münâcâttır. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

İlahî

Yüzüm karasına bakma
Suçum affeyle sultânım
Cehennem nârına yakma
Suçum afv eyle sultânım

Ölem bir gün girem sine
Kerem senden ola yine
Habîbin yüzi suyına
Suçum afv eyle sultânım

21^b Hevâ-yı nefsi hem de şeytânı
Koma kim aldamaya beni
İrişdir derde dermânı
Suçum afv eyle sultânım

Yüzüm karasını bildim
Baş açup zarılık kıldım
Dönüp dergâha yüz urdum
Suçum afv eyle sultânım

Şu dünyaya gönül verdim
Ne başardım neye irdim
Kapuna yalvarı geldim
Suçum afv eyle sultânım³¹⁶

³¹⁶ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

İlahî³¹⁷

Hor bakmasun gözün toprağa
Toprakta neler yatur
Âdem oğlanlarından
Yüz bin peygamber yatur

Cennette buğdayı yiyen
Hakka oldur öñde zikr iden
Evvel oldur dünyaya gelen
Atamız Âdem peygamber yatur

Arkasıyla kum çeken
Gözyaşıyla yoğuran
Ka'beye bina vuran
Halil İbrahim yatur

Tenini kurtlar yiyen
Döşek içinde kalan
Belâya sabr iden
Eyyûp peygamber yatur

22^a 'Asâsın ejdeha iden
Deryâları yol iden
Fir'avnu helâk iden
Mûsâ peygamber yatur

Kuyuda pinhân olan
Bezirgân kul olan
Mısıra sultân olan
Yusuf peygamber yatur

³¹⁷ Bu şiir M. Fatih Köksal'ın makalesinde yer almaktadır. Bk. M. Fatih Köksal, "Şiir Mecmûaları ve Cönklerde Yunus", *Yunus Emre Kitabı*, (Ed. O. Kemal Tavukçu), Akçağ Yayınevi, Ankara 2017, 191-192.

Balık karnında yatan
 Deryaları seyr iden
 Anda hikmetler gören
 Yûnus peygamber yatur

Ol Allâhın habîbi
 Ol dertlülerin tabîbi
 Cebra'ilin sevdüğü
 Server Muhammed yatur

Ata ana gülleri
 Kuran okur dilleri
 Fatımanın oğulları
 Hasan ile Hüseyin yatur

Yûnus dir bunda durmazam
 Gidüp girü gelmezem
 Bundan artuk bilmezem
 Yüz bin peygamber yatur³¹⁸

İlahî³¹⁹

Kim umar senden vefâ
 Yalan dünya değil misin
 Ol Muhammed Mustafayı
 Alan [dünya] değil misin

22^b Yiri hey bîvefâ yiri³²⁰
 Sensin hod bir köhne karı

³¹⁸ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Ölçüde birlik yoktur. Bu şiirin varyantı 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte 17^b varağında kayıtlıdır.

³¹⁹ Bu şiir Mehmed Gülşen tarafından kaleme alınan *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyi* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Mehmed Gülşen, *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyi*, Matbaa-yı Bahriye, İstanbul 1338/1922, 109.

³²⁰ Yürü.

Nice bin kiřiden geri
Kalan dünya değil misin

Kast idüp halkın özüne
Toprak dolduran gözüne
Ehl-i gafletin yüzüne
Gülen dünyâ değil misin

İřin gücün daim yalan
Çok kiřiden geri kalan
Nice kerre boşanuban,
Dolan dünyâ değil misin

Kimisini yalan idüp
Kimisini nâlan idüp
Ahir kâri 'üryan idüp
Soyan dünyâ değil misin

Eğer şâhı eğer gedâ
Her kiřiyi salan derde
Kimse mekân tutmaz sende
Vîrân dünya değil misin

Beze kendi özün beze
Halık-ı 'âlem senden bize
Hafızı bir kefin beze
Saran dünya değil misin³²¹

³²¹ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

İlahî ³²²

Ya Rab sensin Settarü'l-'uyub
Senden dilerem ümmetim
Ya Hayyu ya Gaffaru'z-zünub
Senden dilerem ümmetim

23^a Bu dem münâcat eyleyüp
Bin dürlü hâcet eyleyüp
Özüm melâmet eyleyüp
Senden dilerem ümmetim

Yüce kıldım himmetimi
Ki kurtaram ümmetimi
Esirgegil ben yetîmi
Senden dilerem ümmetim

Atam anam istemezem
Dünya kaygusın yimezem
Ümmetim anda komazam
Senden dilerem ümmetim

Yüzümi yere uruban
Kapunda togri duruban
Şükrâne cânım verüban
Senden dilerem ümmetim

Bu dem toğdum anadan
Giçtim bu fâni hâneden
El yumuşam virânen
Senden dilerem ümmetim

³²² Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Tatcı, IV, 190-192.

Kabirden başım kalduram
 Gözüm yaşıyla dolduram
 Ahım cihâna bildürem
 Senden dilerem ümmetim

Ümmetimçün gelmişem
 Himmetimi yüce kılmışam
 Başım kapuña koymışam
 Senden dilerem ümmetim

23^b Gelmişemdür uçmağışün
 Hûrîlere kuçmağışün
 Şol bir avuç toprağışün
 Senden dilerem ümmetim

Adım Muhammed viresen
 Derdimi yine sen bilesen
 İn'am-u ihsân kılasan
 Senden dilerem ümmetim

Katlandım ümmet gücüne
 Bakmadım ayruk ucuna
 Kalmağıl ümmet suçuna
 Senden dilerem ümmetim

Ol Tur-i Sina hakkıyçun
 Mekke Medîne hakkıyçun
 Şehr-i Medîne hakkıyçun
 Senden dilerem ümmetim

Sensin Ehad sensin Samed
 İhsânına yoktur 'aded

Biz kuluña irgür medet
Senden dilerem ümmetim³²³

Lutf idüben nider Hûda³²⁴
Ümmetiñe sen ne istedin didi Hûda
Virdim bu dem saña kıldım ‘atâ
Saña bağışladım ümmetini

Ümmetini benden diledin
Himmet kılıcın beliñe bağladın
Muştuluğ olsun idün
Saña bağışladım ümmetini

24ª Kaldır başını ey Habîb
Dertlülere sensün tabîb
‘Âsilere sensin şefî‘i
Saña bağışladım ümmetini

Adıñı Ahmed virmişem
Şeytânı senden sürmişem
Küffarı heb fidâ kılmışam
Saña bağışladım ümmetini

Dertlülere virdim devâ
Hâcetini kıldım revâ
Dostum Habîbim Mustafa
Bağışladım saña ümmetini

³²³ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü münâcâttır. Nazım şekli mütekerrir murabbadır. Aruzun müstef’ilün müstef’ilün kalıbıyla yazılmıştır. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

³²⁴ Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Tatcı, IV, 192-194.

Döndür yüzüñi ‘arşuma
 Döşendi döşek karşıma
 Gel beri tura karşıma
 Bağışladım saña ümmetiñi³²⁵

İlahî

İlahî iptida eyyâm
 Münâcat-ı kerem eyle
 Muhammed nebîler şâhı
 Salât ile selam eyle

Medyun olan müminân
 Esir olan müslimân
 Mahbûs olan mazlûmân
 ‘Înayetle halâs eyle

Hanife mezhebi üzre
 Muhammedin dini üzre
 ‘Înayed-i ashâbi üzre
 Tarîkim müstakîm eyle

24^b Tevablı olan akvalı
 Hayr olan eşgalı
 Emr ittiğın ef’alı
 İşlemesin nasîb eyle

Kaza senden irişende
 Bu sinem hasta düşende
 Ecel yaprağı düşende
 Resmimi sa’îd eyle

³²⁵ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Şekil ve ölçü belirsizdir.

Dahi hüccacı guzzâta
 Hem mûmîn mûminâta
 Dahi ahya-ı validâta
 Bu cümleye rahmet eyle

Cihani dost idüp gezdüm
 ‘İlim bildim yazı yazdım
 Cehâlette belki azdım
 Ahirimi hayr eyle

Padişahi halîfeye
 Vüzera-yı vükelâya
 Hem ‘â[ğ]yarı hükemâya
 Bu cümleye imdâd eyle

Bana erişti hem ecel
 Saña kıldım biraz ‘amel
 Dilerem senden ya fi‘âl
 ‘Âmelimi sâlih eyle

Korku düşer canıma
 Şeytân gelende yanıma
 Kast idende imânıma
 Ol vakitte baña imdâd eyle

25ª Hâlıkım sensin ya Mennân
 Râzıkım sensin ya Hannân
 Matlûbum sensin ya Subhân
 Maksudıma nâ’il eyle

Ulema’ı sulehâya
 Valideyni akrabaya

Dahi üstâd-ı ‘uzemâyâ
Bu cümleye rahmet eyle

Şerikin nazırın yokdur
‘Ata u ihsânın çokdur
Bu kulundan edna yokdur
Kıyamette ‘âlâ eyle

Münâcatım budur benim
Sıklete düşücek cânım
Saña emanet imânım
Huzûrunda mahfûz eyle

Bunca ‘ömür virdin baña
‘İbadet eyledim saña
Belki kusur itdim saña
Noksanıyla kabul eyle

Salât ile selam sahâbeye
Hem dahi al u ednâyâ
Veli sa’ir enbiyâyâ
Bu cümlesine isâl eyle

Evvel ahir bir hâlıksın
Cümle senâyâ lâıyksın
Cümle mahlûka nâzırsın
Bu cümle nâsa nazar eyle

25^b Ma’ nâ târîkin elden
Çıkar elfâzı dilden
Men’ itdügün ef’âlden
Bu abduñı berî eyle

‘İbâdet tarîkin aldım
 Dün ü gün ben namâz kıldım
 Ramazânda sâ'im oldum
 Dergâhında kabul eyle³²⁶

İlahî

Kara toprak örter tenim
 Komazımış ecel beni
 Nasıl olur benim hâlim
 Komazımış ecel beni

Karlı dağlar aşar isem
 Gurbet ile düşer isem
 Dahi bin yıl yaşar isem
 Komazımış ecel beni

Her ne kadar kaçarısam
 Kuş oluban uçarısam
 Yedi deryâ giçerisem
 Komazımış ecel beni

Kanda yürür isem bile
 O da yürür benim ile
 Kastı budur cânım ele
 Komazımış ecel beni

Eğer Muhammede varur isem
 Hakkın nûrun görür isem
 Yir altına girür isem
 Komazımış ecel beni³²⁷

³²⁶ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü münâcâttır. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

³²⁷ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

26^a İlahî

İmânın var imiş yetmiş budağı
 ‘Alâsıdır Lâ ilâhe illallah
 Şübhe yoktur cennet anın durağı
 Her kim dirse Lâ ilâhe illallah

Allah hitâb edüp didi ya Mûsâ
 Yirler gökler ne kim var ise
 Eğer cümle terazuya koyulsa
 Cümleden ağır gele Lâ ilâhe illallah

Müm’in olan bunu da’im zikr ide
 Gice gündüz Allaha niyâz ide
 Kebâ’ir dört bin günahı gide
 Her kim dirse Lâ ilâhe illallah

Ashâb su’âl edüp didi ya Resul
 Dört bin günahı yoğ ise ne ki der
 Cevab virüb didi gonşusundan gider
 Her [kim] dirse Lâ ilâhe illallah

Gelin vîrd idelim dillere
 Bu bir ihsândır kullara
 Yarın kabirde karanu³²⁸ ola nûr ola
 Her [kim] dirse Lâ ilâhe illallah³²⁹

³²⁸ Karaku: Karanu

³²⁹ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4+3 11 hecelidir. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

İlahî

Kulûbda kalmadı şefkat

Nifâk özde durur ülfet

Virildi kâfire fırsat

Bilün ahir zamân oldu

Muallimler olup cahil

Cihânda kalmadı kâmil

Tükendi ‘âlim fâzıl

Bilün ahir zamân oldu³³⁰

26^b Fesad ile tolub azmân

Zelâl ile ide tuğyan

Gedâ ile tolub belden

Bilün ahir zamân oldu³³¹

Harâmı anla ider hâci

Riyanın hıllını râci

Hûdanın afvını raci

Bilün ahir zaman oldu³³²

Tâlihîm şol hedde durur kim her işim bozgun düşer³³³

Bülbüle kursam duzağı içine kuzgun düşer

Ehlile söyleş kelâmı ehil olan ‘âr eylemez

Câhile yüz bin kelâmı söyleyen hiç kâr eylemez

Câhilin ‘âlim yanında sözünün mikdarı yok

Kendi merkep giydigi çul başının yuları yok

³³⁰ Cönkte, “*Bilün zamân ahir zamân oldu*” şeklindedir. Vezin gereği zaman sözcüğü metinde yazılmamıştır.

³³¹ Cönkte, “*Bilün zamân ahir zamân oldu*” şeklindedir. Vezin gereği zaman sözcüğü metinde yazılmamıştır.

³³² Cönkte, “*Bilün zamân ahir zamân oldu*” şeklindedir. Vezin gereği zaman sözcüğü metinde yazılmamıştır. Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir.

³³³ Bu ve sonraki üç beyit atasözlerinden oluşan, şekil ve muhteva bakımından müstakil beyitlerdir.

Câhil ile sohbet itmek kati ‘ârdur bilene
Zîrâ söyler câhil anı her ne gelse diline

Bir perî didi ki püşmân olursın
Sanma ki murada irmez
Vücudun şehrine sultan olursın
Zalîmin zulmüne Hak râzı olmaz
27^a Zârın açma haktan gayrı yirde
Herkesin ittigi yanına kalmaz
Sabr idersen Eyyûp misali derde
Mazlumun ahı da kalır mı yirde
İste murâdını Hüdâdan
Yûnus dir virdin olsun ya Ganî³³⁴

Vakit gelüb va‘dem tolıcak
Ay vay benim hâlim nola
‘Âkıl bir gün gel olıcak
Ay vay benim hâlim nola

Azığım yok yolum uzun
Yüküm ağır kendim yayak
Düştüm yoldaşımdan ırak
Ay vay benim hâlim nola

Varıp menzîle iricek
Şol kara yire giricek
Yalañuz anda durıcak
Ay vay benim hâlim nola

³³⁴ Şiir başlıksızdır. Şiirde muhteva ve şekil bütünlüğü yoktur.

Yerim yurdum kabir olıcak
 Üstüme toprak tolıcak
 Sorucu melek gelicek
 Ay vay benim hâlim nola

Melek benden su'âl kıla
 Na'rasından yir yarıla
 Cevab gelmese dile
 Ay vay benim hâlim nola

İsrâfil sûri çalıcak
 Cümle halk dirilicek
 27^b Sırât mîzân kurulıcak
 Ay vay benim hâlim nola

Amellerim ola zâhir
 Meydana gele heb hâzır
 Günahım gelürse ağır
 Ay vay benim hâlim nola

Günâhım çokdur çağlaram
 Umudum hakka bağlaram
 Ben ol gün içün ağlaram
 Ay vay benim hâlim nola

Miskinem çokdur günahım
 Gice gündüz artar ahım
 'Afv eylemezse Allahım
 Ay vay benim hâlim nola³³⁵

³³⁵ Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

İlahî

Vücudun hoş 'imaretdür
Harâb olmak ne müşküldür
Çürüyüben yir altında
Turâb olmak ne müşküldür

Dutmaz olur dutan eller
Lâl olur söyleyen diller
Ol yüce köşkler saraylar
Virân olmak ne müşküldür

Kurulur mîzân terazi
Hüdâ kendi olur gâzî
Sürerler mahşere bizi
Hisab virmek ne müşküldür

Halayık zümresinde
Başda biyin kaynayanda
28^a Muhammed meclisinden
Ayrı düşmek ne müşküldür

Huriler cennet içinde
'Anber kokar saçında
Mahşer halkın içinde
Rüsvay olmak ne müşküldür

Peygamber ümmetin seçüp
Sancağı altına giçüp
Sırât köprüsünü giçüp
Girü kalmak ne müşküldür

Halâyıklar cennete girince
 Hakkın cemâlin görünce
 Hûrîler koyub dirince
 Mahrûm olmak ne müşküldür³³⁶

2.2. CÖNK 06 MİL YZ CÖNK 333

1^a

Beni âbid gördükte
 Bismillahirrahmanirrahim
 Elhamdü lillâhillezî halekanî ve halekake ve kadderahû menâzileke ve ce‘aleke
 âyeten li’l-‘Âlemîn³³⁷

Muhammediye 1274

Şol dünyânın ahirine
 Mehr-i zamân gelecekdir
 İnânmayın fâni dünyâya
 Gelenler hep ölecektir

Havalandı göñül kuşu
 Seyr eyledi tağı taşı
 Cehennemde şol üç kişi
 Çıkmayub yanacaktır

Üç kimse ölürüm dimez
 Malınuñ hesabıñ bilmez
 Biri riya biri hemmân
 Biri cellâd olacaktır

³³⁶ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Vezne uymayan mısralar mevcuttur. Bu şiirin varyantı 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte 6^a varağında kayıtlıdır.

³³⁷ Metinde Arapça bir dua yer almaktadır: “Ey benim meleklerim şahit olun ki muhakkak ben işte bu kulumu cehennemden azad ettim.”

Kılın namâzı vaktinde
 Olasınız firdevs bağında
 Yarın hak divânında
 Ayak duracaktır

Kılın namâzı geç komayın
 Dünyâda kaluruz dimeyin
 Sakıñ harâm yimeyin
 Elbet kıyamet olacaktır

‘Ameli olanlar eyü
 1^b ‘Amelsizin başı kayu
 Kulum ne getürdin deyü
 Su’aller soracaktır³³⁸
 Temmet

İlahî Şerîf

Cehennem ehlinden haber sorarsan
 Yanarlar yanarlar hem ağlaşırlar
 Adı güzel Muhammediñ adını
 Anarlar anarlar hem ağlaşırlar

Cehenneme inan kır balda ilen
 Kâh başı kâh ayağı üzere döner
 Bir vaktin terk iden seksen bin yıl
 Cehennem dibinde Hannân kuyusu

Anda varanların başı kayusu
 Yetmiş yıllık yoldan yakar ateşi
 Yanub yanub kara kömür olmuşlar
 Cehennem dibinde karar kılmışlar

³³⁸ Şiirin başlığı Muhammediye’dir. Nazım şekli ilahidir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Kabir ‘azabına giryân olmuşlar
 Zebâniler elinde hayrân olmuşlar
 Tamu kapusına giryân olmuşlar
 Kimisi segirdir kimisi emekleye

Anam gelür deyü yollarda
 Uçmak kapusunda şol oğlancıklar
 Kimisi elinde şerbet getirür
 Babam gelür deyü yollarda oturur³³⁹

2^a Her seherde feryâd idüp ötersin³⁴⁰
 Ötme bülbül ötme bağrım delindi
 Şimdi gurbetlik elinde gidersin
 Ötme bülbül ötme bağrım delindi

Feryadın deldi dağile taşı
 Deryâ oldı akar gözümün yaşı
 Yakdı beni şol ölümün ateşi
 Ötme bülbül ötme bağrım delindi

Üstümüzden öte öte geçersin
 Benim eski yaralarım açarsın
 Seniñ hoş kanadın vardır uçarsın
 Ötme bülbül ötme bağrım delindi

Garib bülbül feryadın ‘arşa çıkdı
 Nice yanıkların bağrını yakdı
 Yohsa şahinim bunda yavrımı aldı
 Ötme bülbül ötme bağrım delindi

³³⁹ Şiirde başlık İlahî Şerif’tir. Nazım türü ilahidir. Şekil ve ölçü belirsizdir.

³⁴⁰ Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Tatcı, IV, 74-75.

Sen ötersin ben feryada doyamam
 Derdim çokdur kimselere diyemem
 Gözyaşından yollarım göremem
 Ötme bülbül ötme bağrım delindi

Gine arttı yüregimiñ yarası
 Ahım ile doldu yer gök arası
 Kara yerde yatır cânım pâresi
 Ötme bülbül ötme bağrım delindi

2^b Gine beni hasretile yandırdın
 Gözlerimin yaşın kana döndürdün
 Anaları oğullardan ayırdın
 Ötme bülbül ötme bağrım delindi³⁴¹
 Tamam
 1274

Gelin işidin hey kardaşlar Şama varalım
 Şamda olan makamları görelim
 Câmî Ümmiyyede namâz kılalım
 Ne güzel makamdır câmî Ümmiyye

Kırk penceresi var kibleye karşı
 Ayet ü hadisdir anıñ nakışı
 Onda namâz kılan Bilâl-i Habeşi
 Ne güzel makamdır câmî Ümmiyye

Seksen biñ ayaktır eni uzunı
 Bilmedim baharını güzünü
 Çıkar salâ virir Bilâl-i meyzini³⁴²
 Ne güzel makamdır camî Ümmiyye

³⁴¹ Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 6+5 11 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

³⁴² Müezzini.

Huddamları gelür elinde fener
 Seksen bin kandil içinde yanar
 Onda namâz kılan Hazreti Ömer
 Ne güzel makamdır camî Ümmiyye

Şâmın medhiñ ider bizim Muhammed
 Ya altında ya üstündedir cennet
 3^a Ben de varsam canıma minnet
 Ne güzel makamdır câmî Ümmiyye

...³⁴³
 Dört mezhebiñ mihrâbı anda hazır
 Anda namâz kılan hazreti Hızır
 Ne güzel makamdır câmî Ümmiyye

Beş minaresi var birisi kısa
 Seksen bin ayaktır çık basa basa
 Onda namâz kılan Hazreti 'İsa
 Ne güzel makamdır camî Ümmiyye

Derim bahsidir ki bir güle beñzer
 Açılmış lâl'e zünbüle beñzer
 Sanırım ki cennet-i âlâya benzer
 Ne güzel makamdır camî Ümmiyye³⁴⁴
 Tamam 1274

Tamam oldu yazının intihâsı
 Gerek oldu kâtibe şerbet pârası
 Temmet

³⁴³ Bu bentte bir mısra eksiktir. Cönkte de şiirin bulunduğu varakta bir satır boş bırakılmıştır.

³⁴⁴ Şiir başlıksızdır. Nazım türü methiyedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 6+5 11 hecelidir.

İlahî Şerif³⁴⁵

Gice gündüz kırk rek'at
On yedi farzı yirmi sünnet
Vitr-i vâcib üç rek'at
Dahi namâz sorar mısın

Kendümden hayran olurum
Farzı sünneti kılarım
3^b Bir yıllık namâz bilürüm
Dahi namâz sorar mısın

Biliriz farzı zekâtı
Bize farz olmuşdur
Yedi biñ beş yüz tahiyyât
Dahi namâz sorar mısın

Câm'ilerde olan imâm
Çok bu kadar bilmez kelâm
Dört bin altı yüz seksen selâm
Dahi namâz sorar mısın

Seksen altı bin yedi yüz
Altmış tekbir iderüz
Cümle denlü bilürüz
Dahi namâz sorar mısın

Elinde yazarsın yazı
Fark itmiş yazı kışı
Altı biñ doksan dört farzı
Dahi namâz sorar mısın

³⁴⁵ Bu şiir Abdurrahman Güzel tarafından hazırlanan *Kaygusuz Abdal Külliyyatı*'nda kayıtlıdır. Bk. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal Külliyyatı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2021, 848.

Anlara olan himmet
 Yedi biñ iki yüz sünnet
 Eydür Hûdaya minnet
 Dahî namâz sorar mısın

Dost eydür olduk insan
 Her demde iderdim noksan
 Vitri-i vacib bin seksen
 Dahî namâz sorar mısın³⁴⁶

Tamam 1274

Tamam oldu yazının intihâsı
 Gerek oldu kâtibe şerbet parası

Bu du‘âyı günde üç kerre okıya
 Allâhümmeğfirlî Zenbî ve Vassi‘lî fî Dârî ve Bârikî fî Rizkî³⁴⁷

4^a Şol cennetin ‘ırmakları
 Akar Allah deyü deyü
 Bakçasında bülbülleri
 Öter Allah deyü deyü³⁴⁸

Salınur tuba dalları
 Açılır taze gülleri
 Cennet bağının gülleri
 Kokar Allah deyü deyü

³⁴⁶ Şiir başlıksızdır. Nazım türü salat-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

³⁴⁷ Metinde Arapça bir dua mevcuttur: “Allah'ım günahımı mağfîret et, evimi bana genişlet, rızkımı bana mübârek kıl.”

³⁴⁸ Bu dördlüğün son iki mısraı cönkte ikinci dördlükten sonra yazılmıştır. Mısralar dördlüğü tamlamak için buraya alınmıştır.

Kimi yeyüb kimi içer
 Melekler hüller biçer
 İdris hüller diker
 Diker Allah deyü deyü

Nûrdan nûrludur yüzleri
 Misk-i ‘anber der sözleri
 Cennette huri kızları
 Bakar Allah deyü deyü

Yûnus dünyâ varına
 Koma yükün yarına
 ‘Âşıklar Hak dergâhına
 Gider Allah deyü deyü³⁴⁹

Tamam oldı yazının intihâsı
 Gerek oldi kâtibe şerbet parası
 Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah
 Tamam

İlahî

İşit imdi beynamâz olanıñ hâlini
 Ol yüce Allah ne dimiş
 Çıksın yerimden göğümden
 Gayrı Tanrı bulsun dimiş

Yumaz elini hem yüzünü
 Görür cehennem yolunu
 Ölümü hıznır ölümü
 Ko imânsız ölsün dimiş

³⁴⁹ Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur. Bu şiirin varyantı 668/1 numaralı cönkte 9^a varağında kayıtlıdır.

İnsan yaradıldın sende
 Yüz biñ la'net iner günde
 4^b Seksen biñ yıl cehennemde
 Yaksam gerek bilsün dimiş

Dünyâ yalan imiş yalan
 Cümle gider bunda kalan
 Beynamâz ile dost olan
 Beni düşman bilsün dimiş

Beynamâza virme selâm
 Yedügi giydügi harâm
 'Azab olur her sabâh ahşâm
 Ne çirkin yüzlüdür beynamâz

Beynamâzın eli ayağı sağ olsa
 Ve hem sakalı ak olsa
 Köpekler andan pâk olsa
 Hey ne mel'undur beynamâz

Beynamâz suretten beşer
 Şeytan kulağına işer
 Ölümi görünce şaşar
 Vay ne zalimdir beynamâz

Beynamâzı Allah sevmez
 Resûlun ümmeti olmaz
 Hiç cennet kokusu duymaz
 Hey ne kâfirdür beynamâz

Beynamâzdan murdar yokdur
 Eşek gibi karnı tokdur

Namâz yüreginde yokdur
Hey ne zâlimdür beynamâz

Sen zinhâr komşu olma
Etmegi gelür ise yeme
5^a Sen aña müsliman dime
Hey ne hınzırdır beynamâz

Elini yüzünü yumaz
Hem hiç sakalın taramaz
Hakkın bir işine yaramaz
Kara yüzlüdür beynamâz

Evi var mescid yanına
Yüzi yokdur hak divânında
Korlar kâfir mezarında
Hey ne kâfir dır beynamâz

Beynamâz ile oturma
Hasta oluşa hâlini sorma
Ölürse namâzın kılma
Hey ne zâlimdir beynamâz

Beynamâza virme kızın
Gice döner gündüzün
...³⁵⁰
...³⁵¹
...

Beynamâzın kızın alma
Günâhdur yasına dalma

³⁵⁰ Bu mısra eksiktir.

³⁵¹ Bu mısra eksiktir.

Kendini tamuya salma
Hey ne zâlimdür beynamâz

Tutmaz Resulün sözünü
Ursam çıkarsam gözünü
Sabâh olduğunu görür
...³⁵²

Yorganı başına burur
Yatır donuz gibi horlar
Kalkar köpek gibi hırlar
Vay ne donuzdur beynamâz³⁵³
Temmet 1274

Ey bülâder cümle kaç dersin kitâb
Cümle yüz dört eziyyet görme
On sahife Âdeme indi tamam
Elli Şite altmış oldu ey hümmâm

5^b Mûsâya Tevrat Zebûr Davuda
İncil İsaya Furkân Ahmede³⁵⁴

Bir kimse bu salavatı günde üç kerre okuya Delâil'ül Hayrat'ı hatm itmiş sakalı
ola

³⁵² Bu mısra eksiktir.

³⁵³ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü bînamaz-nâmedir. Destan şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur. Şiirde ilk dört bentten sonra ayak değişmektedir.

³⁵⁴ Başlık yoktur. Yalnızca üç beyit mevcuttur. Tür ve şekil belirsizdir.

Allâhümme salli alâ Seyyidinâ Muhammedin ve Âdeme ve Nûhin ve İbrâhîme ve Mûsâ ve İsâ ve mâ beynehumâ mine'n-nebiyyîne ve'l-mürselîn salavâtüllâhi ve selâmühû aleyhim ecma'in³⁵⁵ 1274

Kaside

es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Seyyidenâ Yâ Resûlallâh
 es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Nebiyyallâh
 es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Şefiyyallâh
 es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Şefî'a'l-Müznibîn
 es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Hayra Halkillâh
 es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Nûra Arşillâh
 es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Men Allemehullâh
 es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Men Şerrafehullâh
 es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Sâdika'l-Va'di'l-Emîn
 es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Rahmeten li'l-'Âlemîn
 6^a es-Salâtü ve's-Selâmü aleyke Yâ Seyyide'l-Evvelîne ve'l-Âhirîn³⁵⁶

İlahî Şerif

Vücudum hoş emanetdür
 Harab olmak ne müşküldür
 Çürüyüb kara yerlerde
 Türeb olmak ne müşküldür

Kurulur mizân terâzi
 Hak kendi olur kadı
 Sorarlar mahşerde bizi
 Zebânîler ne müşküldür

³⁵⁵ Metinde Arapça bir salavat yer almaktadır: “Hz.Muhammed'e (S.A.V.), Hz.Adem, Hz.Nuh, Hz.İbrahim, Hz.İsa (A.S.V.) ve bunların arasında (gelip geçmiş bütün) peygamberlere rahmet ihsan eyle.”

³⁵⁶ Başlık Kaside'dir. Arapça salavatlar yazılmıştır.

Tutmaz olur tutan eller
 Çürür kalur tatlu diller
 Şol nice köşkler saraylar
 Viran olmak ne müşküldür

Huriler cennet içinde
 Anberler kokar saçında
 Mahşer halkının içinde
 Rüzva³⁵⁷ olmak ne müşküldür

...³⁵⁸

...³⁵⁹

Muhammed meclisinde
 Ayrı düşmek ne müşküldür

Peygamberler ümmetini seçince
 Sancağı altına çekince
 Tıraz³⁶⁰ köbrüsünü gicince
 Girü kalmak ne müşküldür

...³⁶¹

Halayıklar cennete girince
 Cümle murada irince
 6^b Mahrum olmak ne müşküldür³⁶²
 Temmet tamam

³⁵⁷ Rüsva

³⁵⁸ Bu mısra eksiktir.

³⁵⁹ Bu mısra eksiktir.

³⁶⁰ Sırat.

³⁶¹ Bu mısra eksiktir.

³⁶² Şiirde başlık İlahî Şerif'tir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur. Bu şiirin varyantı 668/1 numaralı cönkte 27^b varağında kayıtlıdır.

İlahî

...³⁶³

...³⁶⁴

Alâ ey canımın canı
Şefâ'at ya Resûlullâh

Dilerim ben sana varam
Mübarek ravzanı görem
Eşiğine yüzüm sürem
Şefâ'at ya Resûlullâh

Mükerrerrem müctebâsın sen
Mah-ı mutahhar murtezasın sen
Gönülde safâsın sen
Şefâ'at ya Resûlullâh

Hakkı leyle'i mir'ac
Olursun 'âleme sertâc
Umaram senden gide muhtâc
Şefâ'at ya Resûlullâh

...³⁶⁵

...³⁶⁶

Şefâ'at mülkinün sadı
Şefâ'at ya Resûlullâh

Diyarım bağın terk itdim
Gönül evin virân itdim
Cihanda çok günah itdim
Şefâ'at ya Resûlullâh

³⁶³ Bu mısra eksiktir.

³⁶⁴ Bu mısra eksiktir.

³⁶⁵ Bu mısra eksiktir.

³⁶⁶ Bu mısra eksiktir.

Yüzüm kara günahkâram
 Velâkin ‘âşık-ı zarım
 Şefâ‘at senden umaram
 Şefâ‘at ya Resûlullâh

İlahî bizi hışım itme
 Bizi ‘asilere katma
 Cehennem narına yakma
 Şefâ‘at ya Resûlullâh ³⁶⁷
 Temmet tamam

7^a İlahî ³⁶⁸

Adım adım ilerü
 Üç beş adım içerü
 On sekiz bin hicâbın
 Gördüm bir ta[ğ] içinde
Yâ Hû Yâ Hû Yâ Men Hû
Leyse’l-Hâdî illâ Hû
Dünyâ Fânî Bâkî Hû
Lâ İlâhe illâ Hû ³⁶⁹

Vardım ilerü vardım
 Levhi elüme aldım
 Ayetlerin okudum
 Yazdım bir ta[ğ] içinde
Eyzan
 Kalbden büyük ta[ğ] olmaz
 Ol Allaha doyulmaz

³⁶⁷ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü şefaât-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

³⁶⁸ Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Tatcı, IV, 133-134.

³⁶⁹ Şiirde Arapça bir zikir mevcuttur.

Mevlâm sana kanılmaz
Gördüm bir ta[ğ] içinde

Eyzan

Gökler gibi gürlerdim
Sular gibi çaylardım³⁷⁰

Yerler gibi inlerdim
Aktım bir ta[ğ] içinde

Eyzan

Kalem aldım elime
Tevhid geldi dilime
Dizar³⁷¹ göründü gözüme

Gördim bir ta[ğ] içinde

Eyzan

Yunûs oldum gezerim

Mevlâm ile pazarım

Ben Mevlâmın dizarın³⁷²

Gördüm bir ta[ğ] içinde³⁷³

Yâ Hû Yâ Hû Yâ Men Hu

Leyse'l-Hâdî illâ Hû

Temmet tamam

İlahî Şerif³⁷⁴

Gerçi 'âşıklar sâlâ dinildi
Derdi olan gelsün derman buldum
Âh ile vâh ile cevân iderken
Cânımuñ içinde cânı buldum

³⁷⁰ Çağlardım.

³⁷¹ Dîdar.

³⁷² Dîdar.

³⁷³ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+3 7 hecelidir.

³⁷⁴ Bu şiir Abdullah Uğur tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde Emir Sultan mahlasıyla kayda geçirilmiştir. Bk. Abdullah Uğur, *Emîr Sultân Menâkıbnâmeleri ve Nimetullah'ın Menâkıb-ı Emîr Sultân Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (İstanbul 2013, 22.

...³⁷⁵

...³⁷⁶

Deryâyı nûş idüb kanmaz iken
‘Âşıkı kandıran ‘ummanı buldum

Açılmış dükkânlar kurulmuş pazar
Cânlar mezâd olmuş tellâlda gezer
Oturmuş ümmetin berâtın yazar
Cevâhir başı olan dükkânı buldum

7^b Şid der ki hoşça pazar itmiş
Erenler cem‘i olmuş karezler itmiş
Cümleñin maksudı bir dizar imiş
Hakka makbul ola sultanı buldum³⁷⁷
Tamam 1274

İlahî

Kalkın sabâhı kılalım
Rahmet deryasına dalalım
Mahşerde hazır bulalım
Kılın farz ile sünneti

Öylen ezanı okunur
Gökten melekler dökülür
Şeytân belı bükülür
Kılın farz ile sünneti

³⁷⁵ Dörtlükte bu mısra eksiktir.

³⁷⁶ Dörtlükte bu mısra eksiktir.

³⁷⁷ Şiirin başlığı İlahî Şerif’tir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 6+5 11 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

İkindiye olun hazır
 Kılın namâzı olun hazır
 Cehennemden cennet hazır
 Kılın farz ile sünneti

Ahşamı kılmazsan kalur
 Şeytân imânını alur
 Canın cehennemlik olur
 Kılın farz ile sünneti

Yatsuyu kıla yatasın
 Söyleme sözün hatasın
 Cennette nûra batasın
 Kılın farz ile sünneti³⁷⁸
 Temmet tamam
 1274

Du'a-yı Şerif

Allâhümme innî zalemtü nefsi zulmen kesîra ve lâ yeğfiru ez-zünûbe illâ ente
 feğfirlî mağfîraten min indik verhamnî inneke ente'l-Ğafûr er-Rahîm³⁷⁹

8^a Muhammediye

Gel ey ol akli avvare taleb kıl cennet'ül me'vâ
 'İbâdet kıl gel imdi sen dilersen cennet'ül me'vâ

Tutarken elin ayağın 'ibâdet eyle Hakka gel
 Ki lutfîle sebeb ola vire ol cennet'ül me'vâ

³⁷⁸ Şiirde başlık İlahî'dir. Nazım türü salat-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

³⁷⁹ Başlık Duayı Şerif'tir. Metinde Arapça bir dua mevcuttur. "Allah'ım! Kendi nefsimi çok zulmettim, Senden başka günahları bağışlayacak, affedecek yoktur. İnd-i ilahînden beni bağışla(yarlığa) ve beni esirge(acı). Zira bağışlayan (Gafur) merhamet eden, acıyan (Rahim) ancak Sensin."

Kaçarsın emr-i Allahdan tutarsın nehhini³⁸⁰ her dem
Utanmazsın Hüdâdan sen umarsın cennet'ül me'vâ

Gel insâf eyle ey gafil niçün Haktan utanmazsın
İdersin da'ima fiskı dilersin cennet'ül me'vâ

Duyurdun fiskını halka gel imdi eyle sen tevbe
Ki ta'ib kullar içündür işidün cennet'ül me'vâ

Dilerim sen ey ya Rabb...³⁸¹
Ricam vardur dahi senden viresün cennet'ül me'vâ

Neden bilmem gülersin sen aceb geçdin mi muradı
Ki yohsa mücdelendin mi sana çün cennet'ül me'vâ

Nedür meylün bu dünyâda 8^b olursan sen ana 'âşık
İşidin huri gılmanı doludur cennet'ül me'vâ

Anın içün mi yaratdın sanıcak idersin da'ima isyanı
Saña dimedi mi Kur'ân ebeddür cennet'ül me'vâ³⁸²

1274

İlahî Şerif³⁸³

Sabâh oldı başın kaldır
İki elin suya daldır
Nefs ile şeytân öldür
Terk eyleme kıl namâzı

³⁸⁰ Nehyini.

³⁸¹ Mısra eksiktir.

³⁸² Şiirde başlık Muhammediye'dir. Nazım türü ilahîdir. Nazım şekli kasidedir. Aruzun mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün kalıbı ile yazılmıştır. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

³⁸³ Bu şiir Yasin Yaşar Turan tarafından hazırlanan *Kağızmanlı Cemal Hoca* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Yasin Yaşar Turan, *Kağızmanlı Cemal Hoca*, Aşık Ofset, Ankara 2007, 298-299.

Öylen ezânı okunur
 Gökten melekler dökülür
 Kâfir Müslüman seçilür
 Gafil olma kıl namâzı

İkindiye komak yokdur
 Kılanın kalbi bekdür
 Kılmayanın münâfıkdur
 Terk eyleme kıl namâzı

Ahşam namâzı tez geçer
 Gök kabular açar
 Mü'minlere rahmet saçar
 Gafil olma kıl namâzı

Yassuyi kıla yatasın
 Söyleme sözün 'âtasın
 9^a Cennette nûra batasın
 Nûrun ile kıl namâzı³⁸⁴
 Tamam

İlahî Şerif 1274

Kadir Mevlâm saña bir minnetim var
 Ölürken imândan ayırma Allah
 'Azra'il canıma pençe ururken
 Ölürken imândan ayırma Allah

Cân kafesten uçduğu zaman
 Dostlar yanımdan kaçtığı zaman
 Mü'minler kefinim bicdiği zaman
 Ölürken imândan ayırma Allah

³⁸⁴ Şiirde başlık İlahî Şerif'tir. Nazım türü salat-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Dost kişi yaysın benim sâlamı
 Rahmet eylesin garib hâlîme
 Şeytân gönderme benim yoluma
 Ölürlen imândan ayırma Allah

...³⁸⁵

Ey kardaşlar beni sala bindirin
 Taşı toprağı üstüme dönderün
 Örterken imândan ayırma Allah

Mü'minler mezardan döndüğü zaman
 Münkir ve Nekir geldüğü zaman
 Seksan bin su'ali sorduğu zaman
 Sorarken imândan ayırma Allah³⁸⁶
 Temmet tamam

İlahî Şerif 1274 Rebîülâhir

Salavat-ı Şerif

Alahümme salli ve sellim ve barik ala 9^b efzali mahlukatike seyyidina
 Muhammedin ve ala alihi ve evladihi ve ezvacihi ve adade mahlukatike ve midadi
 kelimatike küllema zekarekellezi zikrün ve ğafele an zikrikel ğafilün³⁸⁷

Kaside

Elâ ey tâlibi esrâ işit imdi bu esrâyı
 Yaratdı kafîle nunı zanlında(?) beyninde eşyayı

Yok iken 'ursa-yı mühmel yaratdı cümleden evvel

... resulü ruh-u asfâyı³⁸⁸

³⁸⁵ Bu mısra eksiktir.

³⁸⁶ Şiirde başlık İlahî Şerif'tir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 6+5 11 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

³⁸⁷ Metinde Arapça salavat-ı şerif mevcuttur. "Allah'ım zikredenler seni andıklarında ve gafıl olanlar seni anmayı ihmal ettiklerinde mahlûkatının en hayırlısı olan Efendimiz Muhammed'e, onun ailesine, çocuklarına, eşlerine, yarattıklarının ve kelimelerinin sayısınca salat ve selam eyle ve hayır ve bereket ver."

³⁸⁸ Mısra eksiktir.

Ki oldur nushâ-i kübrâ kim oldur evveli ahiri
Ki subhanellezi esra işit Mir'ac-ı kübrayı

Kudüsteñ kıldı Mir'acı öründü başına tâcı
Yıkıldı kâfiriñ haçı tağıtdı Latı Uzzayı

Gidüb mağaraya girdi örünce akkını gerdi
Şecer evrakını serdi kebuter koydu beyzâyı

Ki derdine kıl eşfayı bu cimcim şi'irile³⁸⁹
Tamam

10^a Hâzık şefa'âtinile kıllayık
Sana Kübrevi heb 'âşık³⁹⁰

Çün Âdem cennete girdi
Yüce devletlere irdi
Kamu eylikleri gördi
İderdi şükrile ihlâs

Bakıb gördi anı İblis
Haset kıldı idüb telbis
Anı bilmez idi Âdem
Kılurdı zikrile ihlâs

Gelüb cennet kapusunda
Karar itdi durub anda
Görür kim çıkdı bir tavus
İderdi fahrıla ihlâs

³⁸⁹ Şiirde başlık Kaside'dir. Nazım türü miraç-nâmedir. Kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Aruzun mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün kalıbıyla yazılmıştır.

³⁹⁰ Müstakil bir beyittir.

Didi ölmek nedür bildir

...³⁹¹

...³⁹²

Kalam ta fikrile ihlâs

Didi candır bu cismi

Didi tutak viran kuvvet

Hemana kim çıka canın

Kalur bu cevriyle ihlâs

Çün işitdi anı tavus

Yılan ile buluşdi tiz

Haber virdi ana kıl-hâl

Bu sözi sırrile ihlâs

10^b Yılan ol vakte cennete

Deva gibiydi surette

Ayağı dört idi anın

İderdi emrile ihlâs

Bu sözi çün ana dahi

Tamam bir bir didi iblis

Didi pes çare var mıdur

Ki kılâm fikrile ihlâs

Didi aç ağızını girem

Çü varam cenneti görem

Ecel dermanını virem

Kılasın ömrile ihlâs

³⁹¹ Bu mısra eksiktir.

³⁹² Bu mısra eksiktir.

Çü girdi cennete şeytân
Görür Ademü Havvâyı
Safalar içre müsteğrak
İderler devrile ihlâsı

Dönüb katlarına geldi
Sagular sağub ağladı
Didiler niçün ağlarsın
İderler kahrıla isyan

Didi nice ağlamayam
Ölürsin can gider sizden
Ne kıla hüsnile suret
Ne kıla ferrile ihlâs

11^a İştîdi Adem Havva
Bu söze oldiler mahzun
Sevindi göreceğ şeytân
Salındı ferrile ihlas³⁹³

1274

Hasta oldum geldi ölüm figanım vardır ağlarım
Titredim benzim sarardı soldu hicranım ağlarım

Yitirdim kendimi yine ki aklım başıma geldi
Kılub etrafıma nazâr ki var ihvanım ağlarım

Ki hıfz it imânım ya Rabb gelince ol 'adu şeytân
Dahi aldatmak isteyur ki var düşmanım ağlarım

Dahi gelince 'Azra'il tiredim cân korkusundan
Kabz-ı ruh içün Hüdâdan ki var fermânım ağlarım

³⁹³ Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Destan şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Çün 'azra'il alub cânım çenemi bağladılar hem
Ölüm ağusundan içdim ki var sekranım ağlarım

11^b 394

Ki çıkardılar yumağa hem teneşir tehnesine hem
Soyub açtılar üryan ki seyranım ağlarım

Oldiler hazır cemâ'at cenazeme hem müsliman
Namâzım kılmağičün hem ki var divânım ağlarım

Getürdiler kabre beni defin itmeke müsliman
Koydiler toprak altında ki var zindanım ağlarım

Giddi herkez evlerine koyub mahzun beni anda
Feryadıma kimse gelmez ama amanım vardur ağlarım

Yıldırım şakır misali geldi Münkirile Nekir
Halıkımdan resulimden sorar anlar ben ağlarım

Bihamdilillah lisanıma asân gelüb cevab verdim
Zirâ gayet hünkürende **12^a** ki var korkmanım ağlaram

Başladı yılan akreb yemeke tenimi benim
Büyütdim pamuk içre hem vücudum deyüb ağlarım

'İbâdetde Hakka la'ik ki yokdur ta'atim benim
Namâzımda orucumda ki var noksanım ağlarım

Bu fakir kuluna dahi merhamet eyle ye ya Rabb
Kesretile günâhım çok ki var isyanım ağlarım³⁹⁵

Temmet

1274

³⁹⁴ Mürekkep silindiğinden okunamamıştır.

³⁹⁵ Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Nazım şekli kasidedir. Vezin belirsizdir.

İlahî

Bir vakte geldün eylik bilinmez
 Arayıb gezsensin bir dost bulunmaz
 Talib-i ilme rağbet bulunmaz
 Herkes gaflete düşdüğün bilmez

Her kişi bir tarik dutmuş
 Nefsine uyub Hakkı unutmuş
 Günâh idecek kalbi kararmış
 Belaya düşmüş kendini bilmez

Gani olanlar fakire bakmaz
 Cem'î malı zekavatın virmez
 Kâbeye varub ziyaret itmez
 Şeytana uymış haşrı düşünmez

12^b Zengin olanı da'vet iderler
 Bir fakir gelse kovub sögerler
 Hakkı söyleyen delidür dirler
 Dünyâya tapub mevti düşünmezler

‘Âleme baksan nefsi nefsi der
 Kimseye şimdi i'timât olmaz
 Cümle ğavğalar hep mal içiündür
 Din ğavğası hiç şimdi bulunmaz

Kimse kimsenin derdini sormaz
 ‘Âlime varıb ‘ilmi öğrenmez
 Farz olan beş vakit namâzı kılmaz
 Helâk olunmuş kendini bilmez

‘Ukbayı koyub dünyâyı sevmey
 Kimse’i söküb hatırın yıkma
 Herkeste varub sırrını açma
 Saña bundan yek nâsihat olmaz³⁹⁶
 Temmet tamam
 1274

Ya İlahî sana geldik bizi mahrum eyleme
 Fahr-i ‘âlem hürmetiçün ey Kadir lâ Yezâl

Ol kıyamet günlerinde bizi mahrum eyleme
 ‘Arş-ı ‘alâ hürmetiçün ey basir-i lâ Yezâl

Ehl-i İslâm gice gündüz senden umar rahmeti
 Eyle mesrûr cümlemizi virme ya Rabb afeti

Her belâlardan ma‘af it da’ima vir rahatı
 13^a Levh-i mahfuz hümetiçün ey şekur-i lâ Yezâl

Din-i İslâm üzere kasd iden düşmanları
 Pay-i mal it ya İlahî ola hüsrân hâlleri

Dinimizi eyle mesrur hem zelil it anları
 Ol celâlin hürmetiçün ey Kerîm lâ Yezâl

Hem dahi mektebemiz sıbyanını eyle kesir
 Hocamızın dahi ‘avnun eyle ‘ömrünü kesir³⁹⁷

El açub dergâha geldük ağlayub itdük du‘a
 Rahmetiñle eyle mesrur dilerüz ya Rabbenâ

³⁹⁶ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü pend-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 5+5 10 hecelidir.

³⁹⁷ Şiirde başlık yoktur. Nazım türü münâcattır. Gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

Kıl icâbet du'âmıza yalvarub geldük saña
Şefkatiñle eyle mesrur dilerüz ya Rabbenâ

Hocamızı eyle mesrur 'ilmile vir nusreti
Kâlfamızı eyle mesrur dilerüz ya Rabbenâ

'Âklı fikri bula kuvvet her 'ilmi ola 'ayan
Rahmet eyle hocamıza dilerüz ya Rabbenâ³⁹⁸
Temmet ü tamam 1274

Benim 'ömrüm tamam oldu
Kelâmım bile hitâm oldu
Cânımız hulkuma geldi
Gidecek mekânım bilmem

Dahi kabire vardukda
Münkir Nekir hem geldükde
Su'allerüm hem sordukda
Söyler mi bu dilim bilmem

13^b Dahi mahşere vardukda
Münkir Nekir hem geldükde

...³⁹⁹

...⁴⁰⁰

...⁴⁰¹

Ulu divâna durunca
Gafur Allah hem sorunca
Cevabum var mıdur bilmem

³⁹⁸ Şiirde başlık yoktur. Nazım türü münâcâttır. Gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

³⁹⁹ Bu mısra eksiktir.

⁴⁰⁰ Bu mısra eksiktir.

⁴⁰¹ Bu mısra eksiktir.

Mizân dahi kuruldukda
 Defterimiz verüldükde
 Seyyi'atım göründükde
 Ne deseñ bu dilim bilmem

Dahi yevm-i kıyamettde
 Afitâb bir mil geldükde
 Beynimiz hem kaynadukda
 O demde âklımı bilmem

Ulu Yezdân emriderse
 Zebâniler hem gelürse
 Cehenneme sürerlerse
 Mecâlim var midür bilmem

Cihânında cem iden malı
 'Aceb yok midür su'ali
 Kadı müfti dahi vali
 Hisâb itmeseler bilmem

Mushafı ketb iden eller
 Dahi hem hıfz iden diller
 'İlmile 'amel idenler
 Çürür mi tenleri bilmem

Bizüm kusurumuz ile
14^a Muhammed şefa'ât eyle
 Heman Allah kerem ile
 Atarsa cennete bilmem⁴⁰²

⁴⁰² Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Temmet tamam sene 1274

İlahî⁴⁰³

Ta ezelden sen benimle ahdi peymân eyledin
Gösterüb ol hub cemâlin ya ne pünhân eyledin

Dimedün mi sev beni derdine dermân olayım
Sevdiğimcüm arttı derdim ya [ne] dermân eyledin

Biz kuluna virmedün don ya da bir gömlek kîsâ
Bir kuluna dehri virdün hem Süleyman eyledün

Bir kulunı Kerbalâda eyledin susuz şehid
Bir kulunı kul iken Mısırına sultân eyledün

Hem kulundur hem resulün şah-ı kevneyn Mustafa
14^b On sekiz bin 'âlem içre anı sultân eyledin

Şeyh Cemali ağlamakdan gözlerinden kan döker
Ârş-ı kürsi levh-i kalem sertaser seyrân eyledin⁴⁰⁴

⁴⁰³ Bu şiir Zeynep Safiye tarafından *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde hazırlanan Şeyh Cemal maddesinde Taha Toros'a ait *Çukurovada Etili Şairler* isimli eserde Şeyh Cemal mahlasıyla kayıtlı olduğu belirtilmiştir. Bk. Zeynep Safiye Baki, "Şeyh Cemal" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyh-cemal>.

⁴⁰⁴ Şiir başlıksızdır. Nazım türü şathiyedir. Nazım şekli gazeldir. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Vezne uymayan mısralar mevcuttur.

İlahî Şerif⁴⁰⁵ 1274

Soyun gaflet libasını
Bu kalbün kir ü pasını
Dilersen Tanrıdan ʿizzet
Oku sıdkile Yasini

Bu sure sırrı Rahmândır
Bu sure kalb-i Kurʼandır
Bu sure celb-i Gufrândır
Oku sıdkile Yasini

Ne devlet hıfz iden dile
Dahi hem okuyan kula
Yigirmi iki hatm ola
Oku sıdkile Yasini

Belalara ola perde
Şifâ ola kamu derde
15^a Şefaʼât ide mahşerde
Oku sıdkile Yasini

Yasini ider derdiña demân
Dilersin Tañrıdan ihsân
Ola her müşkülün asân
Oku sıdkile Yasini

⁴⁰⁵ Cönkte Derûnî mahlasıyla kayıtlı bu şiir, Betül Aydoğdu tarafından hazırlanan *Türk Edebiyatında Seyrânî Olgusu: Develi’li Seyrânî ve Eserleri (İnceleme-Metin)* adlı doktora tezinde Seyrânî mahlasıyla kayıtlıdır. Bk. Betül Aydoğdu, *Türk Edebiyatında Seyrânî Olgusu: Develi’li Seyrânî ve Eserleri (İnceleme-Metin)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2011, 595. Ayrıca yine bu şiir Doğan Kaya’nın şahsi kütüphanesinde bulunan ve tertip edilme tarihlerinin 1828-1857 tarihleri arasında olduğunu belirttiği 28 numaralı cönkte Derûnî mahlasıyla kayıtlıdır. Bk. Doğan Kaya, “Cönklerden Gün Işığına: Derûnî” *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2013, 5, 235-254.

Saña cennet durak olsun
 Bindigin hem Burak olsun
 Yüzün mahşerde ak olsun
 Oku sıdkile Yasini

Saña çün Rabbi zül ‘izzet
 Oturur ‘ilmile devlet
 Eliñden gitmeden fırsat
 Oku sıdkile Yasini

Kerem babın küşâd eyle
 Kavm u ervâhı şad eyle
 Du’ada cümle yâd eyle
 Oku sıdkile Yasini

Derûnî der ki dostuna
 Kitabın ala destine
 Ölürsem kabrim üstüne
 Oku sıdkile Yasini⁴⁰⁶

15^b İlahî Şerif⁴⁰⁷

Saña dirim bad-ı sabâh
 ...⁴⁰⁸
 Baña Allahdan haber vir
 Ulu mevlâmdan haber vir

Seher vaktiñ na eler
 ‘Âşıkun bağrun delersen

⁴⁰⁶ Şiirin başlığı İlahî Şerif’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

⁴⁰⁷ Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Tatcı, IV, 42-43.

⁴⁰⁸ Bu mısra eksiktir.

Baňa Allahdan haber vir
Ulu Mevlâmdan haber vir

Irak mıdur yollarınız
Açılmış mı gülleriniz
Öter mi bülbülleriniz
Baňa Allahdan haber vir
Ulu Mevlâmdan haber vir

Bir dahi bunda gelesün
Beni turabda bulasan
Dergâh[a] kadem basasın
Baňa Allahdan haber vir
Ulu Mevlâmdan haber vir

‘Âşık Yûnus ider ahı
Göz yaşıla yur günâhı
Baňa Allahdan haber vir
Ulu Mevlâmdan haber vir⁴⁰⁹
Tamam

‘Âşkın ile ‘âşıkların⁴¹⁰
Yansun ya Resûlullâh
16^a İçüb ‘aşkın şarabın
Kansun ya Resûlullâh

Şol seni seven kişi
Yolunda komuş başı
İki cihân güneşi
Sensin ya Resûlullâh

⁴⁰⁹ Şiirin başlığı İlahî Şerif’tir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

⁴¹⁰ Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı*’nda yer almaktadır. Bk. Tatcı, I, 362-363.

Şol seni sevenlere
 Kıl şefa'ât anlara
 Mü'min olan tenlere
 Cansun ya Resûlullâh

‘Âşık oldum dizara
 Bülbülüm ol gül'izara
 Seni sevmeyen nâra
 Yansun Ya Resûlullâh'ül meded⁴¹¹

‘Âşık Yûnusun canı
 ‘İlm-i şefa'ât kânı
 ‘Âlemlerin sultânı
 Sensin Ya R Resûlullâh⁴¹²
 Temmet

İlahî
 Hakkın makbul kulı olur
 Beş vakit namâzı kılan kişi
 ...⁴¹³
 ...⁴¹⁴

Kılan farzıla sünneti
 Olur Muhammed ümmeti
 Hem görürsünüz cenneti
 Beş vakit namâz kılan kişi

16^b Bu fâni dünyâdan geçer
 Ecel şerbetini içer
 Sıratı yel gibi geçer
 Beş vakit namâz kılan kişi

⁴¹¹ Terennüm dolayısıyla “ül meded” ifadesi doldurulmuştur.

⁴¹² Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Ölçüde birlik yoktur.

⁴¹³ Bu mısra eksiktir.

⁴¹⁴ Bu mısra eksiktir.

Dünyâda nefsini bakmaz
Doğrı yola gider şaşmaz
Kabri azabını görmez
Beş vakit namâz kılan kişi

Devriş Dede ağlayur
Dergâhna yüzün sürer
Hakkın dizarını görür
Beş vakit namâz kılan kişi⁴¹⁵

Buyurdı server-i 'âlem Resûl-i fahr-i mevcudat⁴¹⁶
Gelür mü'minler etfâlî kıyametde diler hâcât

Hisab için kamu kullar ki cem'i oldukda divâna
Olub saf saf olun cümle ki el bağlayalar kat kat

Diye Cebra'ile Mevlâ boladı cennete ir gör
Geleler cennete cümle duralar kabuda bilzât

17^a Diyeler kani babamız dahi sevgüli anamız
Anasız babasız bize yakışmaz diyeler cennat

Melekler diyeler anda sizin ana ve atanız
Sizin gibi degil ma'sum günahlar itdiler hey hat

Uyub nefse ki her biri Hudâya oldılar 'âsi
Yanırlar cehennemde ki zây'i itdiler evkât

İşidecek melekleden bu söze ideler sayha
Fiğan ah-ı zarlarla kati ağlaşurlar kerrat

⁴¹⁵ Şiirin başlığı İlahî'dir. Nazım türü salat-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

⁴¹⁶ Bu şiir Murat Ülgen tarafından hazırlanan *Sâdıki Dîvanî (İnceleme-Metin)* adlı yüksek lisans tezinde kayıtlıdır. Bk. Murat Ülgen, *Sâdıki Dîvanî (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2022, 157-158.

Bilir iken sorar Allah nedür bu sayha ya Cebra'il
Diye mümmînler etfalı sayyahidür degil tâmat

Anasız atasız bize gerekmez diyiler cennat
Olarmayacağını bize ola mı zevkile lezzet

17^b Olarun suçların bize bağışlaya keremden hak
Ve illa bizi Cebra'il olar ile tamuya at

Diye Cebra'ile anda Ganî bizzât olan Allah
Gid mahşer yerin yokla benüm çün kazı el'hacât

Anaların ataların bulub anlara teslim it
Bağışladım kamu suçun ki kıldım yerlerin cennat

Bu kez şaz olalar cümle elin ellerine alub
Şefa'âtle kamu anda olurlar dâhili cennat

İlahî **Sâdıķı** kulun bulardan hissemend eyle
İki 'âlemde 'itâ it bize 'izzetle tekrîmat⁴¹⁷

Hor bakma toprağa⁴¹⁸
Toprakta neler yatar
18^a Enbiya vu evliya
Yüz biñ peygamber yatır

Gaflet gömleğini giyen
Cennette buğdayı yiyen
Dünyâya evvel gelen
Âdem peygamber yatır

⁴¹⁷ Şiir başlıksızdır. Nazım türü mahşer-nâmedir. Nazım şekli kasidedir. Aruzun mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün kalıbıyla yazılmıştır.

⁴¹⁸ Bu şiir M. Fatih Köksal'ın makalesinde yer almaktadır. Bk. Köksal, 191-192.

Arkasıyla kum çeken
 Gözyaşıyla yoğuran
 Ka'beye ben⁴¹⁹ olan
 Halil İbrahim yatır

Kuyudan çıkan
 Kul deyüben satılan
 Mısır sultân olan
 Yusuf peygamber yatır

Ol seyyid-i bedr-i 'âlem
 Seyyüd'ül dâdim iki cihân
 Fahr-ı 'âlem serveri
 Muhammed yatır

Din içinde mevt olan
 Aña sahib yâr olan
 Şer'ini muhkem tutan
 Ol Ebubekir yatır

Dört kitabın okuyañ
 Şeytân bağrını toğrayan
 Sin tolu Kur'an yatır
 Ol Ömer Osman yatır⁴²⁰

On bir aylık yoldan geldün
 Mü'minlere mihman oldum
18^b 'Âsilere zindan oldum
*Merhaba ya*⁴²¹ şehr-i Ramazan merhaba

⁴¹⁹ Bina.

⁴²⁰ Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Ölçüdede birlik yoktur. Bu şiirin varyantı 668/1 numaralı cönkte 21^b varağında yer almaktadır.

⁴²¹ Terennüm dolayısıyla “*merhaba ya*” ifadesi doldurulmuştur.

On bir aydır uzandığım
 Çıkub yollar gözendiğim
 Gece gündüz gözlediğim
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba

On bir ayların ulusu
 Mü'minlerün sevgülüsü
 Kadir Mevlânın vergisi
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba

Terâvih kılanlar olan
 Dökülür günâhı kalmaz
 Kabirde aña azâb olmaz
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba

Seni bozan bozarlar hem
 Döğerler hem sögürler⁴²²
 Yedi tamuya sürerler
*Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba*⁴²³

Muhammed devri gelince yerine⁴²⁴
 Dökülür toprağı sağ u soluna
 Ümmetlerin sorar bir bir hâlinde
 Ah ümmetim deyür ağlar Muhammed

'Ali sancağını almış eline
 Çekiyor gitmeğe mâhşer yerine
19^a Hasan Hüseyini almış yanına
 Ah ümmetim deyür ağlar Muhammed

⁴²² Söverler.

⁴²³ Şiir başlıksızdır. Nazım türü ramazan-nâmedir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 6+5 11 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

⁴²⁴ Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Tatcı, IV, 33.

Kıyamet kopacak cânlar uyanır
 Kâmil mürîd mürşide dayanır
 Yüzün yere sürüb Hakka yalvarır
 Ah ümmetim deyür ağlar Muhammed

...⁴²⁵

Muhammed Mir'aca vardı
 Ümmetiçün münâcat eyledi
 Ah ümmetim deyür ağlar Muhammed

Yûnus eyi der gelin kardaşlar bilelim
 Fırsat elde iken Allah diyelim
 Ruhiçün salâvat virelim
 Ah ümmetim deyür ağlar Muhammed⁴²⁶

Temmet tamam

İlahî

Muhammed Mustafanın kızı Fatıma
 Ruz-i mahşerde cem eyle katına
 Sen kavuşturun Muhammedin zatına
 İtme ferağat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma

Bir tayak hurma virdi anıñ eline
 Dedi götür 'Ali evine
 Ya Fatıma dedi vir kendi elile
 İtme ferağat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma

⁴²⁵ Bu mısra eksiktir.

⁴²⁶ Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 6+5 11 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Süratı virdi hazreti 'Aliye
 Anları getirmiş idi ...⁴²⁷
19^b Gice gündüz niyâz ider Tañrıya
 İtme ferağat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma

Anıñ evi içi nûr ile dolı
 Gözyaşıñ döker Hazreti 'Ali
 Cennet mehri anıñ helâli
 İtme ferağat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma

Hasan ile Hüseyin anıñ evlâdı
 Bu fâni dünyâdan almadı dadı
 Cenneti â'lâdan berâdı
 İtme ferağat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma

Cennetin mehrini giydi başına
 Yakışdı şenden dökü yaşını
 İtme ferağat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma

Cennet hedayesi anıñ hırkası
 Ol yüce yaradan Allah 'urefâsi
 Gice gündüz var idi Tañrı korkusi
 İtme ferağat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma

20^a Anıñ adı Hazret-i 'Ali
 Anı dahi kande sevmiş idi bâri

⁴²⁷ Mısra eksiktir.

Odur hatuñların şefa'ât yâri
 İtme feragat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma

Hazret-i Fatıma hatunların şahı
 Vücudu nûr idi şems ü kamer mahı
 Anı gayet sever bilkim Allahı
 İtme ferağat eyle 'inâyet
 Senden şefa'ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma⁴²⁸
 Temmet Tamam

İlahî Şerif

Hasan Hüseyine ola[n] zulümi
 Gökde melek yerde insan ağladı
 Görince su virmedi anda zâlim
 Gökde melek yerde insan ağladı

Gelin görün şol Hasanın hâlini
 Elin kesdi ol Tañrının zâlimi
 Dört tarafda tutmuşledir yoluni
 Gökde melek yerde insan ağladı

Yezîdiler cem' olmuş anda gelür
 Hakkı koyub batıl yola girdiler
 İmam Hasan İmam Hüseyin şehid iddiler
 Gökde melek yerde insan ağladı

Kerbelâ şehrinde kanıñ dökdiler
 Dünyâlar yıkub bâkî yabdılar

⁴²⁸ Şiir başlıksızdır. Nazım türü methiyedir. Ölçü ve şekil belirsizdir.

Muharrem ayında şehid iddiler⁴²⁹
 [Gökde melek yerde insan ağladı]⁴³⁰

Fatıma ana kuzuları
 Hazreti Ali babaları
 Muhammeddür dedeleri
 Gökde melek yerde insan ağladı

Başın kesib orta yerde kodılar
 20^b Ol ak yüzlerini ala boyadılar
 Ah Hasanım vah Hüseynim didiler
 Gökde melek yerde insan ağladı

‘Âşık Yûnus şimdi nidersin sen
 Varsan Allaha gönül bağlasan
 Ashablarım siyah giysün ağlasun
 Gökde melek yerde insan ağladı⁴³¹
 Temmet tamam

İlahî

Kerem kâni Hudâ sensin
 Beni lutfîñle kıl memnun
 Ne ‘ilmim var ne a‘malim
 Cürmile ‘isyanım velâkin sakla imânım

Çü sensin Rabbi rahmân
 Eger afv eylesen benden
 ‘Îtâsı bol kerem şahı
 Ümidüm kesmezem senden

⁴²⁹ Cönkte bu mısra bir sonraki bentte nakarattan bir önceki mısra olarak yazılmıştır. Kafiye ve şekil gereği buraya alınmıştır.

⁴³⁰ Dörtlüğün tamamlanması için eklenmiştir.

⁴³¹ Şiir başlıksızdır. Nazım türü makteldir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4+3 11 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Bir ‘abdi ‘âcizim geldim
 Kusurum çün suçum bildim
 Seniñ rahmetine kaldım
 Beni red eyleme mahzun⁴³²

21^a İlahî⁴³³

‘Âlemler nûra gark oldu
 Muhammed doğduğı gice
 Mü’min münafık fark oldu
 Ol sultân doğduğı gice

‘Arşın nûri yire indi
 Suyun rengi nûra döndi
 Heb susuzlar suya kandı
 Muhammed doğduğı gice

Ağlayan oğlan avundu
 Doğuran ana sevindi
 Nice küffar dine geldi
 Muhammed doğduğı gice

Muhammedi doğuran ana
 İçer kevser kana kana
 Ya nûr doğdı ya cihana
 Ol server doğduğı gice

Devriş Yûnus hey kardaşlar
 Secde ider tağlar taşlar
 Akar gözden kanlu yaşlar

⁴³² Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Şekil ve ölçü belirsizdir.

⁴³³ Bu şiirde mahlas bulunmamaktadır. Fakat Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Mustafa Tatcı, IV, 142.

Muhammed doğduğu gice⁴³⁴

Temmet tamam

4 Safer 1295

İlahî⁴³⁵

Cenneti seyr itmeğe geldüm

Sekiz yirde kapusi var

21^b Nazar itdüm ‘imarıla

Bir ‘acâ’ib yabusı var

Cennette üç ırmak akar

Üçünün başı bir yerde

Kadeh sunar şah-ı merdan

‘Ali gibi safası var

Birinden akar asel

Asel didükleri baldur

Anar kimse kim Allahı

Bir ‘acaib akışı var

Bir yerinden akar hem nûr

İçerler “şaraban tahur”

Giydükleri hülle samur

Bir ‘acaib hüllesi var

Cennette tubâ ağacı

‘Arşda köki yirde ucu

Öter bülbül hem turacı

Bir ‘acaib ötüşi var

⁴³⁴ Şiir başlıksızdır. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur. Ayrıca bu şiirin varyantı 668/1 numaralı cönkte 2^a varağında kayıtlıdır.

⁴³⁵ Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı* adlı eserde yer almaktadır. Bk. Mustafa Tatcı, IV, 21.

Yedün anıñ yemişinden
 Çiçekleri ak gümüşden
 Çekirdekleri incüden
 Bir ‘acaib yemişi var

‘Âşık Yûnus sözleri
 Dizar ‘arzula gözleri
 Cennete huri kızları
 Bir ‘acaib gezişi var

22^a Allahın â‘lâ cenneti
 Kimdür Muhammed ümmeti
 Her kim kılsa sünneti
 Anuñ anda rahatı var

Muhammed hakkun habîbi
 Ve dertlüler tabibi
 Mü‘min kulların şefî‘i
 Sekiz cennet rahatı var

Rıdvandur cenneti açan
 Muhammed ümmeti için
 Yaratmış kullariçün hoş
 Seyrangâh yerleri var

Kullariçün yaratmış
 Muhammed için donatmış
 Nûrdan ırmaklar akıtmış
 Göz görmedik yerleri var

Binası ak incüden
 Donatmış dürlü cevherden

Hakkun cennetin seyr iden⁴³⁶

...⁴³⁷

Temmet tamam

Kâ'be İlahîsi

Cennetde bir yer göndermiş Mevlâm

Nice varam görem seni Beytullah

Saña varan cânlar şaz⁴³⁸ olur billah

Nice varam görem seni Beytullah

Altı aylık yoldan varsam görmeğe

Kara yüzüm eşiğine sürmeğe

Sürûru enbîyânın yüzün görmeğe

Nice varam görem seni Beytullah

Halîl peygamberin yaptığı yerler

İttikâda görünür tecelli nûrlar

22^b Cümle ervahları sende dilerler

Nice varam görem seni Beytullah

Kandilleri şavk urub saçarken

Hacıları tavaf idüb dönerken

Dört imâmın tekbrlerinin dinlerken

Nice varam görem seni Beytullah

Altun oluğundan kılsam namâzı

El kaldurub Hakka itsem niyâzı

Medineden yana döndersem yüzümi

Nice varam görem seni Beytullah

⁴³⁶ Şiirin başlığı İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

⁴³⁷ Bu mısra eksiktir.

⁴³⁸ Şad

Devriş Yûnus arafâta çıkarken
 Dönüb minnet bazarına bakarken
 Orta yirde abu zemzem akarken
 Nice varam görem seni Beytullah⁴³⁹
 Temmet tamam

İlahî

‘Azra’il kasd itdi câna
 Yetiş ya Muhammed yetiş
 Ecel aman virmez baña
 Yetiş ya Muhammed yetiş

Süzüldi aktı gözlerim
 ‘Ayan oldi günâhlarım
 Yırtıldı kefin bezlerim
 Yetiş ya Muhammed yetiş

23^a Dizildi dostlarım geldi
 Hazır oldı abdest aldı
 İmâm namâzımı kıldı
 Yetiş ya Muhammed yetiş

Kişi götürü şalım⁴⁴⁰
 Haktan yaña gider yolum
 Nice olur benim hâlim
 Yetiş ya Muhammed yetiş

Beni kabre koydular
 Üstüme toprak attılar
 Yalnız koyub giddiler
 Yetiş ya Muhammed yetiş

⁴³⁹ Şiirin başlığı Kâbe İlahîsi’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. 4+4+3 11 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

⁴⁴⁰ Salım

Bacası yok açayım
 Bakayım gideyim
 Yoktur halvet çekem
 Yetiş ya Muhammed yetiş

Bir kabusi şarkdadır
 Bir kabusi mağribdedir
 ‘Arşın kürsün altındadır
 Yetiş ya Muhammed yetiş⁴⁴¹
 Temmet tamam

İlahî

Hak buyurdi Cebra’ile
 Gelsün Muhammedüm dimiş
 Al Burağı çek önüne
 Binsün Muhammedüm dimiş

23^b Cebra’il Burağı yeter
 Uçan kuştan kati gider
 Şol fani dünyâyı nider
 Gelsün Muhammedüm dimiş

Yedi kat gökleri görsün
 Hem arşımı seyr etsün
 Cennet hüllerin giysün
 Gelsün Muhammedüm dimiş

Yedi kat tabakat gökler
 Hem melekler anı özler
 “*Subhanellezi*” disünler
 Gelsün Muhammedüm dimiş

⁴⁴¹ Şiirin başlığı İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

Yakın idem ırakları
Kabul idem dilekleri
Yeşil donlu melekleri
Görsün Muhammedüm dimiş

Rıdvan cennetlerü açsun
Dürlü reyhanlaru saçsun
Şaraban tahuran içsün
Gelsün Muhammedüm dimiş

Yûnus Emrem söyler karşı
Durmaz akar gözüm yaşı
Cümle peygamberler başı
Gelsün Muhammedüm dimiş⁴⁴²
Temmet tamam

İlahî⁴⁴³

24^a Dü cihân gamından geçer
Dost elinden kevser içer
Hû isminin zakirleri
Hû isminin zakirleri

Habibullahdır hem râhı
Hicabsız görmüş Mevlâyı
İnan bu söze vallâhi
Eyzan

⁴⁴² Şiirin başlığı İlahî'dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar mevcuttur.

⁴⁴³ Eroğlu Nûri Halvetî, *İlâhîler ve Tasavvuf Risâlesi*, (Haz. Mustafa Tatcı), H Yayınları, İstanbul 2018, 83-84.

Kim bu zikre gönül vire
 Şübhesiz cennet görir
 Cümle günâhları erir
 Şübhesiz cennete girer
 Eyzan

İlm-i esrarı bilürler
 Dersi Mevlâdan alırlar
 Ölmezden evvel ölürler
 Eyzan

Eroğlu söyler dilinden
 Noktayı okurlar ‘Aliden
 Elestü kalu belâdan
 Hû isminin zakirleri
 Hu isminin ‘âşıkları⁴⁴⁴

⁴⁴⁴ Şiirde başlık İlahî’dir. Nazım türü ilahîdir. Koşma şeklinde yazılmıştır. Duraksız 8 hecelidir. Ölçüye uymayan mısralar vardır.

SONUÇ

Tecrübe edilmiş geleneğin süzgecinden geçerek meydana gelen cönkler, Türk edebiyat tarihi ve halk bilimi araştırmalarında başvurulacak en önemli kaynaklar arasındadır. Toplumun duyuş ve hissiyatının bir ifadesi olan sözün nitelikleriyle yazıya aktarılmasında kıymeti haiz olan cönkler, tarihin seyri içerisinde başlı başına bir geleneği temsil etmektedir. Çalışmamız esnasında cönkler üzerine yapılan araştırmaları incelerken cönk geleneğinin toplumun hangi ihtiyacından doğduğuna ve bu ihtiyaca hangi oranda cevap verebildiğine dair bilgilerin kısıtlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu geleneğin Türk toplumunda nerede ve nasıl başladığına, toplumun hangi muhitlerinde ne kadar yer aldığına, bu durumun gelenekleşme serüveninin ne kadar sürdüğüne, bu geleneğin aktarımının nasıl sağlandığına ilişkin tespitlerin yeteri kadar ayrıntılı ele alınamadığı fark edilmiştir. Hatta tertip edicilerinin bu ürünleri vücuda getirirlerken nasıl bir yol izlediklerine, bu geleneğin tesir alanındaki geniş coğrafyaya nasıl ve hangi yollarla yayıldığına, gelenekleşme sürecinde ve sonrasında muhteva bakımından nasıl bir değişim ve farklılaşma yaşandığına dair merakın henüz tam olarak giderilemediği saptanmıştır. Dahası meydana getirildikleri dönemlerde toplumun cönk algısının ne olduğuna, bu algının zaman içerisindeki değişimine ve bu değişimin içtimai hayatla olan ilişkisine dair soruların henüz tam olarak cevaplanamadığı görülmüştür. Hâlihazırda karşımızda durmakta olan bu sorunların farklı araştırmalar aracılığıyla büyük bir gayretle çözüme kavuşturulmaya çalışılmasına rağmen, doğrudan mevzubahis sorunlara odaklanan kapsamlı ve müstakil bir çalışmanın mevcut olmadığı tespitimizi ilim âleminin takdirine sunarız.

Çalışmamıza konu teşkil eden iki cönk, Latin alfabesine aktarılacak şekil ve muhteva yönünden incelemeye tabi tutulmuştur. İki cöngün birlikte incelemeye tabi tutulması sonuç itibarıyla iki cöngü karşılaştırmamıza da bir zemin oluşturmaktadır. Çalışmamıza konu her iki cönk de 28 varaktan müteşekkildir. 668/1 numaralı cönte boş varak bulunmazken 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cöngün 24^a varağından sonraki varaklar boştur. Şekil olarak iki cöngün de ebatları birbirine çok yakındır. İki cönk de nesih hatla yazılmış ve harekelidir. Sadece 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cöngün 24^a varağında kayıtlı bir şiir rik'a yazı türü ile kaydedilmiş ve harekesizdir. İki cönte de varaklardaki satır sayıları farklılık arz etmektedir. 668/1 numaralı cönteki varaklarda

numara bulunmamakta sayfa takibi bir sonraki varağın -müşir veya ayak diye adlandırılan- ilk kelimesinin sona eren sayfanın alt kısmına yazılarak sağlanmıştır. 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte ise varaklara değil kayıtlı olan şiir ve duaların ilk satırlarının yanına numaralar verilmiştir.

İki cönkte de herhangi bir mürettip, müstensih ya da temellük kaydı yoktur. 668/1 numaralı cönkte bir tarih kaydına da rastlanmamaktadır. Fakat cöngün 14^a varağında kayıtlı gavazavat-nâme türünde yazılmış bir şiirde “*Ya İlahî eyle Moskof kâfirin fethin nasîb/Ola sultân Mahmud mensûr muzaffer an-karîb*” mısraları kayıt altına alınmıştır. Bu mısralardan yola çıkarak cöngün tertip edilme zamanına ilişkin birkaç çıkarımda bulunacak olursak: 18 ve 19. yüzyılların Osmanlı-Rus savaşlarıyla dolu olduğu tarihin malumudur. Sultan II. Mahmut Dönemi’nde 1828-1829 yıllarında Rus ordusu ile Kafkas Cephesi’nde yapılan savaş ve bu savaş neticesinde Rusların Erzurum’u işgal etmeleri, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi’nde Erzurum hattındaki müdafaa tarih kayıtlarında mevcuttur. Yine cönkte 1^b ve 16^a varaklarında her ne kadar şiirin birinde mahlas bulunmasa da İbrahim Hakkı Erzurumî’ye ait olduğu bilinen iki şiir kayıtlıdır. Erzurumî’nin de 18. yüzyılda yaşamış olduğu yine ilgililerince bilinmektedir. Yukarıda verilen mısralar üzerinden yapılan çıkarımlar bir arada değerlendirildiğinde cöngün 19. asırda yazılmış olabileceği kuvvetli bir ihtimal olmakla birlikte Erzurum veya civarında yazılmış olabileceğinin de ihtimal dâhilinde olduğu düşünülebilir. 668/1 numaralı cöngün imlâ şekli ve tertip düzenindeki birlik de bizi cöngün aynı kişinin kaleminden çıkmış olabileceği sonucuna götürmektedir.

06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte Hicrî 1274 tarih kaydı ilk varakta ve takip eden birçok varakta görülmektedir. İlk varakta Hicrî 1274 ile başlayıp aynı şekilde diğer varaklarda da devam eden tarih kaydı, cöngün 21^a varağında 4 Safer 1295 tarih kaydı ile sona ermekte ve sonraki varaklarda bir tarih kaydına rastlanmamaktadır. Bu cöngün 19^b varağında imlâ değişmektedir. Bu da bize cöngün en az iki kişi tarafından tertip edildiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte tarihin de imlâ değiştikten sonra Hicrî 4 Safer 1295 olarak kayıt altına alınması bizi cöngün yazılma serüveninin en az 22 yıl sürdüğü düşüncesine sevk etmektedir. Bu durum da cönklerin kısa sürede ortaya çıkan eserler olmadıklarını gösteren bir örnek olması açısından önemlidir. Aynı zamanda cönkte yer alan bu tarih kayıtları bize cöngün 19. yüzyıla ait bir ürün olduğunu göstermektedir.

Tertip bakımından iki cönk birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. 668/1 numaralı cönk tekdüze şekilde yalnızca siyah mürekkep kullanılarak oluşturulmuş, satırlar bazen çok sık bazen seyrek olarak düzenlenmiştir. 06 Mil Yz Cönk 333'te ise kırmızı ve siyah mürekkep birlikte kullanılmış, varakların genelinde satırlar cetveller kullanılarak tanzim edilmiş, varaklar uzun çizgilerle ortadan bölünerek iki sütun oluşturulmuş ve mısralar sütunlarda oluşturulan birbirinden bağımsız satırlara kaydedilmiştir. İki cönkte de mısralar duracak adı verilen işaretlerle birbirinden ayrılmıştır. Bu işaretlerin sayfa düzeninin oluşmasına sağladıkları katkının yanı sıra bir süsleme aracı oldukları da aşîkârdır. Yine cönklerde tertip açısından başka bir husus da şiir başlıklarının yazımıdır. 668/1 numaralı cönkte şiir başlıklarının tamamına yakını ilahî olarak kaydedilmiştir. Mürettibin ilahî kelimesini başlık olarak imlâ ederken ۷ harfini satır boyunca uzatması bu harfe asıl işlevinin yanı sıra bir de şiirleri birbirinden ayırma işlevi yüklemiştir. 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte ise başlıklar genellikle kırmızı mürekkeple ilahî, ilahî şerîf olarak tanzim edilerek belirtilmiş, başlık bulunmayan şiirlerde ise ilk satır kırmızı mürekkeple yazılarak yeni bir şiirin başladığı belirtilmiştir.

Cönklerin tertip usullerinde ayrıca dikkatimizi çeken bir diğer durum da şiir sonlarında yer alan şiirin bittiğine dair temmet, tamam, tamam ü temmet gibi ifadelerdir. Bu ifadelerin 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte hemen bütün şiirlerin sonunda kullanıldığı görülmektedir. Yalnız 668/1 numaralı cönkte ise sadece iki varakta şiirin bittiğine dair bu ifadelere rastlanmaktadır. 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte imlâ hususunda dikkatimizi çeken bir başka mevzu da mürettibin yanlış, fazla veya yersiz yazmış olduğu kelime ya da harfleri yuvarlak içerisine alarak belirtmesidir. Cönklerin tertibine ilişkin bu hususlar, cönk müretteplerinin zevk durumlarının, estetik kaygı derecelerinin, bu hususta tecrübe ettikleri bilgi ve birikimlerinin, imkân ve varlık seviyelerinin tertip usullerine yansması bakımından değerlendirilebilir.

06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönkte şeytan kelimesinin yazılışı da bilhassa dikkatimizi çekmiştir. İki cönkte de yer alan şeytan kelimesi onar defa olmak üzere toplamda 20 defa zikredilmiştir. Yalnız 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cöngün 4^b varağında kayıtlı bî-namaz destanında şeytan kelimesi diğerlerinden farklı olarak iki defa baş aşağı şekilde yazılmıştır. Bu durum cönk mürettibinin üslubunu yansıtmasının yanı sıra hissiyatın imlâ üslubunda da temayüz ettiğinin net bir şekilde görülmesi açısından önemlidir. Yine bu cöngün 3^a, 3^b, 4^a varaklarında tamamlanan şiirlerin sonunda “*Tamam*

oldu yazının intihâsı gerek oldu kâtibe şerbet parası” şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu durum bize sonunda bu ifadelerin yer aldığı şiirlerin ya da cöngün bir kısmının veya tamamının para karşılığında yazıldığını düşündürmektedir. Burada şu sorular akla gelmektedir: Mevcut cönklerin kaçında bu tarz ifadeler yer almaktadır? Cönk geleneği içerisinde para karşılığı cönk yazmak/yazdırmak gibi bir gelenek inşa edilmiş midir? Şayet edilmişse kâtipler cönkleri isteğe bağlı olarak mı yazıyorlardı yoksa yazıp talep edenlere mi satıyorlardı? Şerbet parasından kastedilen bir miktar var mıdır yoksa bu ifade sembolik midir? Cönklerin sosyal işlevlerine dair benzer sorular bu örnek üzerinden çoğaltılabilir. Bu soruların cevaplarının cönkler hususunda yapılacak yeni araştırmalarla gün yüzüne çıkabileceğini düşünmekteyiz.

İki cöngün de yazıya aktarılırken yerel fonetik imlâ ile aktarıldığı görülmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak iki cönte de mahallî söyleyişin öne çıktığını söyleyebiliriz. Bu durumun bize cönklerde sözün yazıya aktarılırken nitelikleriyle birlikte aktarıldığını göstermesi açısından önem arz eden bir diğer husustur.

668/1 numaralı cönte, 48 şiir ve 4 beyit tespit edilmiştir. Bu yönüyle cöngün sadece manzum eserlerden tertip edilmiş bir ürün olduğunu söyleyebiliriz. 06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cönte ise 40 şiir, 4 beyit, 4 dua, 2 salavat, 1 de kelime-i tevhid bulunmaktadır. Dua ve zikirler iki şiir arasına müstakil bir şekilde yerleştirilmek suretiyle tertip edilmiştir. Cönkler barındırdıkları ürünler ve tertipleri açısından farklılık arz etmektedir. Bu durum da cönklerin tertibi ve barındırdıkları ürünler açısından tek tip olmadıklarını ayrıca ortaya koymaktadır.

668/1 numaralı cönte 28, 06 Mil Yz 333 numaralı cönte ise 24 şiirde mahlas bulunmamaktadır. Cönklerde mahlas bulunan 36 şiir mevcuttur. Mahlas bulunmayan şiirlerden 16’sının aidiyeti tespit edilmiş ve tüm mahlaslar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Cönklerde yer alan mahlaslara bakıldığında iki cönte de Yûnus ve diğer Yûnuslara ait mahlasların çokluğu bilhassa dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra cönklerde mahlası bulunmayan fakat sair kaynaklarda Yûnus’a veya diğer Yûnuslara ait olduğu belirtilen şiirleri ve cönklerde farklı mahlasla zikredilen ama yine diğer kaynaklarda Yûnus’a veya diğer Yûnuslara ait oldukları görülen şiirler de göz önünde bulundurulduğunda Yûnus öğretisine ait şiirlerin cönklerde diğer şiirlere oranla epey bir yer tuttuğunu söylememiz

mümkündür. Bu durum bize toplumda Yûnus Emre ekolünün 19. asırda dahi hâlen devam ettiğini göstermektedir.

Yine bu bağlamda cönklerde dikkatimizi çeken ayrı bir husus da Allah lafzıyla eş anlamlı olarak kullanılan ifadelerdir. Allah, Rab, Mevlâ, İlâh gibi daha birçok Arapça kelimenin yanı sıra Türkçe Tanrı ve Farsça Huda ifadelerinin Yûnuslara ait olmayan şiirlerde de aynı bağlamda hatta aynı şiir içerisinde daha da ötesi aynı dörtlük içerisinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Yûnus Emre'ye ait şiirlerde gördüğümüz bu durumun 19. asır cönklerinde de görülmesi Yûnus Emre öğretisinin devam ettiğine ilişkin düşüncemizi kuvvetlendiren başka bir husustur.

İki cönk şekil ve muhtevaları açısından değerlendirildiğinde en çok kullanılan nazım şeklinin koşma (%76), en çok kullanılan nazım türünün ise ilahî (%66) olduğu görülmektedir. Kullanılan diğer nazım türleri de ilahî türünün cönklerdeki ezgi işlevi olarak türevlerinden sayılabilecek münâcât, pend-nâme, ramazan-nâme, salat-nâme, şefaât-nâme, methiye, şikâyet-nâme, gazavat-nâme, na't, mahşer-nâme, maktel'dir. Cönklerde kullanılan diğer nazım şekilleri ise destan, gazel, kaside, mesnevi, murabba'dır. Cönklerde ölçüleri belirlenebilen şiirlerin %76'sında hece, %18'inde ise aruz ölçüsü kullanılmıştır. Şiirlerin % 6'sında ise mısraların birbirine olan aşırı uyumsuzluğu vezin tespitine engel teşkil etmiştir. Cönklerde yer alan şiirlere tür ve şekil açısından bakıldığında cönklerin Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı dairesine ait türünlerden tertip edildikleri görülmektedir. Bu durum iki cöngün de tertip edicileri açısından değerlendirildiğinde cönk mürettepleri için tasavvuf geleneği içerisinde geldikleri ya da bu gelenek içerisinde olanlarla sıkı ilişkiler içerisinde bulundukları söylenebilir.

İncelemeye tabi tutulan iki cönkte de şiirler genel itibarıyla vezin yönünden kusurludur. Bu durum cönk müretteplerinin eğitim seviyelerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebileceği gibi cönklerin tertip ediliş amacıyla da ilgili olabileceği değerlendirilebilir. Müretteplerin şiir bilgilerinin yetersiz oluşu onları cönk tertibinden alıkoymamış ise bu durumun ancak işleve olan ihtiyaçla izah edilebileceği sonucunu ortaya çıkarır. Cönklerde yer alan şiirlerin muhteva bakımından dinî bilgileri öğretici mahiyette oluşları cönklerin muhafaza ve aktarım işlevinin yanı sıra öğretici bir işleve de sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Cönklerin bu öğretici işlevinin dışında cönklerde yer alan şiirlerin geneline bakıldığında yer yer kullanılan “eyzan” ifadesinden de

anlaşılacağı üzere kafiye ve nakaratların ön planda olduğu görülmektedir. Cönklerin tertibindeki bir başka amacın da şiirlerin terennüm edilmek üzere veya terennüm edilen şiirleri unutulma kaygısından kurtararak bir araya getirmek olduğu düşünülebilir. İşte bu öğretici ezgi işlevinin ön plana çıkması, şiirlerin diğer boyutlarının göz ardı edilmesinde başka bir etken olarak görülebilir.

Cönklerde yer alan şiirlerde dünya hayatının aldaticılığı, insanı bekleyen ebedî bir hayatın olduğu, bu nedenle yaratıcı tarafından emrolunduğu gibi yaşamak gerektiği dile getirilmiştir. Bu doğrultuda hata ve günahlardan tövbe edip kıyamet, mahşer günü ve kabir hayatı için hazır olunması, insanın dünya teşvişinden kurtulup Allah’a şüphesiz güvenip, inanıp, imân etmesi, Hz Muhammed’in sünnetine riayet etmesinin gerektiği gibi hususlar konu edilmiştir. Cönklerde dinî hayata müteallik konuların insanın sosyal hayatına da katkı sunacak yönleriyle dile getirilmesi cönklerin öğretme işlevinin bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

06 Mil Yz Cönk 333 numaralı cöngün 4^a varağında kayıtlı şiirin ilk mısraı “*İşit imdi beynamâz olanîñ hâlini*” ifadesiyle başlamış ve devamında namaz kılmayanların vasıfları dile getirilmiş, muhataplarının da onlarla ilişki kurarken göz önünde bulundurmaları gereken hususlara dikkat çekilmiştir. Ayrıca 5^{ab} varağında yer alan müstakil üç beytin ilkindeki “*Ey bülâder cümle kaç dersin kitâb/ Cümle yüz dört eziyyet görme*” ifadesinden sonra öğretici bir üslupla kutsal kitapların kimlere verildiğine dair bilgiler sunulmuştur. Yine cöngün 9^b varağında kayıtlı şiirin ilk mısraı “*Elâ ey tâlibi esrâ işit imdi bu esrâyı*” ifadeleriyle başlamış ve devamında insanın ve eşyanın yaratılışına, miraç ve hicret hadisesine ait bilgiler verilmiştir. Üç örneğin de “*işit imdi*” ve “*eziyyet görme*” gibi ifadeler barındırması cönklerin öğretme işlevini daha net şekilde ortaya koymakla birlikte cönklerde sözün nitelikleriyle yazıya aktarıldığına dair ayrı bir de örnek teşkil etmektedir.

İki cönte de varyantları bulunan 5 şiir tespit edilmiştir. Bu şiirler varyantlaşma açısından değerlendirildiğinde, yer yer kafiyelerin değiştiği, hacim olarak farklılık arz ettikleri fakat 5 şiirde de nakarat kısımlarının aynı olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra 668/1 numaralı cöngün 10^a varağında kayıtlı 12 dörtlükten oluşan “*iman ile göndür beni*” nakaratlı şiir, kaynaklarda Âşık Yûnus’a ait olduğu belirtilen şiirin bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu varyantlaşma, muhteva ve nakarat açısından birlik arz etmektedir. Fakat kafiye ve imlâ yönünden üç dörtlük hariç diğerlerinin farklı oluşu

bunların dışında kalan dokuz dörtlüğün mürettibin kendi hissiyatıyla kaleme alındığını düşündürmektedir. Bu hususiyeti belirtmemizin nedeni söz konusu şiirin son altı dörtlüğünün aynı cöngün 6^a varağında kayıtlı “*Allah meded eyle bana*” nakaratlı şiirle olan benzerliğidir. Bu benzerlik bahse konu 10^a varağında yer alan “*İman ile göndür beni*” nakaratlı şiirin son altı dörtlüğünün alınarak yalnızca nakarat kısmı “*Allah meded eyle bana*” şeklinde değiştirilmiş, başına ve sonuna birer dörtlük eklenerek farklı bir şiir olarak kaydedilmiştir. Hangi şiirin hangi şiire kaynaklık ettiği noktasında yapılan araştırmalarda “*Allah meded eyle bana*” redifli bir şiirin tarafımızdan tespit edilemeyişi “*İman ile göndür beni*” nakaratlı şiirin de kaynaklarda Âşık Yûnus adına kayıtlı oluşu “*İman ile göndür beni*” nakaratlı şiirin kaynak olabileceği kanaatine varmamıza neden olmuştur. Bu durum iki cönkteki varyantlaşmalara dair farklı bir örnek teşkil etmektedir.

Cönk incelemelerinde araştırmacıların en fazla güçlük çektiği durum çeşitli nedenlerle yazının okunmaya elverişli olmamasıdır. Bu durum mürettibin yazısının kötü oluşundan kaynaklanabileceği gibi cönklerin muhafaza edilme şartlarının kötü oluşundan da kaynaklanabilir. 668/1 numaralı cönkte mürettip yazısının okunabilir olmasına rağmen cöngün iyi muhafaza edilmemiş oluşu okunmasını yer yer güç hâle getirmiş bazı yerlerin hiç okunamamasına neden olmuştur. Bu durumun yanı sıra cönk varaklarının - muhtemeldir ki- dağılmış olmasından dolayı yeniden bir araya getirilmesi sırasında varak sırasının yanlış tanzim edildiği tespit edilmiştir. Bu durum da cönkte yer alan iki şiirin bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Cönklerdeki düzensiz varakların sırası üzerine tertip edilip düzene koyulması da cönk araştırmacılarının karşılaşılabileceği güçlükler arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet, “Halk Şiirinde Tür ve Şekil”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, (Ed. M. Öcal Oğuz), Grafiker Yayınları, Ankara 2010, 264-265.
- Albayrak, Nurettin, “Koşma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 226-227.
- Albayrak, Nurettin, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010.
- Algül, Hüseyin, “Hamza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XV, 500-502.
- Altınışık, Muhammet Emin, *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik)*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2023.
- Apaydın, Yunus - Bardakoğlu, Ali ve Karaman, Hayreddin, *İlmihal I İman ve İbadetler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002.
- Argunşah, Mustafa, “Harezmi Türkçesi Kuran Tercümesi’nde Arapça Fülk ‘Gemi’ Kelimesine Verilen Anlamlar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(3), 2022, 921-941.
- Artun, Erman, *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler Motifler-Kavramlar*, Karahan Kitabevi, Adana 2014.
- Artun, Erman, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- Aslan, Ensar, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi Yayıncılık, Ankara 2010.
- Aydemir, Yaşar, “Methiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 410-411.
- Aydoğdu, Betül, *Türk Edebiyatında Seyrânî Olgusu: Develi’li Seyrânî ve Eserleri (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2011.
- Ayverdi, İhsan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2008.
- Bakırcıoğlu, N. Ziya, *Yunus Emre Divanı*, Ötüken Neşriyat, 8. Baskı İstanbul 2022.
- Baki, Zeynep Safiye, “Şeyh Cemal” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyh-cemal>.

- Bilginer, M. Sadetdin, *Tam ve Tekmil Niyazi Divanı*, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1976.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslâm İlmihali*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- Bulut, Halil İbrahim, “Ümmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XXXII, 308-309.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- Cilacı, Osman, “Dua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, XXIX, 529-530.
- Cunbur, Müjgan, “Folklor Araştırmalarında Cönklerin Yeri”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*. Başbakanlık Basımevi, Ankara 1974.
- Çıpan, Mustafa, “Şeyyad Hamza’nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti, Kasidesinin İncelenmesi ve On İkinci Beytinin Şerhi”, *Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi* (700. Yıl Konya Özel Sayısı I), Konya, Mayıs 1998, 351-360.
- Çiçekler, Mustafa, “Mesnevi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 320.
- Çiçekler, Mustafa, “Na’t”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 435-436.
- Demir, Süleyman, *Ali Rıza ÖGE’nin Bektâşi Şiirleri Üzerinde İnceleme ve Metin Aktarımı (701–926.sayfalar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2016.
- Deniz, Sebahat, “Kadıızâde Mehmed İlmî’nin Sultan IV. Murad İçin Yazdığı Manzum Duânâme’si”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2008, 1, 9-40.
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Dizdaroğlu, Hikmet, “Karacaoğlu’nın Bir Şiiri Üstüne: Cönklerin Güvenirlik Derecesi II”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 17 (342), 1978, 8213-8214.
- Duran, Hamiye, “Dana Dili Terimi ve Cönk Araştırmacılarının Karşılaştığı Bazı Problemler”, *Millî Folklor*, 14 (111), 2016, 41-51.

- Durbilmez, Bayram, “Halk Edebiyatı Metinlerini Okurken Karşılaşılan Sıkıntılar”, *II Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına)*, Kayseri 2010, 132-139.
- Duymaz, Ali, “Sözün Yazılaşması Yazının Sözleşmesi: Cönkler”, *Millî Folklor*, (14) 111, 2016, 14-27.
- Elmalı, Hüseyin, “Kaside”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 562-564.
- Erdal, Tuğçe, “Sözlü Kültür ve Yazılı Kültür Bağlamında Cönk ve Mecmûalarda Fuzûlî Mahlaslı Şiirler”. *Millî Folklor*, 26 (102), 2014, 17-28.
- Erkan, Mustafa, “Gazavatnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XXIII, 439-440.
- Eroğlu Nûri Halvetî, *İlâhîler ve Tasavvuf Risâlesi*, (Haz. Mustafa Tatcı), H Yayınları, İstanbul 2018.
- Erzincan, Tuğba, “Ümmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXX, 30-37.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Dîvân*, (Haz. Numan Külekçi, Turgut Karabey), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1997.
- Gökyay, Orhan Şaik, “Cönk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VIII.
- Gökyay, Orhan Şaik, “Cönkler Üzerine”, *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, Say Yayınları, İstanbul 1984.
- Güdekli, Hayrettin Nebi, “Sırat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII.
- Gündüz, Filiz, “Minare”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2020, XXX, 98-101.
- Gündüz, Şinasi, “Şît”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXIX, 214-215.
- Güngör, Şeyma, “Maktel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 455.

Güzel, Abdurrahman, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.

Güzel, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal Külliyyatı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2021.

Güzel, Abdurrahman, Torun, Ali, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008, 362.

İpekten, Halûk, “Gazel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIII, 440-442.

Kanar, Mehmet, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2010.

Karataş, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Perşembe Kitapları, İstanbul 2001.

Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk*, (Çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Kaya, Doğan, “Cönklerden Gün Işığına: Derûnî” *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2013, 235-254.

Kaya, Doğan, “Kültürümüzde Cönklerin Önemi ve Sivas Kaynaklı Cönkler”. (Ed. Şaban Tutucu ve Osman Kavaklıoğlu), *Kültürümüz ve Kitap Sempozyumu Tebliğleri*, Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları, Sivas 4-6 Mayıs 2007, 254-363.

Kaya, Doğan, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

Kayalık Şahin, Duygu “Türk İslâm Edebiyatı’na Kaynaklık Bakımından Cönklerin Önemi: “06 Mil Yz Cönk 59” Numaralı Cönk Örneği”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 3(1) , 2017, 148-166.

Kayalık Şahin, Duygu, “Cönk Terimi ve Cönkler Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *Turkish Studies*, 10 (12), 2015, 709-726.

Kelpetin Alpagoş, Hatice, “Kelime-i Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, XXV, 214-215.

Koz, M. Sabri, “Cönk”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, II, 83-85.

- Köksal, M. Fatih, “Cönklerde Divan Şiiri, Divan Şiirinde Cönkler”. *Millî Folklor*, 14 (111), 2016, 28-40.
- Köksal, M. Fatih, “Şiir Mecmûaları ve Cönklerde Yunus”, *Yunus Emre Kitabı*, (Ed. O. Kemal Tavukçu), Akçağ Yayınevi, Ankara 2017, 191-192.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*, (Haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- Kut, Günay, “Cönkler Üzerine”, *Halk Kültürü*, 3, 1987.
- Macit, Muhsin, “Münacat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXXI. s. 562-564.
- Mehmed Gülşen, *Külliyât-ı Hazret-i Hüdayi*, Matbaa-yı Bahriye, İstanbul 1338/1922.
- Önkâl, Ahmet; Bozkurt, Nebi, “Cami”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VII.
- Pala, İskender, “Nasihatname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 409-410.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul 2002.
- Sakaoğlu, Saim, “Cönklerin Kültür Tarihimizdeki Yeri”. (Ed. Tuncer Gülensoy) *Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu Bildirileri*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 5-6 Mayıs 1986, 219-226.
- Sona, İbrahim, “Yazılı Kaynaklarda, Kültürel Hafıza Cönkler”, 28 (111), *Millî Folklor*, 2016, 75-86.
- Şah İsmail, *Hatâyî Dîvânı*, (Haz. Muhsin Macit), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017.
- Tatcı, Mustafa, *Yûnus Emre Külliyyâtı I-IV*, H Yayınları, İstanbul 2008.
- Tavukçu, Orhan Kemâl, *Yunûs Emre ve Divan'ı*, Vakıfbank Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2022.
- Tosun, Necdet, “Veysel Karanî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XXXXIII, 74-75.

- Tümer, Günay, “Âhir Zaman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, I, 542-543.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* (11. bs.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü 1. Cilt*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Uğur, Abdullah, *Emîr Sultân Menâkıbnâmeleri ve Nimetullah'ın Menâkıb-ı Emîr Sultân Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001.
- Uraz, Murat, “Cönkler ve Sefineler”. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 17 (337), 1977, 8057-8059.
- Uzun, Mustafa İsmet, “İlahi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 62-68.
- Ülgen, Murat, *Sâdikî Dîvanî (İnceleme-Metin)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2022.
- Ülkütaşır, M. Şakir, “Halk Edebiyatı Araştırmalarında Cönk’lerin Değeri”, *Türk Kültürü*, Sayı: 60, 1967, 905-907.
- Yavuz, Orhan, “Türk Edebiyatında Cönkler, Hususiyetleri ve Dili, *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul S.54, 1988, 117-131.
- Yavuz, Orhan ve Küçükballı, Fatih Numan, “Âşık Ömer Divanına Katkılar VII”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (S. 44) Konya, Ekim 2020, 294-295.
- Yavuz, Yusuf Şevki ve Çetin, Abdurrahman, “Âyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 1994, IV, 242-244.
- Yetiş, Kazım, “Destan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 208-209.
- Yıldırım, Dursun, *El Yazması Bir Kitap Türü: Cönk/Cöng Kayıp Saraybosna Cöngü Bağlamında*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2013.

Yihào, Qiū, “13.-15. Yüzyıllardaki Batı Yazmalarında Görülen“Jung” Terimi Üzerine”,
(Çev. Zemiire Gulcalı), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Türkoloji Dergisi*, 19(2), 2012, 135-147.

ŞİİR İNDEKSİ

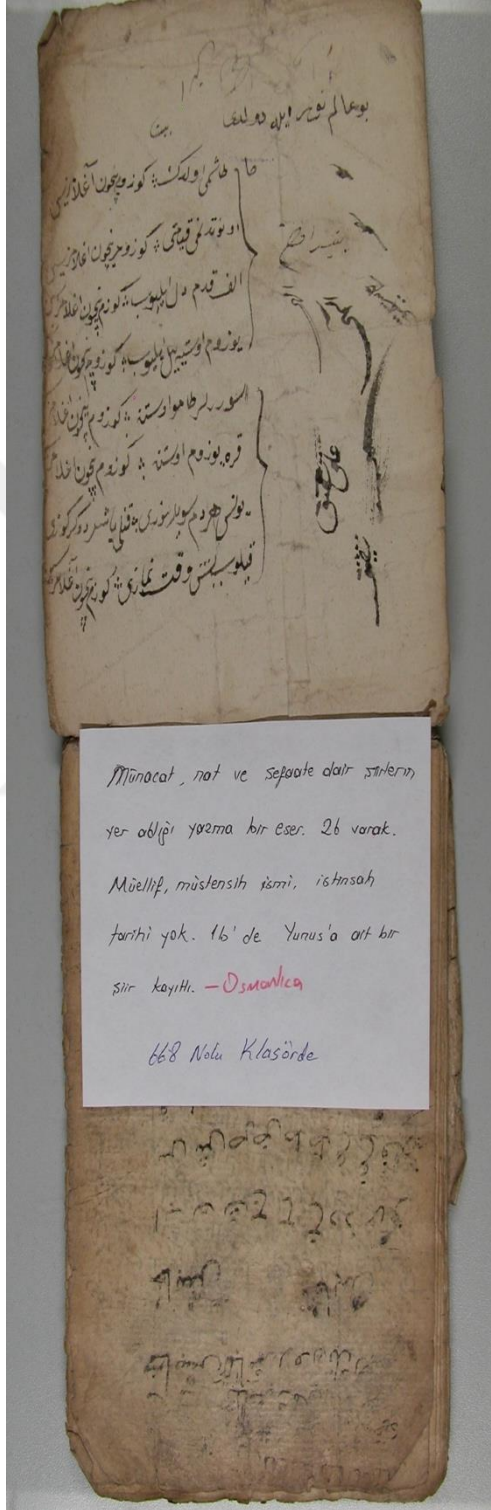
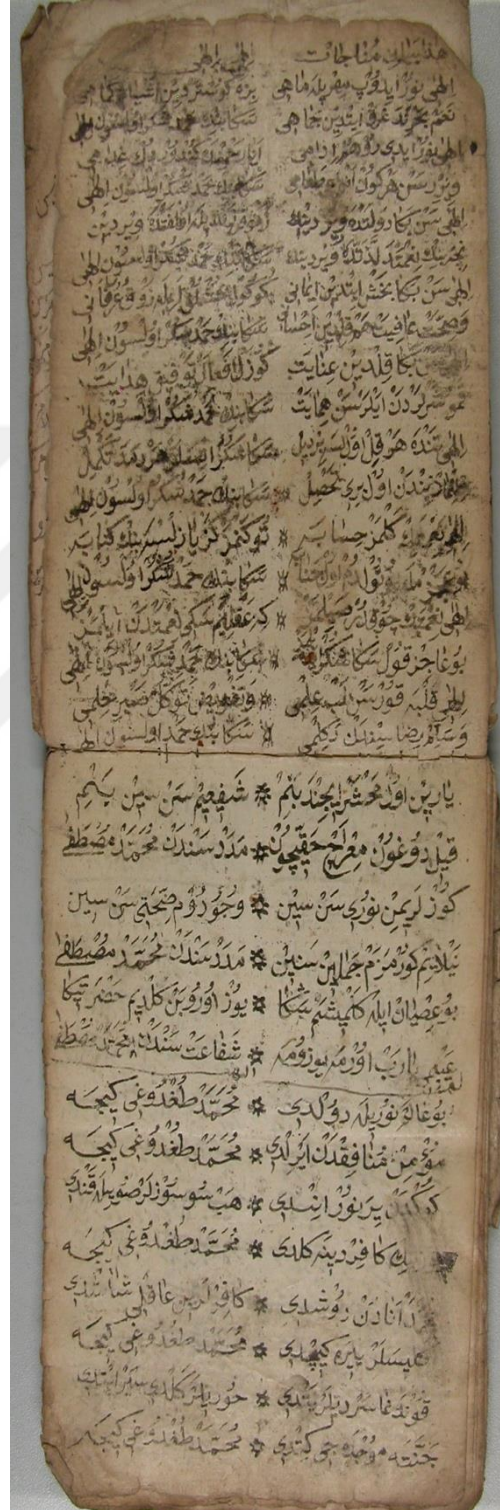
Sıra No	Şiirin İlk Bendinin Son İki Mısraı	Cönk ve Varak Numarası
1	Bülbülleri handân iden Şehr-i Ramazan merhaba	Cönk 668/1- 12 ^b
2	Âsilere zindan oldum Merhaba ya şehr-i Ramazan merhaba	Cönk 333- 18 ^b
3	‘Ömrüm giçti va‘dem yitti Yitiş ya Muhammed Mustafa	Cönk 668/1-2 ^b
4	Asiler derdine derman Kıl Muhammed Mustafa	Cönk 668/1-19 ^b
5	Rahmet kıla ol hâkimi Göñli dolı imân ola	Cönk 668/1-11 ^a
6	‘Âkıl bir gün gel olıcak Ay vay benim hâlim nola	Cönk 668/1-27 ^a
7	İtme ferağat eyle ‘inâyet Senden şefa‘ât Mevlâm ya Hazreti Fatıma	Cönk 333-19 ^a
8	Günahlarım haddi aşdı Allah meded eyle bana	Cönk 668/1-6 ^a
9	Külüngiyle daşları kesen Ferhâda kalmadı dünyâ	Cönk 668/1-9 ^b
10	Ümmetlerin sorar bir bir hâlinde Ah ümmetim deyür ağlar Muhammed	Cönk 333-18 ^b
11	Ya Rabb buluna mı ‘amelim Kabre varduğum gece	Cönk 668/10 ^b
12	Mü‘min münafık fark oldu Ol sultân doğduğu gice	Cönk 333-21 ^a
13	Mümin münafıktan ayrıldı Muhammet toğduğu gice	Cönk 668/1-2 ^a
14	On sekiz bin hicâbın Gördüm bir ta[ğ] içinde	Cönk 333-7 ^a
15	Günâh deryasına batma Uyan vakti seherlerde	Cönk 668/1- 8 ^a
16	Muhammed nebîler şâhı Salât ile selam eyle	Cönk 668/1-24 ^a
17	Ey a‘lalardan a‘la Bizi mahrum eyleme	Cönk 668/1-8 ^b
18	Câmî Ümmiyyede namâz kılalım Ne güzel makamdır câmî Ümmiyye	Cönk 333-2 ^b
19	‘Azra‘il canıma pençe ururken Ölürken imândan ayırma Allah	Cönk 333-9 ^a
20	Vücûdumı kana virdi Medet kıl ya Mukim Allah	Cönk 668/1-20 ^b
21	Şübhe yoktur cennet anın durağı Her kim dirse Lâ ilâhe illallah	Cönk 668/1-26 ^a
22	İçüb ‘aşkın şarabın Kansun ya Resûlullâh	Cönk 333-16 ^a
23	Alâ ey canımın canı Şefâ‘at ya Resûlullâh	Cönk 333-6 ^b

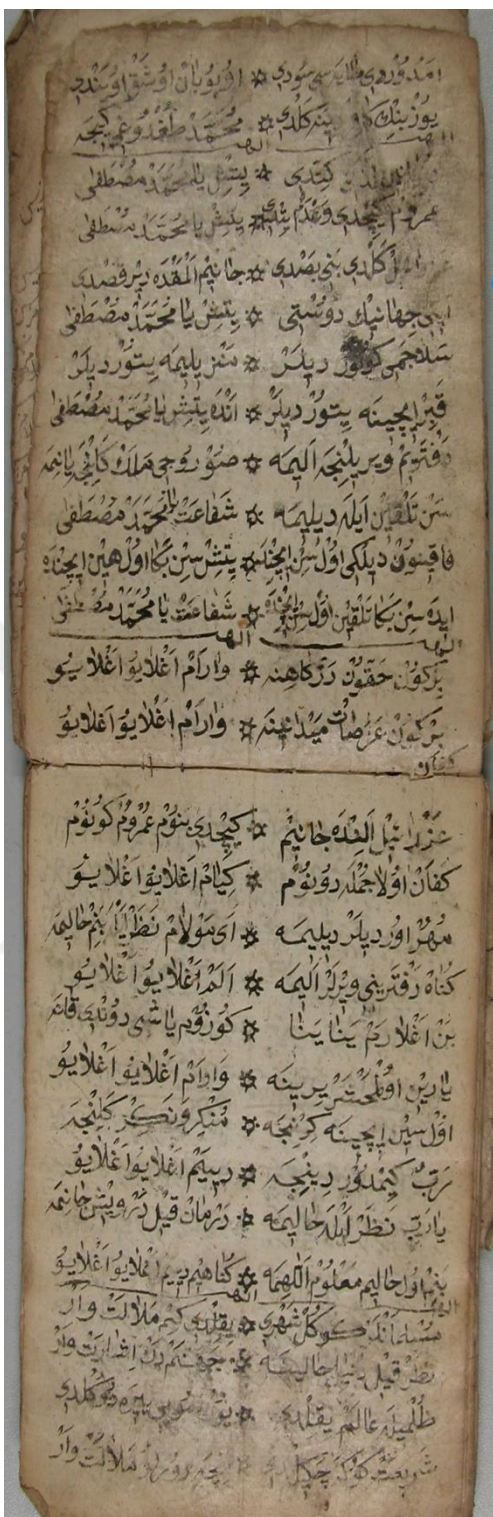
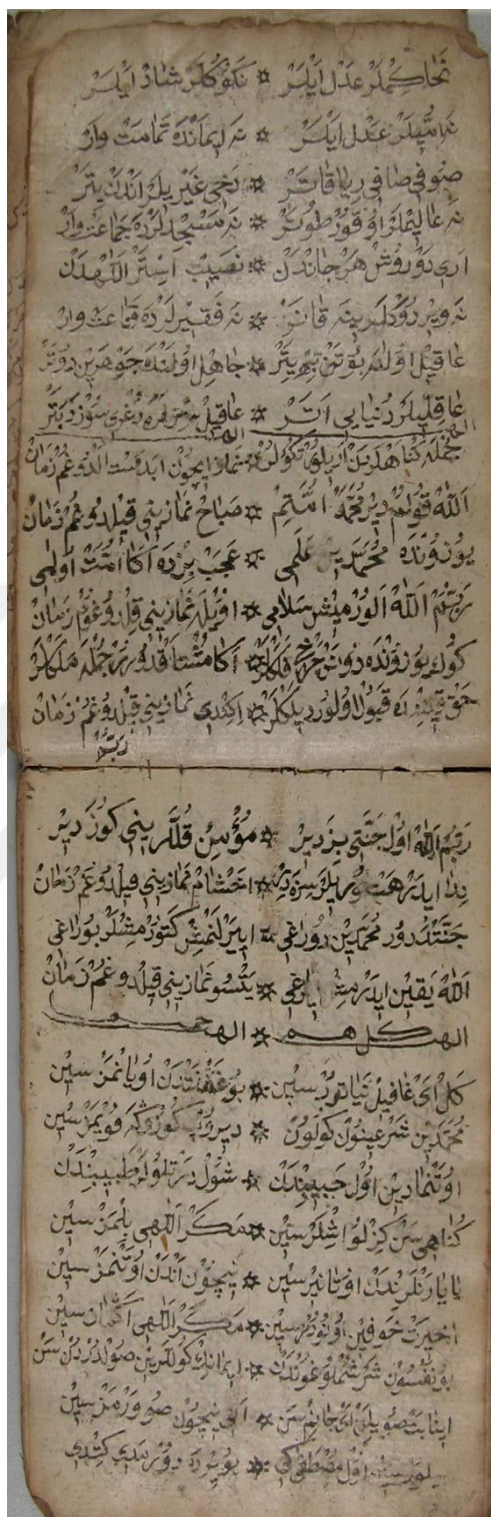
24	Nebiler şahı sultanı Şefâ'at ya Resûlullâh	Cönk 668/1-20 ^a
25	Saňa varan cânlar şaz olur billah Nice varam görem seni Beytullah	Cönk 333-22 ^a
26	Görince su virmedi anda zâlim Gökde melek yerde insan ağladı	Cönk 333-20 ^a
27	Virildi kâfire fırsat Bilün ahir zamân oldu	Cönk 668/1-26 ^a
28	Nefs ile şeytân öldür Terk eyleme kıl namâzı	Cönk 333-8 ^b
29	Şimdi gurbetlik elinde gidersin Ötme bülbül ötme bağrım delindi	Cönk 333-2 ^a
30	Al yeşil kubbe içinde Yatan Muhammed değil mi	Cönk 668/1-19 ^b
31	Nasıl olur benim hâlim Komazımış ecel beni	Cönk 668/1-25 ^b
32	Ben bir sefer kılsam gerek İmân ile göndür beni	Cönk 668/1-10 ^a
33	Dilersen Tanrıdan 'izzet Oku sıdkile Yasini	Cönk 333-14 ^b
34	'Âsilere sensin şefi'i Saňa bağışladım ümmetini	Cönk 668/1-24 ^a
35	Hû isminin zakirleri Hû isminin zakirleri	Cönk 333-24 ^a
36	Hakkın makbul kulı olur Beş vakit namâzı kılan kişi	Cönk 333-16 ^a
37	Mahşerde hazır bulalım Kılın farz ile sünneti	Cönk 333-7 ^b
38	Cennette didarını Görenlerden eyle bizi	Cönk 668/1-15 ^b
39	İlim kesb it olma câhil Gel imdi tövbeye gel gel	Cönk-668/1-17 ^b
40	Cânımız hulkuma geldi Gidecek mekânım bilmem	Cönk 333-13 ^a
41	Ne 'ilmim var ne a'malim Cürmile 'isyanım velâkin sakla imânım	Cönk 333-20 ^b
42	Cehennem nârına yakma Suçum afv eyle sultânım	Cönk 668/1-21 ^a
43	Âh ile vâh ile cevân iderken Cânımuñ içinde cânı buldum	Cönk 333-7 ^a
44	Makberine girmez misiz Nedir elindeki duhân	Cönk 668/1-6 ^a
45	Allah kulum dir Muhammed ümmetim Sabâh namâzını kılduğum zamân	Cönk 668/1-3 ^b
46	Vitr-i vâcib üç rek'at Dahi namâz sorar mısın	Cönk 333-3 ^a
47	Unuttun mı kıyâmeti Gözüm niçün ağlamazsın	Cönk 668/1-5 ^a
48	Muhammedin şer'inin gülün Dirüp gözüne koymazsın	Cönk 668/1-4 ^a
49	Ol Muhammed Mustafayı Alan [dünyâ] değil misin	Cönk 668/1-22 ^a

50	'Acep hâli nola diyü Soranlara selâm olsun	Cönk 668/1-20 ^a
51	'Ömür kuşu elde iken Pervaz örüp uçar bir gün	Cönk 668/1-7 ^a
52	Adı güzel Muhammediñ adını Anarlar anarlar hem ağlaşurlar	Cönk 333-1 ^b
53	Nazar itdüm 'imarıla Bir 'acâ'ib yabusı var	Cönk 333-21b
54	Nazar kıl dünyâ hâline Cehennemden işaret var	Cönk 668/1-3 ^a
55	Enbiya vu evliya Yüz biñ peygamber yatır	Cönk 333-18 ^a
56	Înânmayın fâni dünyâya Gelenler hep ölecektir	Cönk 333-1 ^a
57	Baňa Allahdan haber vir Ulu mevlâmdan haber vir	Cönk 333-15 ^b
58	Âdem oğlanlarından Yüz bin peygamber yatur	Cönk 668/1-21 ^b
59	Çürüyüben yir altında Turâb olmak ne müşküldür	Cönk 668/1-27 ^b
60	Çürüyüb kara yerlerde Türab olmak ne müşküldür	Cönk 333-6 ^a
61	Kamu eylikleri gördi İderdi şükriyle ihlâs	Cönk 333-10 ^a
62	Al Burağı çek önüne Binsün Muhammedüm dimiş	Cönk 333-23 ^a
63	Çıksın yerimden göğümden Gayrı Tanrı bulsun dimiş	Cönk 333-4 ^a
64	Varın söylen Halilime 'Ahd yolun görsün dimiş	Cönk 668/1-4 ^b
65	Ecel aman virmez baňa Yetiş ya Muhammed yetiş	Cönk 333-22 ^b
66	Ey hâligı ey râzığı lâ yenâm Lâ ilâhe illallâhu	Cönk 668/1-18 ^a
67	Bir gün a'rasât meydanına Varam ağlayu ağlayu	Cönk 668/1-2 ^b
68	Bakçasında bülbülleri Öter Allah deyü deyü	Cönk 333-4 ^a
69	Çıkmiş İslâm bülbülleri Öter Allâh Allâh diyü	Cönk 668/1-9 ^a
70	Talib-i ilme rağbet bulunmaz Herkes gaflete düşdüğün bilmez	Cönk 333-12 ^a

EKLER

EK 1. 668/1 NUMARALI CÖNK ORJİNAL METİN

Cönk 668/1-1^aCönk 668/1-1^b/2^a

Cönk 668/1-2^b/3^aCönk 668/1-3^b/4^a

قَوْلُهُمْ مِثْلَ شَارِي * حَقِّ كَذِبِ اَوْلُو غَايِ
 سُوْرَةُ اَلْحَشْرِ بِرِي * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 اِنْ يَحْمِي يُوْمَ يُوْمُوْمِ اَوَّلَقِ * يُوْكُوْمُ اَعْلَمُ كَيْدِمْ يَايَا قِ
 هَيْجُ رِيْرِيْقِ دِيَا لِحَقِّ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 كِيْزُ لُوْا اَيْشَمُ اَوَّلَ ظَاهِرِ * كَلَمَ هَيْجُ مِيْرَانِ هَاظِرِ
 كُوْرُوْمُ سِرْكَاهِمُ اَعْلَمُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 وَاِيُوْبُ مَنَظِلَ اِيْرِيْحُ * قَوْلُهُمْ يُوْمَ كَسْرِيْحُ
 يَالْكَزْزَانُ قَلْبِيْحُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 يَرْبُمُ يُوْمَ قِيْرَ اَوَّلِ حَقِّ * اَوْسَمَ طَبْرِقِ طَلِيْحُ
 صُوْرُوْمُ مَلِكُ كَلِيْحُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 مَلِكُ بَنَدُنِ سُوْلُ قَلِيْ * هَيْجُ بَنَدُنِ يِيْرَ يَا رِيْلَ
 جَوَابُ كَمُ سِيْرِيْلَ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 مَسْكِيْمُ جَوَقِيْرُ كَنَاهِمُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 عَفُوْ اَيْمَنُ اِيْسَهْ اَللّٰهُمَّ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ

يَمِيْشُ كَزْزَانُ اَوَّلِ حَقِّ * كَسْمَا يَرْبِيْلُ هَيْجُ بَنَدُنِ
 قُوْرُوْمُ كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ * جَمْرَا يِيْلُ اَوَّلِ حَقِّ رِيْلُ
 يَنْ سَنَدُنِ مَرْدُمُ حَلِيْلُ * قَلَمُ يِيْلُ اَسْمَا عِيْلِيْلُ رِيْلُ
 اَرْفَهْ كَلَسُوْنُ حَلِيْلُ * نَرْبِيْلُ قَلَمُ يِيْلُ
 اَسْمَا يِيْلُ رُوْمُ اَسْمَا عِيْلُ * يُوْقُوْمُ بَنَدُنِ اَعْلَمُ سَيِّئِ

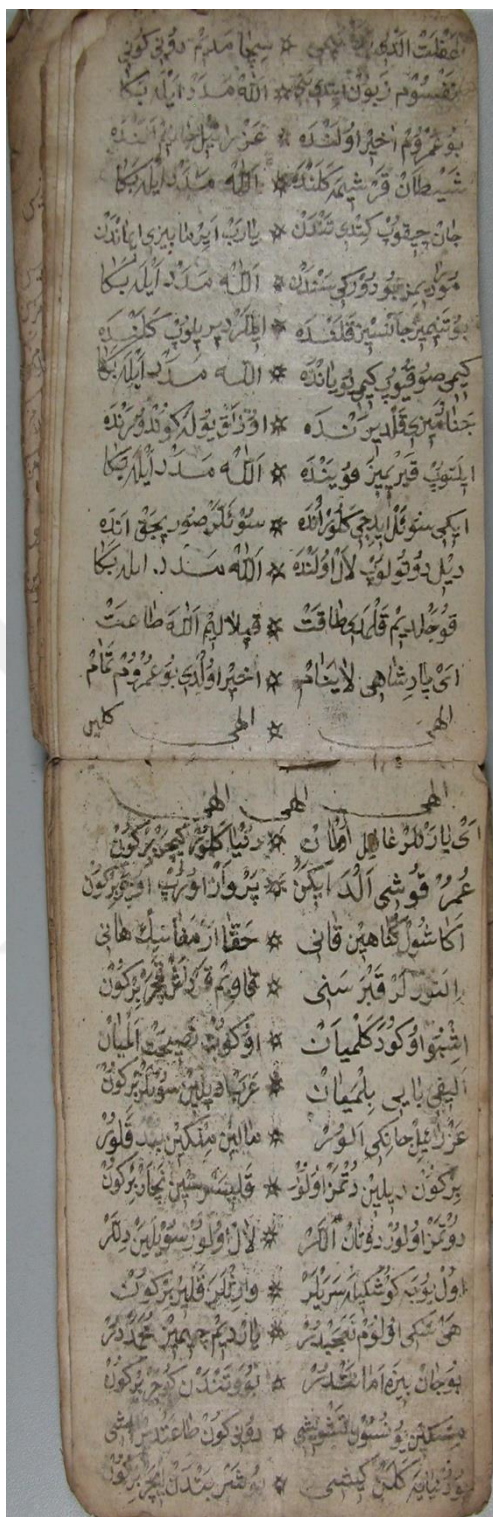
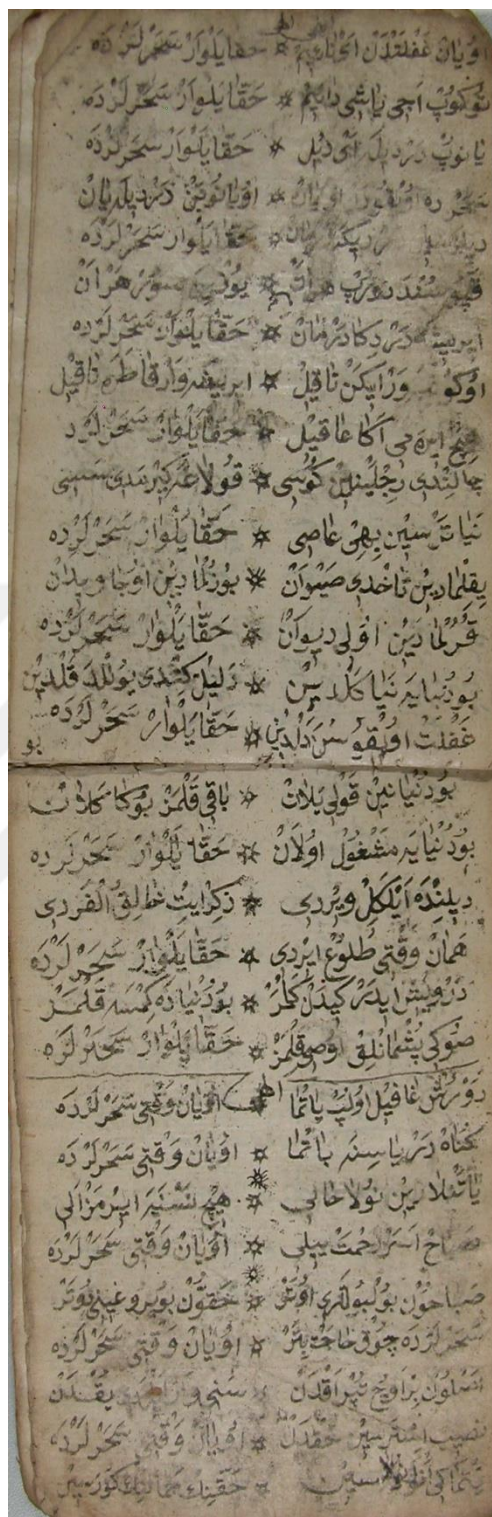
طَاشِيْ اَوَّلِ حَقِّ رِيْلُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 اَوَّلِ حَقِّ قَلَمُ يِيْلُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 اَللّٰهُمَّ رَا اَلِيْلُوْا * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 يُوْرُوْمُ اَوْسَمُ نُوْلِيْلُوْا * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 سُوْرَةُ اَرْطَانُ اَوْسَمُ * طَاشِيْلُ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 قَرَا اَعْلَمُ سَيِّئِ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 يُوْشَرُ رَمُ سُوْلُ سُوْلُ * قَلَمُ يِيْلُ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 قَلَمُ يِيْلُ رَمُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ

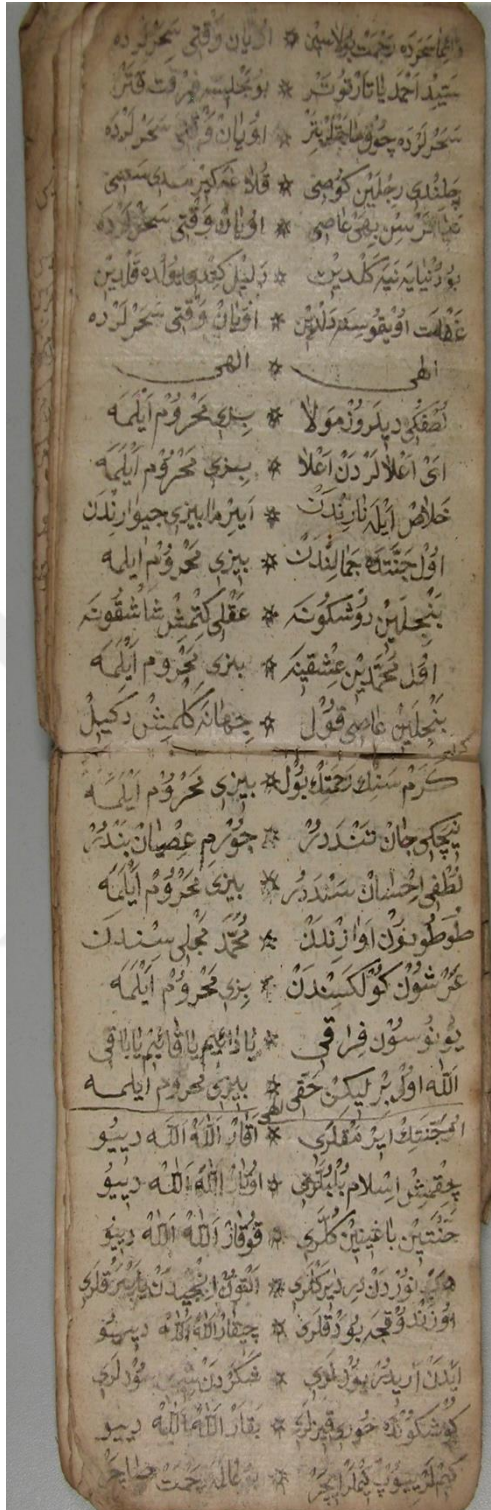
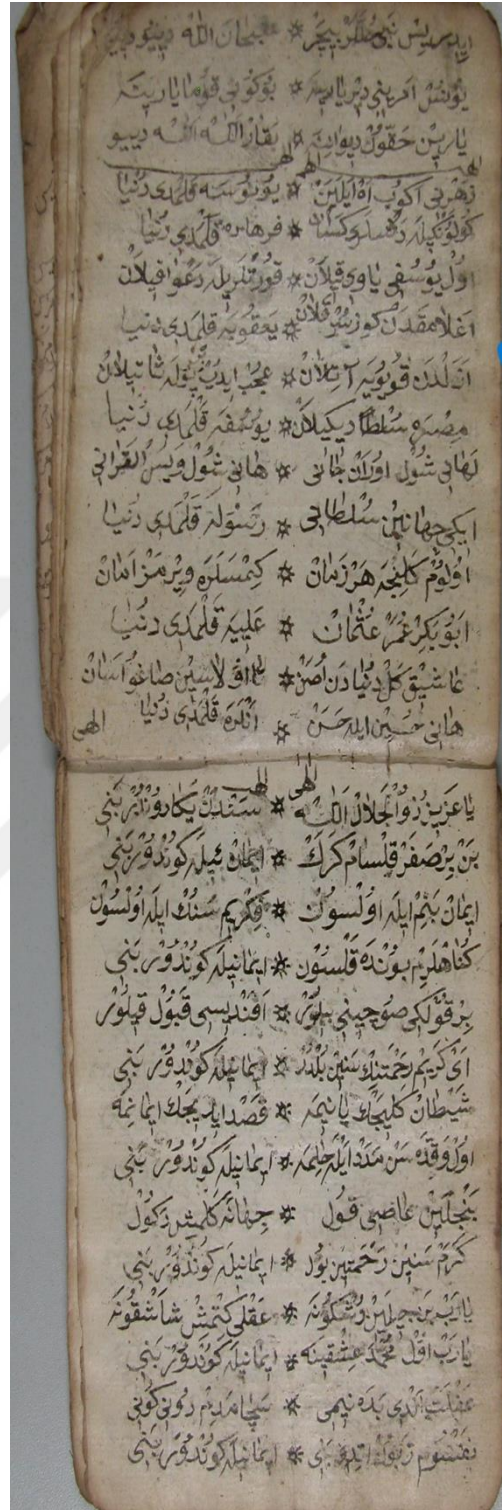
Cönk 668/1-4^b/5^a

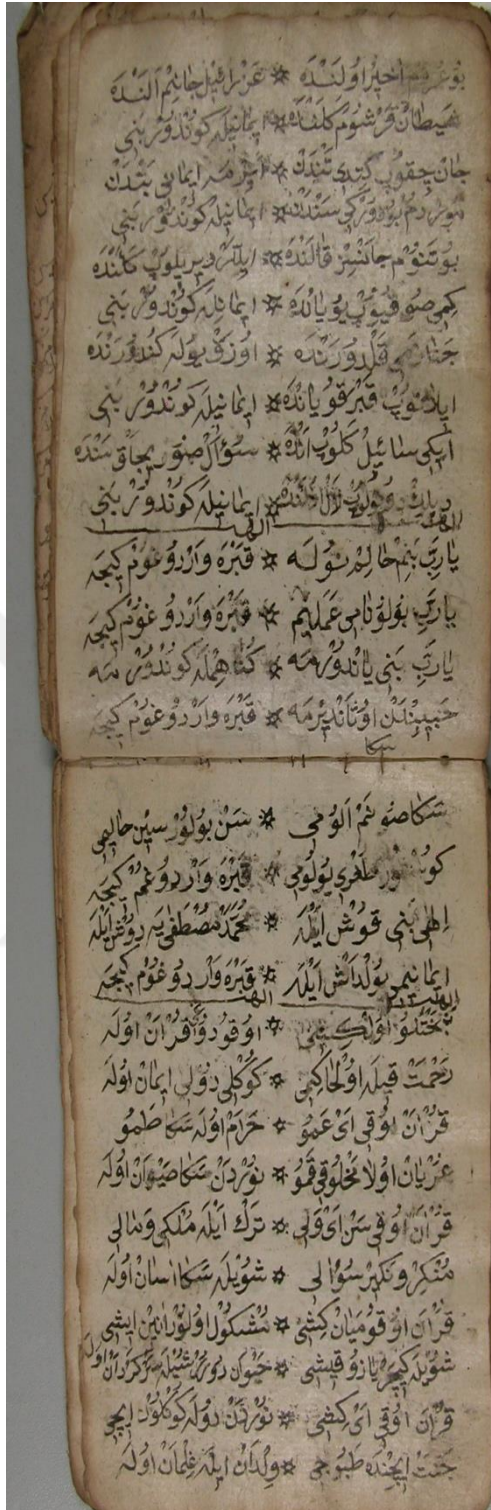
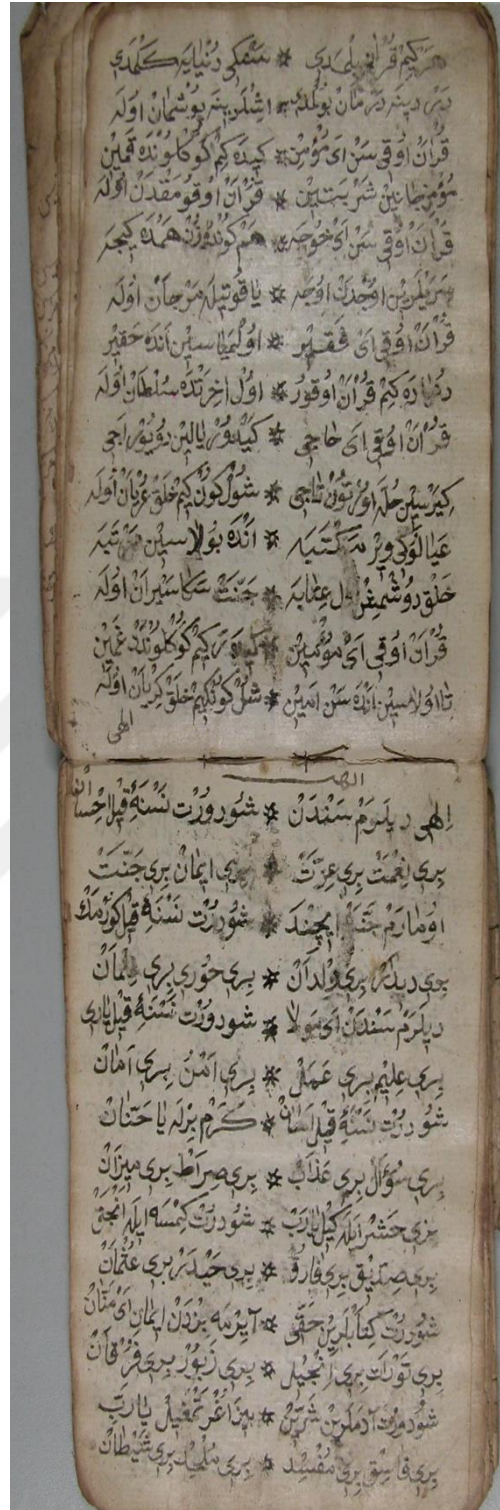
قَوْلُهُمْ مِثْلَ شَارِي * حَقِّ كَذِبِ اَوْلُو غَايِ
 سُوْرَةُ اَلْحَشْرِ بِرِي * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 اِنْ يَحْمِي يُوْمَ يُوْمُوْمِ اَوَّلَقِ * يُوْكُوْمُ اَعْلَمُ كَيْدِمْ يَايَا قِ
 هَيْجُ رِيْرِيْقِ دِيَا لِحَقِّ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 كِيْزُ لُوْا اَيْشَمُ اَوَّلَ ظَاهِرِ * كَلَمَ هَيْجُ مِيْرَانِ هَاظِرِ
 كُوْرُوْمُ سِرْكَاهِمُ اَعْلَمُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 وَاِيُوْبُ مَنَظِلَ اِيْرِيْحُ * قَوْلُهُمْ يُوْمَ كَسْرِيْحُ
 يَالْكَزْزَانُ قَلْبِيْحُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 يَرْبُمُ يُوْمَ قِيْرَ اَوَّلِ حَقِّ * اَوْسَمَ طَبْرِقِ طَلِيْحُ
 صُوْرُوْمُ مَلِكُ كَلِيْحُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 مَلِكُ بَنَدُنِ سُوْلُ قَلِيْ * هَيْجُ بَنَدُنِ يِيْرَ يَا رِيْلَ
 جَوَابُ كَمُ سِيْرِيْلَ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 مَسْكِيْمُ جَوَقِيْرُ كَنَاهِمُ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ
 عَفُوْ اَيْمَنُ اِيْسَهْ اَللّٰهُمَّ * كُوْرُوْمُ نِجْوَانِ اَعْلَمُ سَيِّئِ

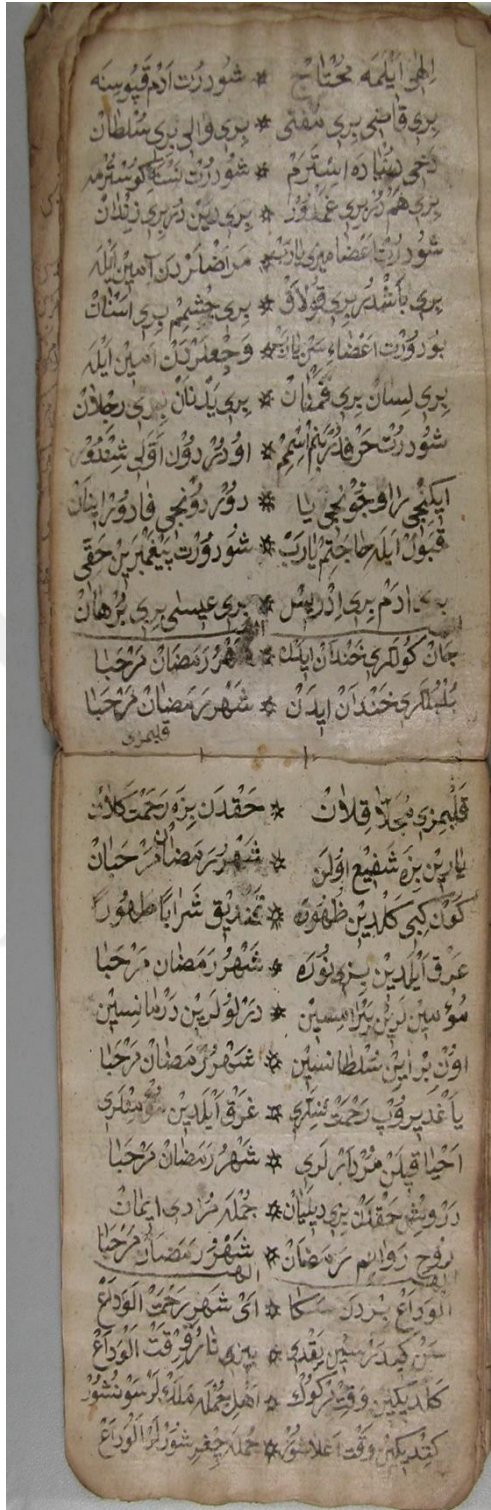
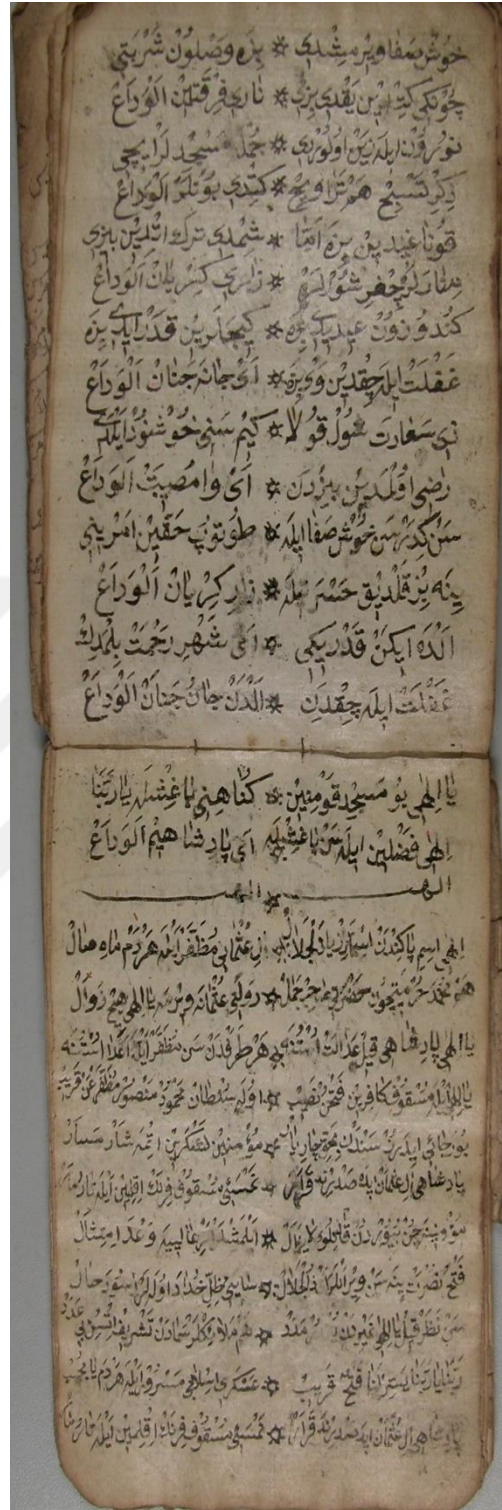
اَللّٰهُمَّ اَوَّلِ حَقِّ * مَارِ يِيْلُ مَارِ يِيْلُ
 مَقَرِ اِيْرِيْحُ * نُوْرُ اَلْبَدَنِ دِيْحُ
 اَحْبَرُ اَعْلَمُ سَيِّئِ * هَيْجُ مَوْلَانِ قُوْرُوْمُ
 عَدَا يِيْلُ * نَدِيْرُ اَلْبَدَنِ دِيْحُ
 اَللّٰهُمَّ يُوْرُ اِيْرِيْحُ * يِيْرُ اَلْبَدَنِ دِيْحُ
 اَصْحَابُ يِيْلُ * نَدِيْرُ اَلْبَدَنِ دِيْحُ
 اَللّٰهُمَّ سَاوِلُوْمُ دِيْحُ * مَلَا يِيْلُ دِيْحُ
 جَلِيْلُ جَهَنَّمَ دِيْحُ * نَدِيْرُ اَلْبَدَنِ دِيْحُ
 اَللّٰهُمَّ اَلْمَشْرِ اَلْمَشْرِ * اَلْمَشْرِ قُوْرُوْمُ
 نَدِيْرُ اَلْبَدَنِ دِيْحُ * نَدِيْرُ اَلْبَدَنِ دِيْحُ
 مَسْكُوْلُ اَوَّلِ حَقِّ * نَدِيْرُ اَلْبَدَنِ دِيْحُ
 جَهَنَّمَ اَوَّلِ حَقِّ * نَدِيْرُ اَلْبَدَنِ دِيْحُ
 عَفُوْمُ عَفُوْمُ * اَللّٰهُمَّ مَدَدُ اَللّٰهُ
 كَنَاهِمُ كَنَاهِمُ * اَللّٰهُمَّ مَدَدُ اَللّٰهُ

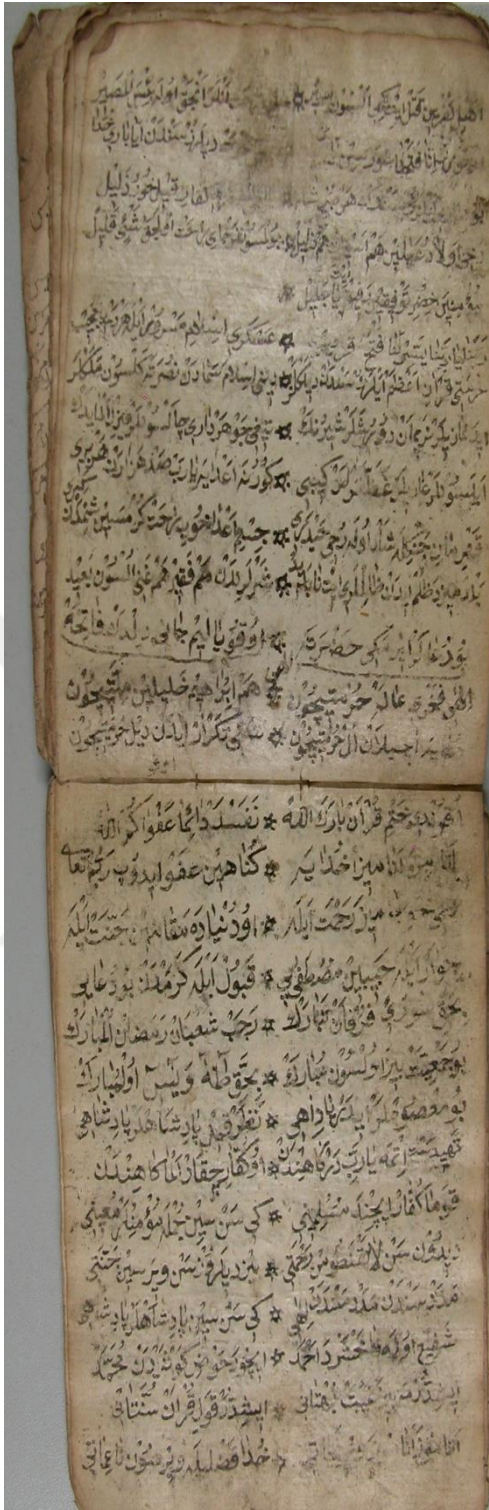
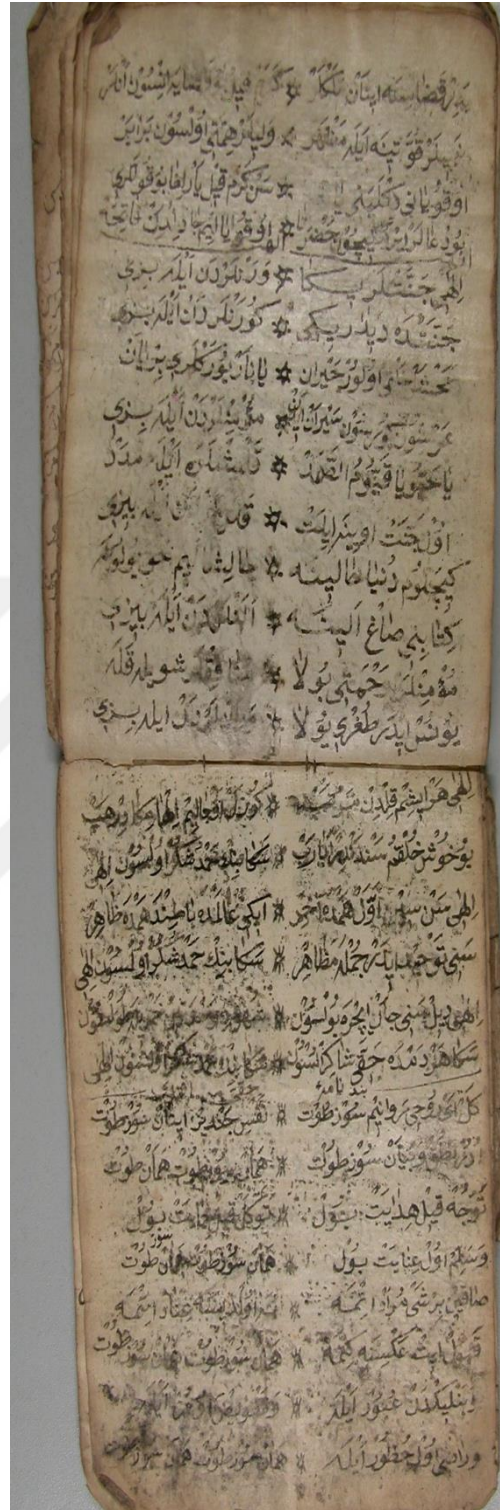
Cönk 668/1-5^b/6^a

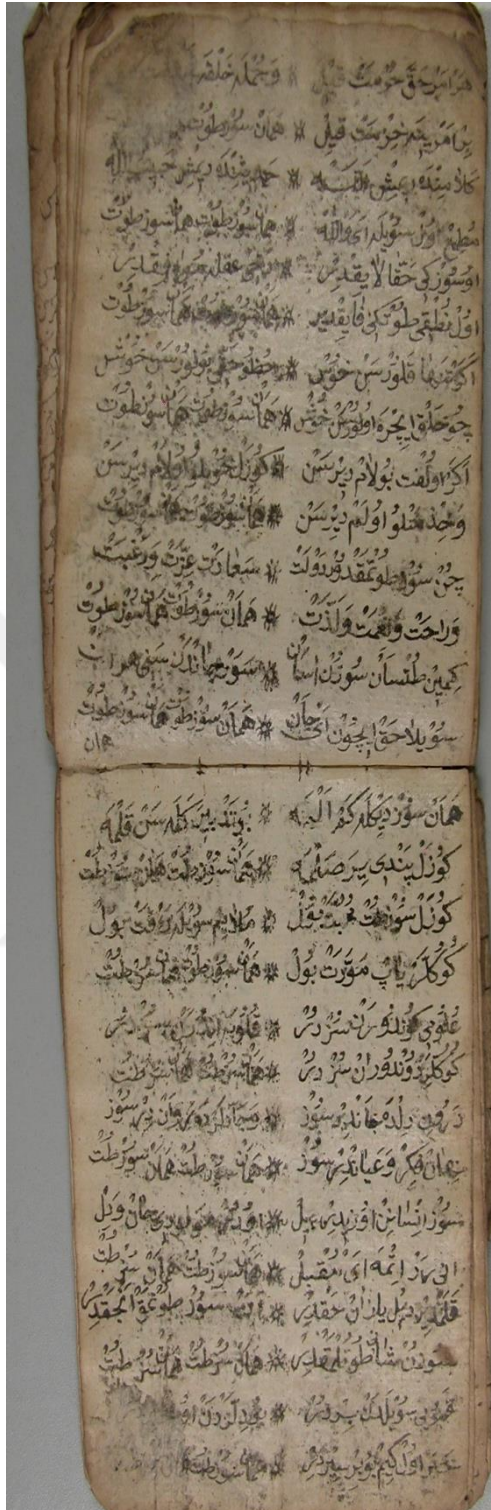
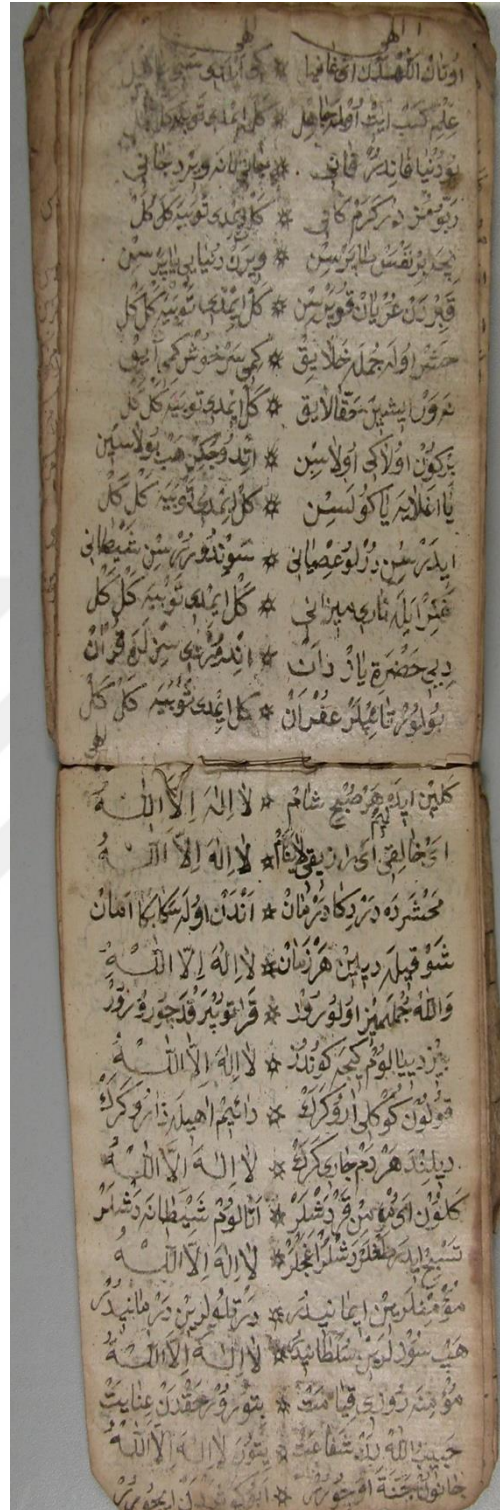
Cönk 668/1-6^b/7^aCönk 668/1-7^b/8^a

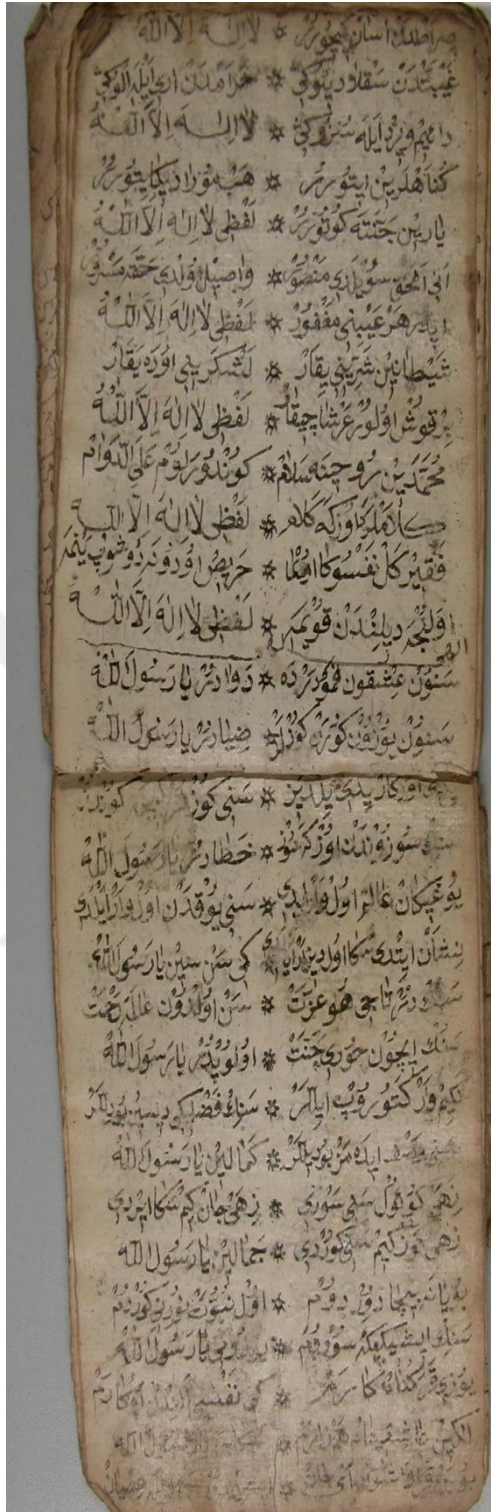
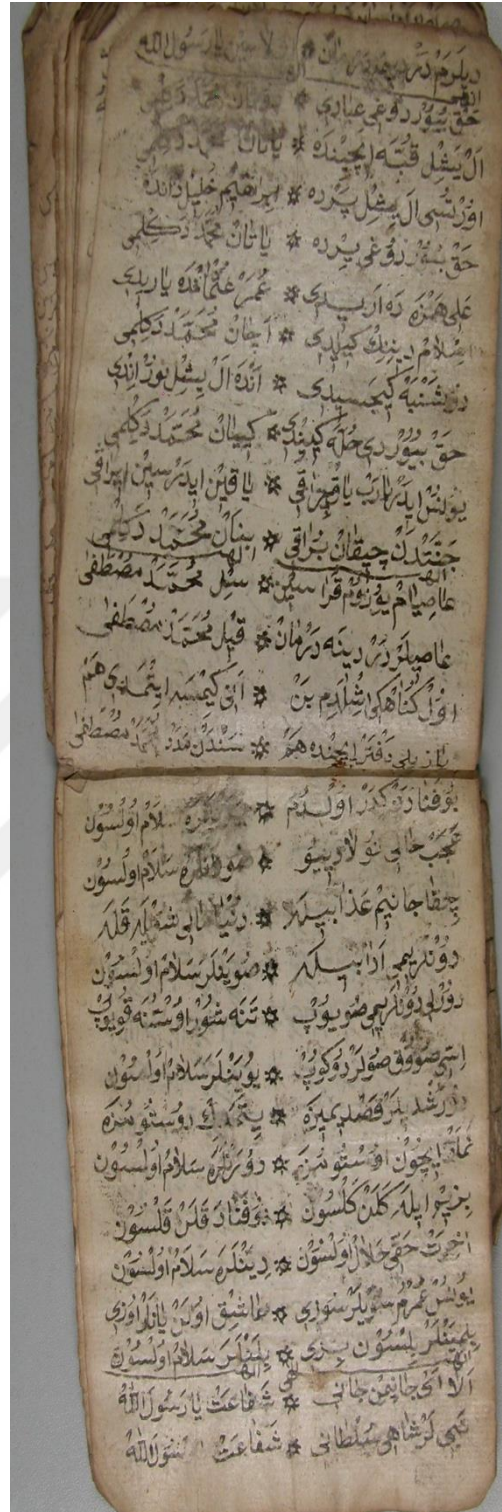
Cönk 668/1-8^b/9^aCönk 668/1-9^b/10^a

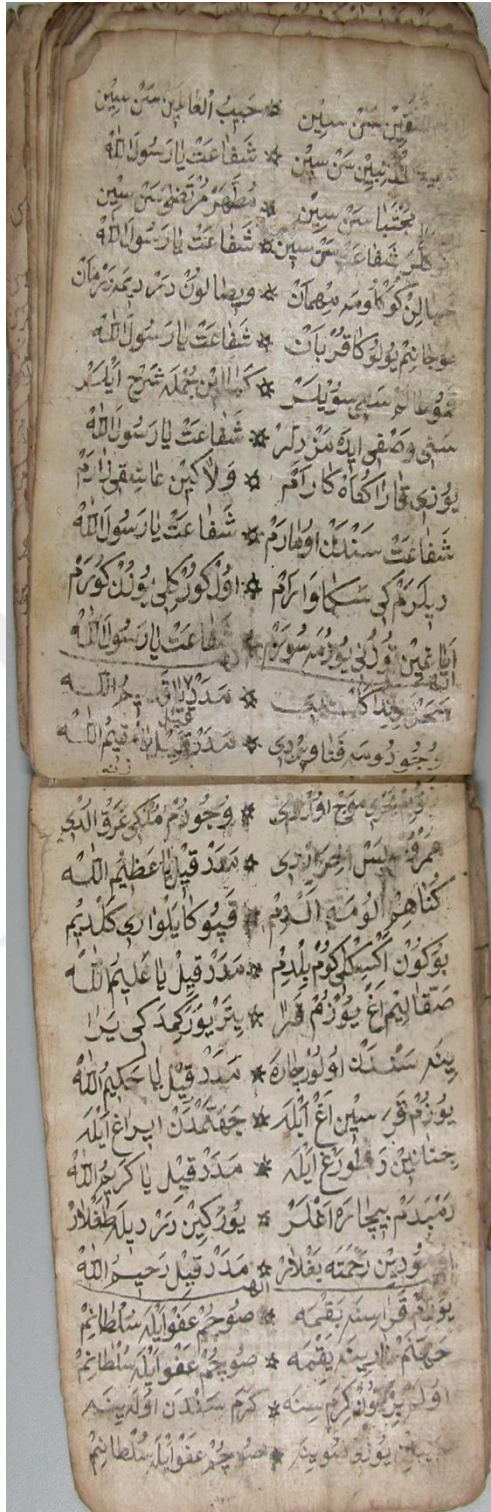
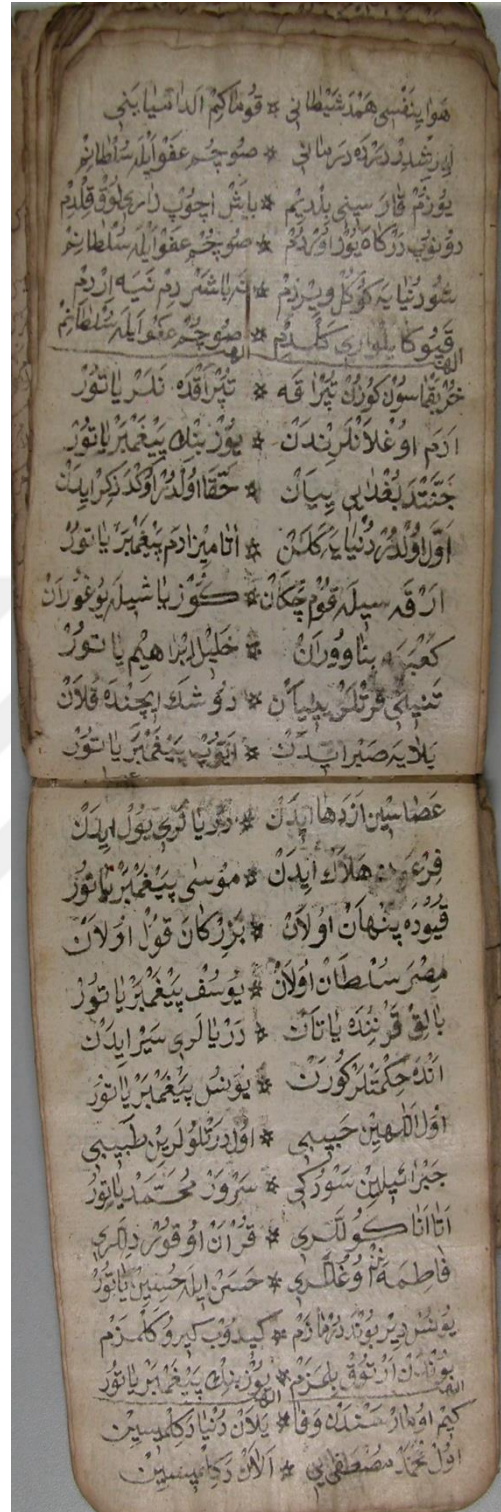
Cönk 668/1-10^b/11^aCönk 668/1-11^b/12^a

Cönk 668/1-12^b/13^aCönk 668/1-13^b/14^a

Cönk 668/1-14^b/15^aCönk 668/1-15^b/16^a

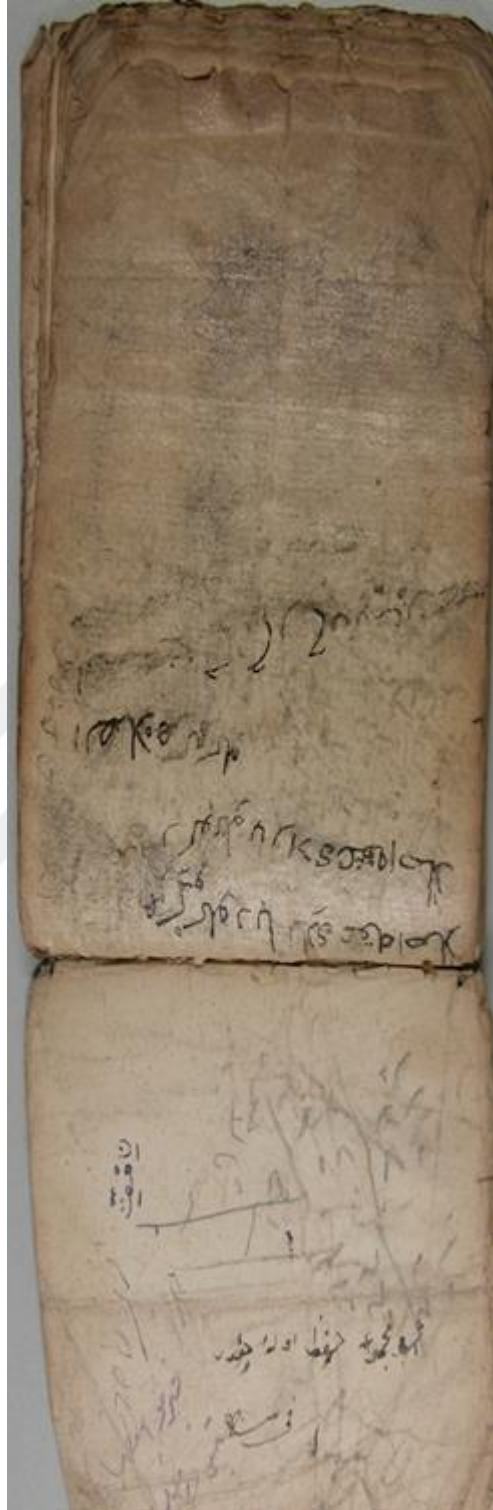
Cönk 668/1-16^b/17^aCönk 668/1-17^b/18^a

Cönk 668/1-18^b/19^aCönk 668/1-19^b/20^a

Cönk 668/1-20^b/21^aCönk 668/1-21^b/22^a

Cönk 668/1-22^b/23^aCönk 668/1-23^b/24^a

Cönk 668/1-24^b/25^aCönk 668/1-25^b/26^a

Cönk 668/1-28^b/Kapak

EK 2. 06 MİL YZ CÖNK 333 NUMARALI CÖNK ORİJİNAL METİN

Kapak

06 Mil Yz Cönk 333/1^a

06 Mil Yz Cönk 333/1^b-2^a06 Mil Yz Cönk 333/2^b-3^a

06 Mil Yz Cönk 333/3^b-4^a06 Mil Yz Cönk 333/4^b-5^a

06 Mil Yz Cönk 333/5^b-6^a06 Mil Yz Cönk 333/6^b-7^a

06 Mil Yz Cönk 333/7^b-8^a06 Mil Yz Cönk 333/8^b-9^a

06 Mil Yz Cönk 333/11^b-12^a06 Mil Yz Cönk 333/12^b-13^a

06 Mil Yz Cönk 333/13^b-14^a06 Mil Yz Cönk 333/14^b-15^a

06 Mil Yz Cönk 333/15^b-16^a06 Mil Yz Cönk 333/16^b-17^a

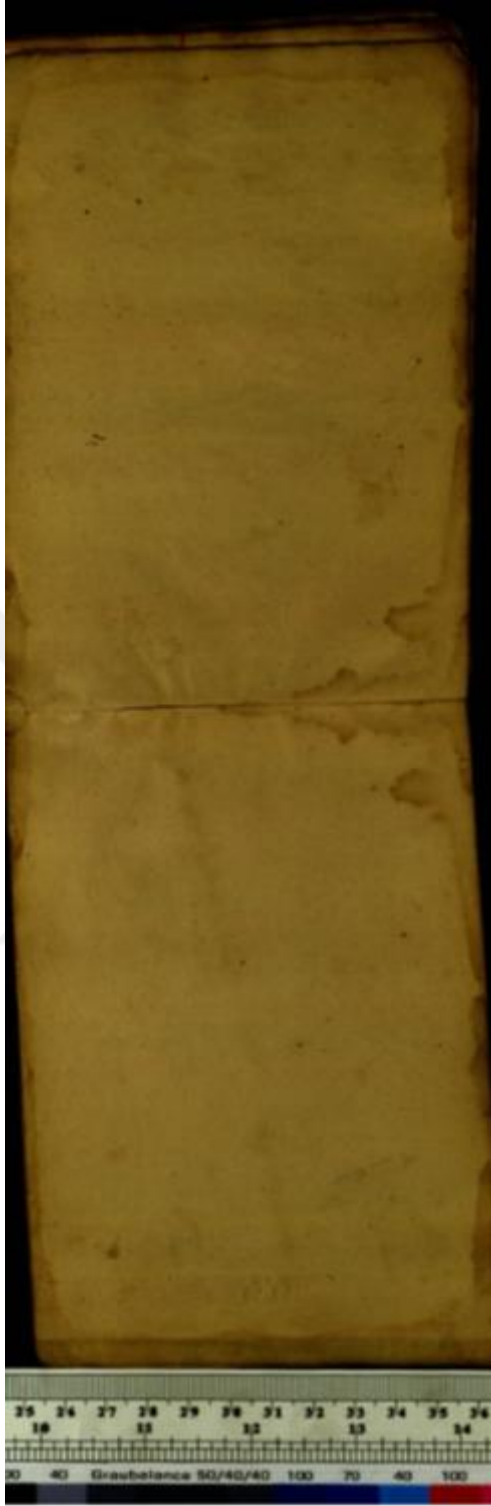
06 Mil Yz Cönk 333/17^b-18^a06 Mil Yz Cönk 333/18^b-19^a

06 Mil Yz Cönk 333/19^b-20^a06 Mil Yz Cönk 333/20^b-21^a

06 Mil Yz Cönk 333/21^b-22^a06 Mil Yz Cönk 333/22^b-23^a

06 Mil Yz Cönk 333/23^b-24^a06 Mil Yz Cönk 333/24^b-25^a

06 Mil Yz Cönk 333/25^b-26^a06 Mil Yz Cönk 333/26^b-27^a

06 Mil Yz Cönk 333/27^b-28^a06 Mil Yz Cönk 333/28^a

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Erdem AK
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	